17 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2007 ՇԱԲԱԹ 212 (3864)

Ազգ Azg

Հովվապետական այցը ոգեւորել է ԱՄՆ արեւելյան թեմի բարեգութ անդամներին

Գարեգին Բ Ամենայն հայոց կաթողիկոսի այցը ԱՄՆ արեւելյան թեմ այնպիսի ոգեւորության ալիք է բարձրացրել ամերիկահայերի մեջ, որ նրանցից շատերն իրենց նվիրատվություններով մոտ 500 հազար դոլարի աջակցություն են տրամադրել միջազգային «Հաբիթաթ մարդասիրության համար» կազմակերպության «Գարեգին Բ. աշխատանքային ծրագրին»: Դրա շնորհիվ մոտ հիսուն բնակարաններ կկառուցվեն սեփական տանիք չունեցող ընտանիքների համար: Այս մասին տեղեկանում ենք ԱՄՆ-ի արեւելյան թեմից ստացված հաղորդագրությունից: ԱՄՆ-ի արեւելյան թեմի առաջնորդ Տ. Խաժակ արք. Պարսամյանը բարեգործական այս նախաձեռնության համար իր երախտիքի խոսքն է ուղղել բոլոր նվիրատուներին:

Ս. Մ.

Հայտարարված MEA CULPA-ն չհնչեց

Դրա փոխարեն Տեր-Պետրոսյանը խոստացավ ազատել ժողովրդի գլխին իր խսկ բերած «փորձանքից»

Տեւական ու բազմադեպ սատարող նախաբանից հետո մի քաժակ տաք թեյ դնելով ամբիոնին՝ երեկվա մոտ 20-25 հազարանոց հանրահավաքի ամենասպասված ելույթը Հայաստանի առաջին նախագահ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանը սկսեց բարեկամական զրույցի հրավերով՝ ներկայացնելով ՀՀ նախկին իշխանություններին «հասցեագրվող» մեղադրանքների բացատրությունների սեփական տարբերակները:

«Ազատության» հրապարակում հավաքվածներին Տեր-Պետրոսյանը նախ ներկայացրեց «ցուրտ ու մութ» տարիների «ճշմարտությունը»: Նշելով, որ 1992-94 թթ. «ցուրտ ու մութ» տարիները համընկնում են ղարաբաղյան պատերազմի ժամանակաշրջանի հետ եւ ուղեկցվում էին շրջափակմամբ, Տեր-Պետրոսյանը չվարանեց, իր իսկ բառապաշարի հաճախակի օգտագործվող բառով ասած, անհեթեթ համեմատություն անել՝ հիշեցնելով Երկրորդ համաշխարհայինի ժամանակ Լենինգրադյան բլոկադայի մասին: «Ես երջանիկ եմ, որ այդ տարիները ժողովուրդը համարում է ցրտի ու մթի տարիներ, քանի որ չի զգացել պատերազմը», պարզաբանում է Տեր-Պետրոսյանը:

Ինչ վերաբերում է սադրյանական բառապաշարի գոհար «մաքուր լափելու» մեղադրանքին, ապա դրա առնչությամբ էլ, ըստ ՀՀ առաջին նախագահի, բացատրությունները տրվել են արդեն, այն էլ Հրանտ Բագրատյանի կողմից: Բացի այդ, նույն Ռոբերտ Քոչարյանը, եւ ոչ միայն նա, ցույցի մասնակիցների հետ «զրուցող» Լ.Տ-Պ.-ի փաստմամբ, բազմիցս ընդգծել են առաջին նախագահի ներդրումը պետության զարգացման գործում:

Տես էջ 2

Օսկանյանը կհանդիպի ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահների հետ

Արտաքին գործերի նախարար Վարդան Օսկանյանն այսօր Փարիզում կհանդիպի ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահներ Յուրի Մերզլյակովի, Բեռնար Ֆասիեի եւ Մեթյու Բրայզայի հետ: Կքննարկվեն ԼՂ հակամարտության կարգավորման բանակցային գործընթացի շարունակության հարցեր, ուշադրության կենտրոնում կլինեն դեռեւս չհամաձայնեցված խնդիրները: Հաղորդվում է, որ քիչ հավանական է երկու երկրների նախագահների հանդիպումը մինչեւ Հայաստանի 2008-ի նախագահական ընտրությունները:

Ռուսական զինվորական գնացքը հասել է վրաց-հայկական սահմանը

Բաթումի ռուսաստանյան ռազմակայանի ավտոմոբիլային, ինժեներական տեխնիկայով եւ գույքով բեռնված երկաթուղային գնացքը հասել է վրաց-հայկական սահմանը: Այդ գնացքով Հայաստան են մեկնել 150 ռուսաստանցի զինծառայող եւ նրանց ընտանիքների անդամներ: Վրաստանի պաշտպանության նախարարության ներկայացուցիչները հայտարարել են, որ «վրաց-հայկական սահմանով գնացքի անցման ձգձգվելու պատճառը զուտ տեխնիկական խնդիրներ էին, քաղաքական կամ այլ բնույթ չի կրել»: «Այդ խնդիրը վերացվել է, եւ փոխադրագնացքն անցել է սահմանը», նշել են Վրաստանի պաշտպանության նախարարության ներկայացուցիչները:

ԵԱՀԿ-ն չի մասնակցի

ԵԱՀԿ գրասենյակից հաղորդել են, որ չեղյալ է հայտարարվել դեկտեմբերի 2-ին Ռուսաստանում անցկացվելիք խորհրդարանական ընտրությունները դիտարկելու իր ծրագիրը: Գրասենյակի տարածած հայտարարությունում ասվում է, որ Ռուսաստանի իշխանությունները «հակված չեն ժամանակին ընդունելու դիտորդներին եւ լիովին համագործակցելու նրանց հետ»: Ռուսաստանը այս տարի ԵԱՀԿ-ից ընդամենը 70 դիտորդի է հրավիրել, մինչդեռ 2003 թվականի ընտրություններին հետեւել են մոտ 400 դիտորդ: Մեկնաբանելով ԵԱՀԿ-ի որոշումը՝ Ռուսաստանի արտգործնախարարության խոսնակ Միխայիլ Կամինինը հայտարարել է, թե ԵԱՀԿ-ի դիտորդական առաքելություն իրականացնող մարմինը «իրավունք ունի ընդունելու ամեն մի որոշում»:

Վրաստանի վարչապետը հրաժարական տվեց

Հրաժարական է տվել Վրաստանի վարչապետ Զուրաբ Նողաիդելին, այս լուրը տարածել են վրացական որոշ լրատվամիջոցներ: Ըստ «ՌԻԱ Նովոստի» գործակալության, Վրաստանի վարչապետը հրաժարական է տվել առողջական վիճակի պատճառով: Հաղորդվում է, որ գարնանը Նողաիդելին ԱՄՆ-ում սրտի ծանր վիրահատություն էր տարել: Ըստ վրացական լրատվամիջոցների, հնարավոր է, որ Նողաիդելին վարչապետի պաշտոնում փոխարինի Վրաստանի բանկի նախագահ Լադո Գուրգենիձեն: Ընդդիմությունը որոշում է ընդունել այսօրվանից վերսկսել հանրահավաքները խորհրդարանի շենքի առաջ:

«Նոյը» ոչ թե աղբյուրի, այլ ծորակի՞ ջուր է

Ըստ ոստիկանության տվյալների, Սուքիասյաններին պատկանող «Նոյ» խմելու ջուրը շշալցվում է ոչ թե Ալափարսի բնական աղբյուրից, այլ Չարենցավան քաղաքի ընդհանուր ջրամատակարարման ցանցի քլորացված ջրից: Հարկային մարմինները պնդում են, որ «Հայջրմուղկոյուղի» ՓԲԸ հյուսիս-արեւմտյան տարածքային մասնաճյուղի Չարենցավանի տեղամասում՝ Ալափարսի պոմպակայանում կատարվում է 0,5 միլիգրամ չափով 24-ժամյա քլորացում եւ արդեն քլորացված ջուրը մատակարարվում է «Բջնի» հանքային ջրերի գործարան ՓԲԸ-ին: Ըստ ոստիկանության, հիմնավոր կասկած կա, որ քլորացված է ոչ միայն «Նոյ» ջուրը, այլեւ «Բջնի» հանքային ջուրը: Վերջիններիս նմուշ-օրինակներն ուղարկվել են ՀՀ առողջապահության եւ առեւտրի ու տնտեսական զարգացման նախարարությունների համապատասխան ստորաբաժանումներ՝ փորձագիտական քննության համար:

ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԲԱՑՈՒՄ

Թամանյանի նախագծած Հյուսիսային պողոտան՝ օրինակ այլ նախագծերի իրականացման համար

Մի փոքր «Արքաս» մենք էլ ունեցանք

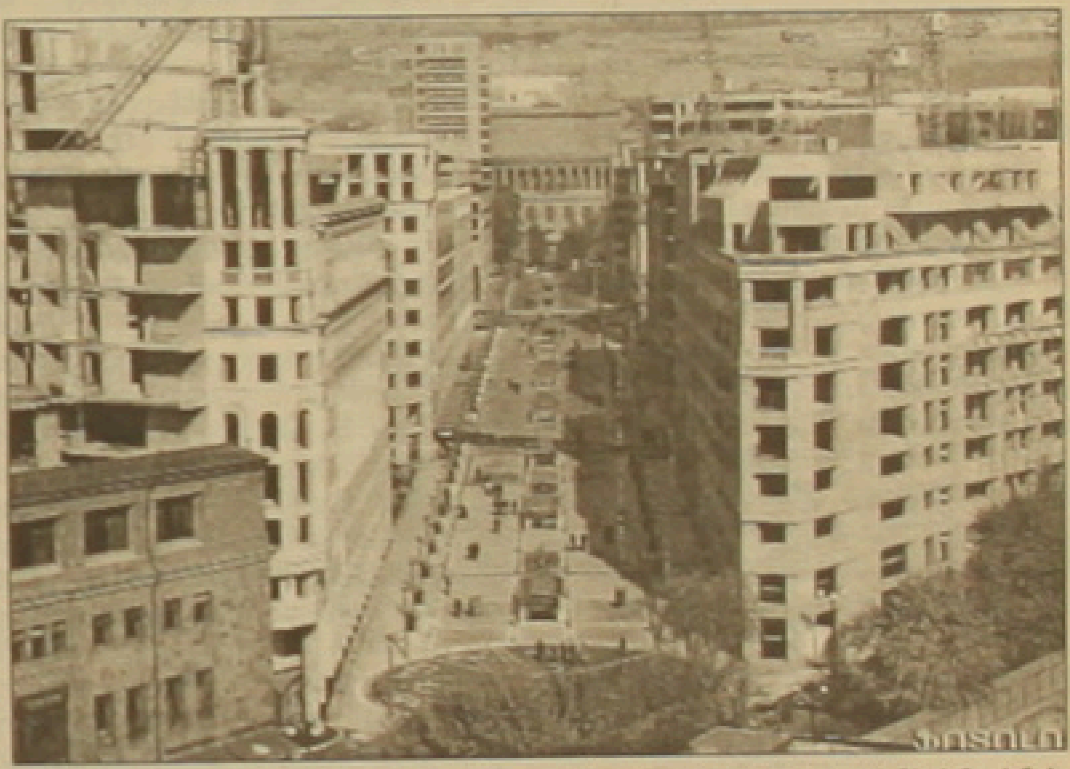

ԱՂԱՎՆԻ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Երեկ Հայաստանի նախագահ Ռոբերտ Քոչարյանի մասնակցությամբ շահագործման հանձնվեց վերջին տարիներին Երեւանում իրականացված քաղաքաշինական ամենածավալուն նախագծերից մեկը՝ Հյուսիսային պողոտան, որ դեռեւ անցյալ դարի 20-ական թվականներին նախագծել էր Ալեքսանդր Թամանյանը:

Քաղաքապետ Երվանդ Զախարյանի խոսքերով, Հյուսիսային պողոտան առանցքային տեղ էր զբաղեցնում Թամանյանի կազմած Երեւանի նոր հատակագծում, բայց չիրականացվեց խորհրդային տարիներին, ինչի պատճառներից մեկը նաեւ ներդրումային մեծ ծախսատարությունն էր:

1999 թվականին Հայաստանի նախագահ Ռոբերտ Քոչարյանը կայացրեց կարեւոր մի որոշում՝ կյանքի կոչել Հյուսիսային պողոտայի նախագիծը: Նույն նախագահի խոսքերով, նույնիսկ այդ ժամանակ պատկերացնելի չէր, թե ինչ ազդեցություն կունենա այս պողոտան ընդհանրապես Հայաստանի տնտեսական զարգացման, շինարարության ոլորտի զարգացման վրա:

Տես էջ 3

Թուրքերը ցանկանում են արգելել քրդական կուսակցությունները

Թուրքիայի վճռաբեկ դատարանի գլխավոր դատախազ Աբդուռահման Յալչընքայան հայց է ներկայացրել սահմանադրական դատարան «Ժողովրդավարական հասարակություն» քրդամետ կուսակցության գործունեությունը դադարեցնելու պահանջով: Գլխավոր դատախազությունը այդ կուսակցությանը մեղադրում է «երկրի տարածքային ամբողջականության, ինչպես նաեւ ազգի միասնականության դեմ գործունեության» մեջ: Կուսակցությունը փակելու պահանջի վերաբերյալ որոշումը կկայացնի սահմանադրական դատարանի 11 անդամներից բաղկացած հանձնաժողովը:

Թռիչքներ չեն լինի մինչեւ մարտ

Օրերս Թուրքիայի ավիացիոն իշխանությունները գրավոր տեղեկացրել են հայկական կողմին, որ տեխնիկական պատճառներով չեն կարող սպասարկել «Արմավիայի» Երեւան-Բեյրութ եւ Երեւան-Հալեպ չվերթերը: ՀՀ քաղաքացիական ավիացիայի գլխավոր վարչությունից հաղորդել են, որ «Արմավիան» այդ չվերթերն իրականացնում է այլ երկրների տարածքներով: Միաժամանակ նշվում է, որ Երեւան-Ստամբուլ-Երեւան չվերթերի իրականացումը շարունակվում է, շարունակվում են նաեւ թռիչքները Թուրքիայի օդային տարածքով դեպի Եվրոպա: Ըստ **«Ազգի»** տեղեկությունների, թռիչքները դեպի Հալեպ եւ Բեյրութ ընդհատվել են մինչեւ մարտ ամիս: Հավանաբար Անկարան այսպիսով ցանկանում է ցույց տալ իր հնարավոր քայլերը Երեւանի կողմից Ցեղասպանության հարցի շարունակական արծարծման դեպքում:

«Օդային միջանցքի փակումը խուճապի պատճառ Երեւանում»

Գրում է «Միլլիեթը», հարմարեցնելով «Ազգի» նյութը սեփական պահանջներին

Նոյեմբերի 15-ի համարում **«Ազգը»** «Հայկական ինքնաթիռը փաստի առջեւ» վերնագրով տեղեկացրել էր, որ Թուրքիան փակել է օդային տարածքը հայկական ավիաընկերության համար: Մեր թերթի հրապարակումը ոչ միայն ոգեւորել է թուրքական թերթին, այլեւ առիթ է տվել, որ եզրակացնի. «Թուրքիայի օդային տարածքի փակումը խուճապ է առաջացրել Երեւանում»:

Այս վերնագրով «Միլլիեթի» նոյեմբերի 16-ի համարում հրապարակված նյութում, առանց միջանցքի փակման պատճառներին անդրադառնալու, նշվում է. «Հայկական **«Ազգ»** թերթը գրում է, որ խոսքը H-50 միջանցքի մասին է, որի օգտագործման դիմաց Երեւանն իր տարածքով թույլ տվեց թռչել արտեքին ինքնաթիռներին: Ըստ հայկական թերթի, միջանցքի փակումը կարող է պայմանավորված լինել ԱՄՆ-ում ցեղասպանության բանաձեւի հետ կապված զարգացումներով»:

Վերջում «Միլլիեթն» ավելացնում է. «Եթե ճիշտ են հայկական թերթի տեղեկությունները, ապա պետք է փաստել, որ Թուրքիան երկար ժամանակից ի վեր առաջին լուրջ պատժամիջոցն է կիրառում Հայաստանի նկատմամբ»:

Հ. Չ.

«Քաջ են, թող մեր դեմ պայքարեն, ոչ թե 20 տարեկան երիտասարդի»

Նարեկ Գալստյանի ծեծը ՍԴՀԿ-ում կապում են երկու ոստիկանների անվան հետ

Սոցիալ-դեմոկրատական հնչակյան կուսակցության (ՍԴՀԿ) «Սարգիս Տխրունի» ուսանողական միության ատենապետ Նարեկ Գալստյանի վրա նախօրեին տեղի ունեցած հարձակումն ու ծեծը կուսակցության ատենապետ **Լյուդմիլա Սարգսյանը** վերագրեց բարձրաստիճան երկու ոստիկանների: Լյուդմիլա Սարգսյանը երեկ հրավիրված մամուլի ասուլիսի ժամանակ հայտարարեց, որ Նարեկին ծեծելուց երկու օր առաջ, երբ թռուցիկներ փակցնելու համար նրան եւ նրա ընկերոջը տարել էին Կենտրոնի ոստիկանատուն, երիտասարդին սպառնացել էին մամուլի հետ գործ չունենալ, հակառակ դեպքում վատ կլինի: «Տղաներին երկու ժամ պահել էին ոստիկանությունում: Երեւանի քաղաքային վարչության պետ, գեներալ մայոր Ն. Նազարյանը եւ Կենտրոնի ոստիկանապետ Ա. Մեհրաբյանը ծեծել են տղաներին եւ ասել, որ հաջորդ անգամ լրատվության միջոցներին տեղեկություն չտալ, թե չէ ավելի վատ կլինի: Այս ծեծը ես կապում եմ նրանց հետ: Ես չէի ուզում նրանց անունները հրապարակել, բայց ստիպված եմ, որովհետեւ սա հանցագործություն է», ասաց Լյուդմիլա Սարգսյանը: Միեւնույն ժամանակ էլ ընդգծեց, որ Նարեկ Գալստյանի ծեծը կապված է վերեւների հետ, որովհետեւ «առանց վերեւների ցուցումների ոստիկանությունը երբեք նման բան չէր անի»:

«Ես նորից եմ կրկնում՝ սրանք թույլ իշխանությունների վերջին ճիգերն են, բայց դրանով մեզ չեն վախեցնի: Եթե քաջ են, թող մեր դեմ պայքարեն, ոչ թե 20 տարեկան երիտասարդի», բողոքեց Լյուդմիլա Սարգսյանը: Նա կոչ արեց բոլորին, ովքեր մտահոգ են իրենց երեխաների եւ իրենց ապագայով, միանալ իրենց եւ ոչ մի դեպքում անտարբեր չմնալ նման երեւույթների նկատմամբ:

Կուսակցության ատենապետի խոսքով, այսօր Նարեկն իրեն վատ չի զգում, թեեւ վիճակը բավական վտանգավոր է եղել: Կուսակցության ղեկավարի խոսքով, երիտասարդի գլխի միայն մեկ հատվածում 20 կար է դրվել:

«Ազատ մտածելակերպ ունեցող երիտասարդների շարքերը չեն նվազել: Նարեկի ծեծն անմիջականորեն կապ ունի նրա քաղաքական հայացքների, քաղաքական հայտարարությունների հետ: Ես ցավում եմ այն իշխանությունների համար, ում համար վտանգ է 19 տարեկան երիտասարդը», ասուլիսի ժամանակ ասաց Նարեկ Գալստյանի ընկեր **Նարեկ Մայյանը**:

Երեկ նախագահ Ռոբերտ Քոչարյանն, անդրադառնալով Նարեկ Գալստյանի հետ պատահածին, հայտարարել է, որ իրավապահ մարմիններին հանձնարարված է լուրջ հետաքննություն անցկացնել: «Կցանկանայի նշել, որ ընտրությունների մոտենալու հետ մեկտեղ յուրաքանչյուր դեպք կապելու են ընտրությունների եւ քաղաքականության հետ», ասել է նախագահը՝ միաժամանակ շեշտելով, որ ինքն անձամբ ծանոթ չէ տուժածին եւ չգիտե, որ քաղաքականության մեջ նման դեմք կա:

Նախագահը հստակ ընդգծել է, որ իշխանություններին կատարվածն անհրաժեշտ չէր: «Հայաստանի իրավապահ մարմինները աշխատելու են դեպքի բոլոր փաստերը եւ վարկածները բացահայտելու համար՝ ունենալով բավական փորձ, երբ կենցաղային հողի վրա տեղի ունեցած նման դեպք փորձել են քաղաքականացնել: Իշխանություններին անհրաժեշտ չեն խնդիրներ՝ չնայած ոմն ուժեր ցանկանում են մեզ սադրանքի ենթարկել», ասել է հանրապետության նախագահը:

ԳՈՀԱՐ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ

«Կանանց դաշինքն» ու «Ոգու պահապանները» դատապարտում են Նարեկ Գալստյանի վրա հարձակումը

«Կանանց դաշինք» հասարակական եւ քաղաքական կազմակերպության ներկայացուցիչները զայրույթով եւ քննադատությամբ են հանդես եկել նախօրեին «Սարգիս Տխրունի» երիտասարդական միության նախագահ Նարեկ Գալստյանի նկատմամբ իրագործված բռնության վերաբերյալ: «Կանանց դաշինքի» ներկայացուցիչները հատկապես նշել են, որ դրա հետեւանքով հերթական անգամ փլուզվում են քաղաքացիական հասարակության եւ ժողովրդավարական պետություն կերտելու հիմքերը: Նարեկ Գալստյանի վրա հարձակումը դատապարտող հայտարարությամբ հանդես է եկել նաեւ Հայ արիական միաբանության «Ոգու պահապաններ» ուսանողական եւ երիտասարդական կազմակերպությունը՝ դիմելով իրավապահ մարմիններին այդ հակաօրինական եւ հակազգային արարքն անհապաղ բացահայտելու պահանջով:

ՆԱԻՐԻ ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ

ՀԱԿԱԴԻՐ ՏԵՍԱԿԵՏ

«Հարկային ծառայության հետաքրքրությունը ոչ թե ԳԱԼԱ-ն է, այլ «Չաղ» ՍՊԸ ձեռնարկությունները»

Գյումրիի ԳԱԼԱ հեռուստաընկերության հարցը նոր զարգացումներ է ստանում. ոչ միայն պարզվում է, որ երկու տարի օգտագործվող հեռուստաաշտարակը իրենցը չէ, այլ որ հարկային տեսչական ծառայության հետաքրքրությունը ոչ թե հենց ԳԱԼԱ հեռուստաընկերությունն է, այլ նրա հիմնադիր «Չաղ» ՍՊԸ-ն, որը ծավալում է նաեւ այլ ձեռնարկատիրական գործունեություն: Հարկային տեսչական ծառայությունը երեկ տարածած հաղորդագրությամբ տեղեկացնում է, որ իրենք պլանային ստուգումներ են անցկացրել ոչ թե ԳԱԼԱ-ում, այլ նրա հիմնադիր «Չաղ» ընկերությունում, որն այլ ձեռնարկատիրական գործունեություն է ծավալում:

Դատապարտելով ԳԱԼԱ-ի խնդրի քաղաքականացումը՝ հարկային ծառայությունը տեղեկացնում է, թե ինչ կարգի խախտումներ է հայտնաբերել հեռուստաընկերության ստուգումներից եւ ինչպես է ստացել մոտ 26 մլն դրամ գումարը, որն օրեր առաջ ներկայացրել էր հեռուստաընկերության տնօրենությանը: Ըստ այդմ, հարկային ծառայության աշխատակիցները հայտնաբերել են հեռուստատեսային գովազդային ծառայությունների մասով իրացման շրջանառության իրական ծավալները թաքցնելու փաստեր: Նախնական հաշվարկով, ըստ ծառայության հաղորդագրության, ԳԱԼԱ-ի բյուջե գանձման ենթակա լրացուցիչ հարկային պարտավորությունները՝ երկու տարվա համար, կազմում են շուրջ 26 մլն դրամ, որում ներառված են նաեւ տույժերն ու տուգանքները:

Հավանաբար ընդգծելու համար իր հետաքրքրությունը ոչ թե ԳԱԼԱ-ի, այլ «Չաղ» ՍՊԸ-ի նկատմամբ հարկային ծառայությունը տեղեկացնում է, թե ընկերությունը 2000-2001-ին առանց պահանջվող լիցենզիայի զբաղվել է բենզալցման կրակների արտադրությամբ եւ իրացմամբ: Հարկայինը պարզել է նաեւ, որ «Չաղ» ՍՊԸ-ն այդ գործունեությամբ զբաղվել է նաեւ 2006-ին. գոնե 2006-ի դեկտեմբերին խանութներում հայտնաբերել են ընկերության արտադրած բենզալցման կրակները: Ծառայության հաղորդագրության մեջ ասվում է, որ հայտնաբերված փաստերի առնչությամբ ՀՊԾ-ն իրականացնելու է համապատասխան գործողություններ:

Հետաքրքրական բաներ են տեղի ունենում՝ հանրությունը խորապես պատկերացնում է հարկային մարմինների աշխատանքը: Նոյեմբերի 2-ին լրագրողներիս հետ հանդիպման ժամանակ ԳԱԼԱ հեռուստաընկերության հիմնադիր-նախագահ Վահան Խաչատրյանն ասել էր, թե ինքը նախկինում զբաղվել է նաեւ բենզալցման կրակների արտադրությամբ, ինչը կարող են ուշադրության արժանացնել: «Կարող են գլխիս գործ սարքել ու դատել», անգամ հայտարարել էր Վահան Խաչատրյանը, բայց չէր կանխատեսել, որ «կկախվեին հենց այդ տեղերից»:

Ինչեւէ, ԳԱԼԱ-ին ներկայացված 26 միլիոն դրամի ակտն արդեն ուսումնասիրել են հեռուստաընկերության աուդիտորները, ովքեր աղաղակող սխալներ են գտել: Վահան Խաչատրյանը դեռ նախօրեին ասել է, որ ներկայացված գումարի անհիմնավորվածության վերաբերյալ փաստեր ունեն եւ դիմելու են դատարան: Թե ինչ փաստեր, չի մանրամասնել:

Ինչ վերաբերում է լուրերին, թե հեռուստաաշտարակը ոչ պատկանում, ոչ էլ վարձակալված է հեռուստաընկերության կողմից, հեռուստաընկերության տնօրեն Վահան Խաչատրյանը հերքել է:

Հնարավոր է, որ ԳԱԼԱ-ի ղեկավարությունը դատարանում հայցնի երկու գործերով միանգամից. մի դեպքում բողոքարկելու հարկայինի ներկայացրած «26 միլիոն դրամանոց ակտը», մյուս դեպքում՝ եթե իրենց աշխատակցի վրա հարձակման համար ոստիկանությունը որոշի քրեական գործ չհարուցել:

Իսկ երեկ ԳԱԼԱ-ն պատրաստվում էր նույն բանն անել, ինչի համար, ըստ իրենց, հալածվում է. լուսաբանել ընդդիմության տերպետրոսյանական թեւի հանրահավաքը:

ԳՈՀԱՐ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ

Հայտարարված MEA CULPA-ն...

1-ին էջից

«Ներկա արատավոր ռեժիմի արմատները» նախկին իշխանություններով պայմանավորելու առումով էլ Տեր-Պետրոսյանը չհամաձայնեց ներկաների ու նախկինների միջեւ տարբերության բացակայությանը: Ըստ ՀՀ առաջին նախագահի, նախկինները քաղաքական իշխանություն էին, իսկ ներկաները՝ ավազակապետական: Պարզվում է, որ, ասենք, նախկին իշխանությունների օրոք գործում էին հակակշիռներ, թեկուզ ընդդիմության գոյության ձեւով: Նախկինների օրոք եղել է նաեւ կոռուպցիան, բայց «անհատական օրինազանցության ձեւով», այլ ոչ ներկաների կազմակերպված հանցագործությունների տեսքով: Ըստ որում, նախկին իշխանությունները, առաջին նախագահի խոսքերով, պայքարել են այդ երեւույթների դեմ, բայց «միշտ էլ գտնվելու են անբարեխիղճ պաշտոնյաներ»: Մյուս կողմից, ինչ ավելի ուշ իր ելույթում Տեր-Պետրոսյանը նշեց, թե 1998-ին իր հետ հրաժարական ներկայացրած 21 հոգու առնչությամբ յուրացումների թեկուզ 100 դոլարանոց փաստ չեն գտել ներկայիս իշխանությունները: Իսկ այդ մեղադրանքները հնչեցնող Սերժ Սարգսյանը որքան ներկա, նույնքան նախկին իշխանություն է:

Քոչարյանի՝ ավերված երկիր ժառանգություն ստանալու հայտարարություններն էլ, առաջին նախագահի փաստմամբ, հակադարձվում են հենց Քոչարյանի՝ 1999-ի նոյեմբերի 30-ին վավերացված որոշմամբ ու ԱԺ օրենքով, որում նշվում է, թե զարգացումներ կան, հաղթահարված է էներգետիկ ճգնաժամը, ընդունվել է սահմանադրությունը եւ այլն: «Սրանից լավ քաղաքական գնահատական չէր կարող երազել ոչ մի նախկին իշխանություն: Քոչարյանին մնում է մեկ բան. անիծել ընտրողներին, Մաշտոցին, որ գիր են ստեղծել ու իրեն դրել այսպիսի վիճակի մեջ»:

Հետո առաջարկություններն էին, մասնավորապես ընտրությունների անցկացման ապահովումը թողնել ներքին գործերի գերատեսչության վրա, կես միլիոն կեղծված քվեաթերթիկ չունենալու նպատակով դրանք տպագրել արտերկրում, քվեարկության ընթացքում կիրառել ցուցամատի թանաքոտման մեթոդը:

Ինչեւէ, արժանին մատուցելով Տեր-Պետրոսյանի երեկ ընթերցած տեքստին, նշենք նրա խոսքից հետեւյալը. «Թեեւ ուշացած, բայց ամենայն անկեղծությամբ ներողություն եմ խնդրում Ռոբերտ Քոչարյանին եւ Սերժ Սարգսյանին Հայաստան բերելու եւ ձեր վզին փաթաթելու համար... Եվ սա սխալ չէ, այլ փորձանք: Ուրեմն թույլ տվեք, օգնեք ինձ ձեզ ազատելու այդ փորձանքից»: Սրա համար Տեր-Պետրոսյանը երեք տարվա կարիք ունի, իհարկե, եթե ընդդիմությունը միասնական լինի, որից հետո քաղաքականությունից ընդմիշտ կհեռանա՝ արդար նախագահական այլ ընտրությունների հնարավորություն տալով:

Ըստ որում, այդ երեք տարում էլ Տեր-Պետրոսյանին, պարզվում է, պետք չէ աթոռին բազմելը, այլ իր խնդիրն է «ներկա վարչակարգի վերարտադրության խափանումը»: «Ես խաղում եմ բաց քարտերով, առանց կոնսպիրացիայի եւ գաղտնի պայմանավորվածությունների», նշեց առաջին նախագահը, ավելացնելով, որ այս ընտրություններում իր միակ թիրախը լինելու է ներկա իշխանությունների ներկայացուցիչը: «Մյուս թեկնածուների հետ ես բանավեճի մեջ չեմ մտնելու»: Դիմելով նախագահի բոլոր հնարավոր թեկնածուներին՝ կոչ արեց միանալ «քոչարյանասերժական ավազակապետության դեմ» ծավալվող համաժողովրդական շարժմանը:

Ա. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

«Մետելիցա» հյուրանոցը մարմնավաճառների որջ

Նոյեմբերի 15-ին ոստիկանության Շիրակի մարզային վարչության աշխատակիցները մարմնավաճառությամբ զբաղվելու կասկածանքով Գյումրիի օդանավակայանի խճուղում գործող «Մետելիցա» հյուրանոցային համալիրից բերման են ենթարկել 1982-ին ծնվ. Փիրուզա Խ.-ին, Աննա Ա.-ին, 1978-ին ծնվ. Շահանդուխտ Գ.-ին, Կարինե Ա.-ին եւ նշված հյուրանոցային համալիրի վարձակալ, 1963-ին ծնվ. Ասյա Ե.-ին: Պարզվել է, որ Փիրուզա Խ.-ն, Աննա Ա.-ն, Շահանդուխտ Գ.-ն եւ Կարինե Ա.-ն տարբերաբար զբաղվել են պոռնկությամբ եւ յուրաքանչյուր հաճախորդից Ասյա Ե.-ին են վճարել 1000 դրամ: Կատարվում է նախաքննություն:

Ջրամատակարարման կառույցները պահպանող գնդի աշխատակիցներին շուրջ 6 ամիս աշխատավարձ չի տրվում

Ինչպես «Ազգին» տեղեկացրին, ՀՀ ոստիկանության պետական պահպանության վարչության ջրամատակարարման կառույցների պահպանման գունդը, որը 50 աշխատակիցներ ունի, արդեն 6 ամիս զրկված է աշխատավարձից: 51-53.000 դրամ ստացող ոստիկանները չեն ստացել անցած տարվա արձակուրդային վճարները, նաեւ, նախագահի հրամանով սահմանված անցած տարվա հավելավճարները: Այդ մասին աշխատողները նամակով տեղեկացրել են նաեւ կառավարությանը, սակայն առ այսօր հարցը չի լուծվել: «Ազգը» փորձեց «Երեւան-ջուր»-ից պարզել թե արդյոք աշխատավարձի գումարները իրենց մեղքով չեն փոխանցվել ՀՀ ոստիկանություն: Ֆինանսական հարցերով պատասխանատու թարգմանչուհին, որը չցանկացավ ներկայանալ, պնդեց, որ նման ինֆորմացիա չի տա... Որքան էլ փորձեցինք հաշվապահությունից, կադրերի բաժնից ճշտել, որեւէ մեկը չտվեց հստակ պատասխան: Իսկ ոստիկանները պնդում էին, որ իրենք եղել են «Երեւան-ջուր»-ի գրասենյակում, եւ իրենց պատասխանել են, որ գումարները ճիշտ ժամանակին փոխանցվել են ՀՀ ոստիկանություն:

Բախումից մեկ զոհ, մեկ վիրավոր

Նոյեմբերի 15-ին ոստիկանության Բաղրամյանի բաժնում հաղորդում է ստացվել, որ ժամը 16-ի սահմաններում Դալարիկ-Քարակերտ ճանապարհին միմյանց են բախվել Կարեն Հ.-ի «ԳԱԶ-3110» եւ Մայիս Ս.-ի «ՎԱԶ-2107» մակնիշի ավտոմեքենաները: Վթարի հետեւանքով Մայիս Ս.-ի ուղեւորուհին տեղում մահացել է, իսկ վարորդը տեղափոխվել է հիվանդանոց: Կատարվում է նախաքննություն:

Մ. Մ.

«ԱԶԳ» ՕՐԱԹԵՐԹ
Հրատարակության ԺԶ տարի
Հիմնադիր եւ հրատարակիչ
«ԱԶԳ ՕՐԱԹԵՐԹ» ՍՊԸ
Երեւան 375010 Հանրապետության 47
Ֆաքս 374 10 562863
e-mail: azg@azg.am
azg2@arminco.com
www.azg.am
Գլխավոր խմբագիր
ՅԱԿՈԲ ԱՎԵՏԻՔՅԱՆ / հեռ 521635
Խմբագիր
ՊԱՐՈՅՐ ՅԱԿՈԲՅԱՆ / հեռ 529221
Հաշվապահություն (գովազդ) / հեռ 582960
Լրագրողների սենյակ / հեռ 581841
Համակարգչ. ծառայություն / հեռ 582483
Շուրջօրյա լրատվական ծառայություն / հեռ 529353
Համակարգչային ձեւավորումը «Ազգ»-ի

Թերթի նյութերի ամբողջական թե մասնակի արտատպումները տպագիր մամուլի միջոցով կամ ռադիոհեռուստատեսությամբ առանց խմբագրության գրավոր համաձայնության խստիվ արգելվում են համաձայն ՀՀ հեղինակային իրավունքի մասին օրենքի
Նյութերը չեն գրախոսվում ու չեն վերադարձվում
Գ տառով հոդվածները գովազդային են, որոնց բովանդակության համար խմբագրությունը պատասխանատվություն չի կրում:

"AZG" Daily NEWSPAPER
Editor-in-chief
H.AVEDIKIAN / phone: 374 10 521635
47 Hanrapetoutian st.,
Yerevan, Armenia, 0010

Խորհրդարանական ճեպազրույցներում

Արդեն ավանդաբար խորհրդարանական ճեպազրույցներն անցան առանց ՕԵԿ խմբակցության ներկայացուցիչների: ԱԺ մնացյալ չորս խմբակցությունների ներկայացուցիչներն էլ ի պատասխան լրագրողների հարցադրումների անդրադարձան նախօրեին Սոցիալ-դեմոկրատական հնչակյան կուսակցության «Սարգիս Տխրունի» ուսանողական միության նախագահ Նարեկ Գալստյանի հանդեպ գործադրված հոգեբանական ճնշման ու ֆիզիկական բռնությանը:

Բռնարարքը մեկի համար ամոթ է, մյուսի համար՝ ընդամենը ծեծ

«Ժառանգություն» խմբակցության ներկայացուցիչները համոզված են, որ երկրում անպատժելիության ու վախի մթնոլորտ է իշխում: «Վախի մթնոլորտը խորացնելու համար իշխանությունն ամեն բնագավառից մեկին պատժելու սկզբունքն է ընտրել՝ մի գործարար, մի լրագրող, մի հեռուստաընկերություն, մի կուսակցական: Մենք դատապարտում ենք բռնությունները եւ դատապարտում ենք Նարեկ Գալստյանի հանդեպ գործադրված բռնությունը: Փաստորեն մեր երկրում թռուցիկ տարածելը վտանգավոր է», հայտարարեց Ստեփան Սաֆարյանը:

ՀՅԴ տեսանկյունը նույնչափ հստակ չէ կատարվածի առնչությամբ, չնայած դատապարտելի է համարում յուրաքանչյուր բռնարարք. «Եթե բռնարարքը գործվել է քաղաքական գործչի հանդեպ, պարտադիր չէ, որ ունենա քաղաքական դրդապատճառներ», կարծիք հայտնեց Արծվիկ Մինասյանը: Արա Նռանյանը կուսակցի կարծիքը ընդունելով հանդերձ ընդգծեց. «Անկախ բռնարարքի դրդապատճառից դրա գոյությունը մեր երկրում ամոթ եմ համարում»:

Ամոթ չէ բռնարարքը ՀՀԿ գնահատականով, բայց եւ անհրաժեշտ չէ ո՛չ մեր երկրին, ո՛չ էլ հենց իրեն՝ ՀՀԿ-ին: «Արջի ծառայության կարիք չունի ՀՀԿ-ն, դրա պահանջարկը չկա: Դա վնասում է երկրի իմիջին, հեղինակությանը եւ մտահոգիչ է», տեղեկացրեց Հերմինե Նաղդալյանը, ավելացնելով, որ գնահատական տալու համար հարկավոր է նախ սպասել իրավապահ մարմինների պատասխանին՝ վստահելով նրանց: «Փառք Աստծո, ոչինչ չի եղել, ընդամենը ծեծվել է երիտասարդը: Կարող է ցուցմունքներ տալ: Ցավոք, մեզ մոտ երիտասարդները հաճախ են ծեծով հարցեր լուծում», գոհունակություն ու ափսոսանք հայտնեց Մկրտիչ Մինասյանը:

ԲՀԿ տեսանկյունից էլ բռնարարքի դրդապատճառներն ու որակը պարզելու իրավապաշտպանների մղումը կարեւոր է եւ որոշիչ Նարեկ Գալստյանի հանդեպ իրագործված բռնարարքը որեւէ կերպ գնահատելու համար:

Րաֆֆի Հովհաննիսյանը նախագահական ընտրություններում հայտնի երկուսից բացի էլի այլընտրանք ունի

«Ժառանգություն» խմբակցության քարտուղար Ստեփան Սաֆարյանը կարծում է, որ Րաֆֆի Հովհաննիսյանի հնարավորությունները նախագահական ընտրություններին մասնակցելու կտրվածքով չեն սահմանափակվում առաջադրվելով կամ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանին սատարելով: Նրա կարծիքով, այդ տարբերակներն այլընտրանքներից ընդամենը երկուսն են: Ստեփան Սաֆարյանը չհստակեցրեց այլընտրանքի մյուս տարբերակներն ու անցավ տեղեկացման. «Րաֆֆի Հովհաննիսյանն այս պահին ԱԺ գործուղման մեկնած պատվիրակության կազմում է ու բացակայում է հանրապետությունից: Զուգընթաց, կուսակցական ստորաբաժանումներում ընթանում են դիրքորոշումների հստակեցումներ: «Ժառանգություն» խմբակցության պատգամավորները, ինչպես նաեւ «Ժառանգություն» կուսակցության վարչության անդամները տարբերաբար այցելում են մարզեր, եւ մենք պատրաստվում ենք նախ եւ առաջ վարչության նիստին, ապա ընդլայնված նիստին, եւ վերջապես համագումարին, որի ժամկետների մասին լրացուցիչ կտեղեկացնենք, եւ այս կտրվածքով, բնականաբար, մեր վերջնական որոշումը կհնչի այդ համագումարի ժամանակ»:

Վարչապետի խոստացած հարկային քաղաքականության խստացումից ակնկալիքները տարբեր են

2008 թվականի ՀՀ իր ծավալով հավակնոտ պետբյուջեն ԱԺ-ում ներկայացնելու հաջորդ օրը վարչապետ Սերժ Սարգսյանն հայտարարեց, որ իշխանությունը խստացնելու է հարկային քաղաքականությունը: ԱԺ-ում ներկայացված քաղաքական ուժերի ակնկալիքներն այդ խստացումից տարբեր են: ՀՅԴ-ն հարկային քաղաքականության խստացումից ակնկալում է պետբյուջե մուտքերի ավելացում, միաժամանակ հույս հայտնում, որ այն չի դառնա Հայաստանում գործարարության վերացման պատճառ: Այս մասին խոսելով՝ Արծվիկ Մինասյանն ընդգծեց, որ խիստ կարեւոր է խստացման բոլոր հարկատուների հանդեպ հավասարաչափ դրսեւորումը, բայց ոչ գործարարներին բոյկոտի մղելու աստիճան: Անդրադառնալով Խաչատուր Սուքիասյանի բիզնեսի ստուգմանը, պատգամավորը կարծիք հայտնեց, որ ստուգում են նաեւ խորհրդարանական մեծամասնության շարքում գտնվող գործարարներին եւ Սուքիասյանի հետ տեղի ունեցողի ենթատեքստը կարելի կլինի որոշել ըստ ստուգումների արդյունքների: ՀՀԿ եւ ԲՀԿ խմբակցությունների ակնկալիքներն այլ ձեւակերպում չստացան, քան հենց իր՝ վարչապետի ձեւակերպումն էր հարկային քաղաքականության խստացման առնչությամբ: Իսկ «Ժառանգություն» խմբակցությունը նույն կարծիքին կլիներ, եթե վարչապետը ստուգումները սկսեր իր մտերիմների բիզնեսից, այլապես վախի մթնոլորտի խորացման եւս մի գործիք է այդ խստացումը:

ՆՈՒՆԵ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

ՕՐԱԿԱՐԳ

Այսօր

- Ժամը 11.00-ին Ջոն Կիրակոսյանի անվան դպրոցում Հաշմանդամ մարդկանց իրավունքների պաշտպանության մեկամսյակի շրջանակներում կանցկացվի «Ֆուտբոլը հանուն հավասար հնարավորությունների» մրցաշարը:
- Նույն ժամին «Արմենպրեսի» սրահում տեղի կունենա «Արմավիա» ընկերության նախագահի Միխայիլ Բաղդասարովի մամուլի ասուլիսը:
- Ժամը 11.00-ին «Միասնության ծառատունկի» շրջանակներում Նոր Նորքի եկեղեցու շրջակայքում կազմակերպվում է ծառատունկ:
- Ժամը 15.00-ին Կամերային երաժշտության տանը տեղի կունենա վրաց պոեզիայի օրերի բացում, ներկա կլինեն գրողներ Վրաստանից:

Երկուշաբթի

- Ժամը 12.00-ին Գնահատման եւ թեստավորման կենտրոնում լրագրողների հետ կհանդիպեն օտար լեզվի քննական առաջադրանքների եւ ուղեցույցի մշակման հանձնաժողովի նախագահները:
- Ժամը 12.00-ին «Հայացք» ակումբում. «Երկխոսություն, թե՞ պայքար» թեմայով մտորում է Արմեն Աշոտյանը:
- Ժամը 16.00-ին Կենտրոնական բանկում ԿԲ նախագահը հանդիպելու է լավագույն աշակերտների հետ:
- Նույն ժամին «Ազատության» հրապարակից կսկսվի բողոքի երթ ի պաշտպանություն Ժիրայր Սեֆիլյանի եւ Վարդան Մալխասյանի:

Ըստ Ռոբերտ Քոչարյանի, հավանական են ընդդիմադիր փոքր միավորումները

Հայաստանում ո՛չ ընդդիմությունը, ո՛չ էլ իշխանությունները չեն կարող ամբողջովին միասնական լինել: Երեկ Հյուսիսային պողոտայի բացման արարողությունից հետո նման հայտարարություն է արել Հայաստանի նախագահ Ռոբերտ Քոչարյանը: Ըստ նախագահի, իշխող կոալիցիայում միավորվել են քաղաքական ուժեր, որոնց ծրագրերն ունեն որոշ ընդհանրություններ:

Ռոբերտ Քոչարյանի խոսքով, նման սկզբունքով կարող են միավորվել նաեւ ընդդիմադիր ուժերը: Ընդ որում, Քոչարյանը դեմ չէ միավորմանը, բայց փորձում է հասկանալ, թե տվյալ դեպքում ինչ կնշանակի միավորումն ու ինչ սկզբունքներով պետք է լինի, չբացառելով, որ կարող են ընդդիմադիր ուժերի միջեւ շփման եզրեր առաջանալ:

Հայաստանի նախագահի կարծիքով, «Հնարավոր են մի քանի փոքր միավորումներ այն քաղաքական ուժերի միջեւ, որոնք ընդհանրություններ ունեն, դա հասկանալի է: Բայց չի կարող ո՛չ ընդդիմությունը, ո՛չ իշխանությունը լինել միատարր: Այսօր կոալիցիայի մեջ միավորված են այն ուժերը, որոնց ծրագրերը բավականաչափ իրար նման են: Այդ սկզբունքով կարող են նաեւ ընդդիմադիր դաշտում որոշ միավորումներ լինել, եւ սա նորմալ կհամարվի, բայց մտածել, որ ընդդիմությունը մի ընդհանուր միատարր բանակ է, ուղղակի անհասկանալի է»:

Ա. Հ.

Թամանյանի նախագծած Հյուսիսային պողոտան...

1-ին էջից

«Եվ ընթացքը ցույց տվեց, որ շինարարությունը դարձել է վերջին տարիների ընթացքում Հայաստանի տնտեսական զարգացման հիմնական շարժիչ ուժը: Տասնյակ հազարավոր մարդիկ աշխատանք են գտել այս ոլորտում, տասնյակ հազարավոր ընտանիքներ գումար են վաստակում իրենց կյանքի որակը բարելավելու համար», նշեց Հայաստանի նախագահը, ընդգծելով, որ շինարարական կազմակերպություններն էլ վերազինվեցին նոր տեխնիկայով, Հայաստան ներմուծվեցին նոր տեխնոլոգիաներ, եւ շինարարության որակը, տեմպերը, պատկերացումները էապես փոխվեցին: Բացի այդ, Ռոբերտ Քոչարյանի խոսքերով, պողոտայի կառուցումը լուծում է տվել կարեւոր սոցիալական հարցի. արդեն երրորդ տարին է, ինչ նվազել է Հայաստանից արտագնա աշխատանքի մեկնող շինարարների թիվը: Քաղաքաշինական ու ճարտարապետական առումով Երեւանն, ըստ Քոչարյանի, ստացել է ճանաչելիության ու մասշտաբների տեսակետից իր երկրորդ այցեքարտը՝ Հանրապետության հրապարակից հետո:

Հյուսիսային պողոտայի նախկին բնակիչներից ոմանց՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան դիմելու առնչությամբ Ռոբերտ Քոչարյանը նշեց, որ դա քաղաքացիների իրավունքն է: «Եթե հրացման ընթացքում սխալներ ենք թույլ տվել, եթե դատարանը որոշի, թե փոխհատուցումը համաչափ չէր, ապա, իհարկե, հարգելու ենք Եվրոպական դատարանի որոշումը: Իհարկե, ներողամիտ պետք է լինեն մարդիկ, եթե կարծում են, որ "բավարար" չափով փոխհատուցում չեն ստացել: Կարեւոր է նաեւ, որ այդ փորձի վրա մենք բարելավեցինք օրենսդրությունը», ասաց Քոչարյանը:

Ստեղծված հեղինակային խումբը (ղեկավար, ճարտարապետ՝ Նարեկ Սարգսյան) եւ քաղաքապետարանի ներդրումային ծրագրերի իրականացման գրասենյակն ապահովեցին ձեռնարկի իրականացումը: Ընդ որում, Հյուսիսային պողոտայի կառուցման փորձը կկիրառվի նաեւ հետագայում՝ Երեւանի դեմքը պահպանելու տարբերակով:

2002-ին սկսվեց պողոտայի շինարարությունը: Ըստ էության, Հայաստանի անկախացումից ի վեր սա մայրաքաղաքում զանգվածային շինարարության առաջին օրինակն է: «Երկար սպասված այս նախագիծն իրականություն դարձավ 5 տարում: Կառուցված ընդհանուր մակերեսը 320 հազար քառակուսի մետր է, կատարվել են 101 միլիարդ դրամի ներդրումներ», ներկայացրեց քաղաքապետ Զախարյանը:

Հյուսիսային պողոտան առաջինն է, որ կառուցապատվեց ամբողջությամբ քաղաքաշինական ժամանակակից չափանիշներով: Սկսած բնակելի, գործարար եւ հասարակական սպասարկման հատվածներից մինչեւ ստորգետնյա բազմահարկ ավտոկայանատեղերը՝ հաշվարկված մինչեւ 2000 ավտոմեքենայի համար: «Պողոտան եզրագծող երկու տասնյակից ավելի շենքերից յուրաքանչյուրն ունի իր ուրույն ճարտարապետությունը, միաժամանակ ներկայացնելով մի ընդհանուր, հաստատուն դիմագիծ: Պողոտայի հարավային դարպասի՝ Հանրապետության հրապարակին հարող հատվածի շենքերը կառուցված են ավանդական ոճավորմամբ, համահունչ հրապարակի միջավայրին», նշեց քաղաքապետը:

Երեւանի քաղաքապետ Երվանդ Զախարյանի կարծիքով՝ պողոտան ամենօրյա հետեւողական աշխատանքի արդյունք է: Բացի [illegible] մեծ լայնությամբ կենտրոնական հետիոտն պողոտայից, այս տարածքում հաղորդակցության առումով կարեւոր լուծում է Տերյան փողոցի շարունակականությունը՝ ապահովելով Գրիգոր Լուսավորչի փողոցից մինչեւ Աբովյան պուրակ անընդմեջ երթեւեկություն:

Հյուսիսային պողոտայի ներդրումային ծրագիրն, ըստ Երվանդ Զախարյանի, առաջին հաջողված փորձն է, երբ մասնավոր, այդ թվում՝ արտասահմանյան ներդրողների միջոցներն արդյունավետությամբ ի նպաստ դրվեցին քաղաքի զարգացման եւ բարեկարգման պետական ծրագրերի իրականացման համատեքստում: Շատ կարեւոր է, որ այստեղ լուծվում են նաեւ սոցիալական խնդիրներ՝ թե՛ հրացումների, թե՛ փոխհատուցումների եւ թե՛ հին բնակֆոնդը նոր, ժամանակակից կառույցներով փոխարինելու բացառիկ հնարավորության շնորհիվ: «Երեւանի այսօրվա կառուցապատվող տարածքներում մի քանի տարում բնակարանների եւ տարածքների իրացման գներն աճել են մոտ 45 անգամ, ինչը բերում է մեր բնակչության ունեցվածքի էական արժեւորման», կարեւորեց քաղաքապետը:

Կառավարությունից էլ հատկացվել են պետական լուրջ միջոցներ՝ ինժեներական ենթակառուցվածքների ձեւավորման, հաղորդուղիների արդիականացման, վերակառուցման, շրջապատի մաքրման եւ տարածքների բարեկարգման աշխատանքների իրականացման համար:

Հյուսիսային պողոտան, Զախարյանի համոզմամբ, Երեւանի համար նոր, ամբողջական եւ ժամանակակից քաղաքային միջավայր է՝ ստեղծված պետության անկախության ժամանակաշրջանում: «Նորդ Այլենդ», «Մոգլասիե Արմենիա», «Բիզնես կենտրոն», «Պրոգրես Արմենիա», «Լոկալ Դիվելոփըրս», «Գառնի գրուպ» եւ այլ ընկերությունների մասնակցությամբ, ճարտարապետ Նարեկ Սարգսյանի ղեկավարությամբ՝ ճարտարապետներ Աշոտ Ալեքսանյանի, Հրաչիկ Պողոսյանի, Գուրգեն Մուշեղյանի, Գագիկ Հովհաննիսյանի եւ ուրիշների նախագծմամբ իրականություն դարձած Հյուսիսային պողոտան նման այլ նախագծերի սկիզբ կդառնա:

«Այն իր շարունակությունն է ունենալու բազմաթիվ քաղաքաշինական ծրագրերում, որոնք արդեն ամրագրված են մայրաքաղաքի զարգացումը պայմանավորող Երեւանի գլխավոր հատակագծում: Դրանք այսօր իսկ հետեւողական իրականացման փուլում են, եւ մեկը մյուսի հետեւից շարք մտնելով (Հյուսիսային ճառագայթ, Գլխավոր պողոտա, կենտրոնը շրջանցող առաջին արագընթաց մայրուղի՝ Սարալանջի ճանապարհ եւ այլն), ծառայելու են նոր, ժամանակակից մակարդակի բարձրացնելու մեր մայրաքաղաքի բարեկեցությունն ու քաղաքաշինական դիմագիծը», նշեց Երեւանի քաղաքապետը:

ՀՅԴ-ՌԱԿ միջկուսակցական համաժողովի նյութերի հետքերով

Նախորդ շաբաթ Երեւանում գումարված ՀՅԴ-ՌԱԿ միջկուսակցական համաժողովի նյութերից, հատկապես եզրափակիչ հայտարարությունից (տես՝ «Երկիր» շաբաթաթերթ, 9 նոյ. 2007) ստանում ենք այն տպավորությունը, որ համազգային մի շարք կարեւոր հարցերում ավանդական, կամ ինչպես իրենք են կոչում՝ համահայկական մեր զույգ կուսակցությունները դեռեւս գտնվում են անցյալ դարի 60-ական թվականների մտածողության մակարդակում: Եվ կամ, առնվազն, նրանք անկեղծ չեն ժամանակակից իսկական մարտահրավերները դիմագրավելու հարցում, եւ, հետեւաբար, բավարարվել են սեփական շարքերին եւ այլոց տպավորելու համար արված դեկլարատիվ բնույթի հաստատումներով:

«Ցեղասպանության ամբողջական ճանաչումը անպայմանորեն ենթադրում է նաեւ համապատասխան լիարժեք հատուցում՝ հայ ժողովրդի մարդկային, հսկայական կորստի, հայ ժողովրդից հափշտակված եւ ավերված մշակութային հարստությունների եւ հայության կալվածային, ինչքի, ստացվածքների եւ այլ հարստությունների կորստի դիմաց», հայտարարում են նրանք իրավացիորեն եւ ապա շարունակում. **«Սակայն հայ ժողովրդի պահանջատիրությունը պայմանավորող գլխավոր ազդակը անուրանալի կերպով հայապատկան հողատարածքների վերադարձն է իրենց իրավատիրոջը, այսինքն՝ հայ ժողովրդին»: Ու որպեսզի հստակ լինի, թե ինչ եւ որտեղ հողատարածքի մասին է խոսքը, որպես «իրավական հստակ հիմք» մեջ են բերում Սեւրի դաշնագիրը եւ վիլսոնյան սահմանները «իբրեւ վավերական մեկնակետ»:**

Մի կողմ թողնելով պաշտոնական իրողությունը, որ բնավ չվավերացված վիլսոնյան սահմաններին ու երբեք կյանքի չկոչված Սեւրի դաշնագրին հաջորդել են Ալեքսանդրապոլի, Կարսի եւ Լոզանի պայմանագրերը, հայտարարությունն ստորագրողները նման շեշտադրությամբ փաստորեն հարվածում են հենց այն գործին, որին այժմ լծված են Հայոց պետությունն ու լոբբիստական տարբեր խմբերը, այդ թվում՝ ստորագիր կուսակցությունները տարբեր երկրներում՝ Ցեղասպանության ճանաչում տարբեր պետությունների ու միջազգային կազմակերպությունների կողմից: Փաստ է, որ թուրքական դիվանագիտական ջանքերը ներկայիս ուղղված են ոչ միայն Ցեղասպանության ժխտմանը, այլեւ հայության վերոհիշյալ արդարացի պահանջները որպես ծավալապաշտության ապացույց ներկայացնելուն: Նույնը՝ թուրքական ներքին ճակատի վրա, որտեղ թուրք իշխանությունները հայերի «ծավալապաշտական նկրտումներով» են ձգտում լռեցնել ճանաչմանը կողմնակից թուրք փոքրաթիվ խմբերին, մեջընդմեջ խեղաթյուրելով նաեւ ղարաբաղյան հարցի էությունը, այն նույնպես որպես «հայկական նվաճողականություն» ներկայացնելով: Զույգ կուսակցությունների ծրագրերում հստակորեն արձանագրված են մեր բոլոր պահանջները, հետեւաբար, այս պահին կարիք չկար նման մարտավարական սայթաքման:

Երկրորդ կարեւոր խնդիրը մենաշնորհային նկրտումներն են, որոնք ստորագիր կողմերը շարադրել են հետեւյալ կերպ. **«Արտերկրում համահայկական կուսակցությունները պետք է գլխավորեն եւ համարեն Ցեղասպանության ճանաչման եւ պահանջատիրության ամբողջությամբ կատարվող աշխատանքները»** (ընդգծումն իմն է-Հ. Ա.): Ինձ թվում է, որ սույն համաժողովի եւ դրան նախորդած միջկուսակցական փարիզյան հանդիպման գլխավոր նպատակը հենց այս է՝ «միացյալ» ուժերով չեզոքացնել կամ անօրինական հռչակել Հայ դատի հետապնդման այլ կազմակերպությունների գործունեությունը արտասահմանում, այդ թվում հատկապես Ամերիկայի հայկական համագումարի եւ Հայերի համաշխարհային կոնգրեսի եւ մյուս կազմակերպությունների լոբբիստական եւ հարակից աշխատանքները: Եվ եթե նկատի ունենանք, որ Հայ դատի իր գրասենյակների գործունեությամբ ՀՅԴաշնակցությունը կարեւոր դերակատարություն ունի արտերկրում Ցեղասպանության ճանաչման ասպարեզում, ինչը դժբախտաբար չենք կարող հաստատել ՌԱԿ-ի պարագայում, ապա նրա խնդիրն է մենաշնորհություն հաստատել նաեւ այդ ասպարեզում եւ, նույնհետայն, որպես այդպիսին, որպես սփյուռքում միակը, իր կամքը թելադրել բոլորի, այդ թվում եւ Հայաստանի իշխանություններին, ո՛րեւէ իշխանության:

(Զարմանալիորեն, այս հարցում նախապես առավել արմատական էր ՌԱԿ-ի ներկա վարչության կեցվածքը, որի 01.05.07 թվակիր հայտարարությունը կամ «Կոչ հայ ժողովրդին» ուներ նաեւ այսպիսի տողեր՝ **«հայկական դատի պահանջատիրության իրաւունքը բացառապէս արեւմտահայութեան պատկանող, գերազանցապէս քաղաքական հարց է, ուրեմն այդ ուղղութեամբ բոլոր նախաձեռնութիւնները պէտք է որ ըլլան միայն սփիւռքի հայկական կուսակցութիւններուն կողմէ եւ անոնց միջոցաւ»**: Ոչ ավել, ոչ պակաս: Անկեղծորեն, մեր քաղաքական գրականութեան մեջ վաղուց չէի հանդիպել նման արտառոց մտքի: Կարծես այլ դարում եւ այլ ժամանակներում է ապրում ՌԱԿ-ի այս վարչությունը: ՌԱԿ հին ծրագիր-կանոնադրություններում անգամ չէիք հանդիպի նման մտքի: Անցնող 40 տարիների ընթացքում, Հայ դատի հետապնդման ճանապարհին, եւ հայ ժողովրդի կյանքում կարծես տեղի չի ունեցել որեւէ նորություն, տեղաշարժ, կարծես Հայաստանը դեռեւս մնում է Խ. Միության կազմում: Բարեբախտաբար, ՀՅԴ-ՌԱԿ միջկուսակցական համաժողովի հայտարարությունը այդպիսի ծայրահեղությունից մնացել է հեռու եւ «արեւմտահայությունը» չի սեփականաշնորհել Հայ դատը):

Դեկլարատիվ է հնչում հայտարարության այն հատվածը, որը վերաբերում է Հայաստանի «սահմանամերձ շրջանները» անձեռնմխելի եւ «Արցախում բնակությունը առավել եւս «հրապուրիչ» դարձնելուն: Հրաշալի ցանկություններ: Սակայն բացահայտ է, որ «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի հանգանակություններին ավանդական կուսակցություններն ու նրանց շարքայինները նվազագույն չափով են մասնակցել գալ: Վերոհիշյալ հայտարարությունը նշանակո՞ւմ է արդյոք, որ ՀՅԴ-ն ու ՌԱԿ-ը որոշել են այսուհետեւ փոխել իրենց մասնակցության չափը. կերեւա առաջիկա օրերին, հերթական հեռուստամարաթոնի ժամանակ:

Համեմատաբար լավ է ներկայացված Ջավախքի հիմնահարցը, սակայն խիստ տարակուսելի է «Վրաստանի կազմում ինքնավարության ձեռքբերման օրինական պահանջներին» նպաստելու հատվածը: Եթե հրաշքի իմն, ասենք վաղը, Ջավախքը ինքնավար դառնա, հայաթափությունն այդ երկրամասում չի դադարի այնքան ժամանակ, քանի դեռ ջավախահայությունը կայուն աշխատանքի պայմաններ չունենա, հետեւաբար ազգային ու քաղաքական հարցերի լուծման հիմքը նյութական ներդրումներն են: Թող որ այս պահին, երբ անլուծելի են մնում Աբխազիայի եւ Օսեթիայի հակամարտությունները, Թբիլիսին որպես թշնամական ակտ է ընդունելու նման հայտարարությունը:

ՀՅԴ-ՌԱԿ հայտարարության որոշումների բաժնում հատուկ հիշատակվում է նաեւ Լիբանանի հայության ներկա մտահոգիչ վիճակը եւ ստորագիր կողմերը հանձն են առնում «հատկապես համագործակցել Լիբանանի հայության անվտանգության եւ քաղաքական ինքնուրույնության պահպանման համար»: Հրաշալի միտք եւ անհրաժեշտ գործ: 1970-ականների կեսերին այդ երկրում ավանդական կուսակցությունների ղեկավարները ընդունեցին իմաստուն որոշում՝ «դրական չեզոքության» բանաձեւը: Այժմ, նախկին վարչապետ Ռաֆիկ Հարիրիի սպանությանը հետեւած նոր տագնապից հետո, մեր կուսակցությունները գտնվում են բեւեռայնորեն հակադիր դիրքերում՝ ՀՅԴ-ը սիրիամետ, իսկ ՌԱԿ-ը եւ ՍԴՀԿ-ը՝ Սաադ Հարիրիի հակասիրիական ուժերի կողքին: Անտագոնիստական այս դիրքորոշումը հակասությունների այդ երկրում ոչ միայն պատճառ է դառնում քաղաքական տարբեր խմբավորումների թշնամանքին, այլեւ սեփական շարքայինների դժգոհության: Այսուհանդերձ, կողմերն այնքան են խորացել իրենց կեցվածքի մեջ, խորհրդարանում գոնե ՌԱԿ-ի երեսփոխանն այնքան է անկախ դարձել իր կուսակցությունից, որ դժվար թե մեր ավանդական կուսակցություններին հաջողվի համախոհություն ստեղծել իրենց, հետեւաբար լիբանանահայության ներսում: Իսկ եթե այս համաժողովից բխելու է համախոհական աշխատանք՝ մեզ մնում է միայն ուրախ ողջունել:

Իսկ վերջում կուզենայի եւս մի անդրադարձ կատարել հայտարարության այն հատվածի վերաբերյալ, որը վերաբերում է սփյուռքը «միաձույլ եւ կենտրոնաձիգ» պահելու հանձնառությանը: **«Սփյուռքը պետք է պահվի կազմակերպված եւ առավելագույն չափով հեռու հատվածականությունից եւ բաժանման առաջնորդող այլ ազդակներից»**, հայտարարում են զույգ կուսակցությունները, բացառիկ օրինակ տալով, թե ինչպես փարիսեցիությունն ու տիղասոսությունը կարող են այսպես ձեռք-ձեռքի հանդես գալ: Արդեն 50 տարուց ի վեր, իսկ Մ. Նահանգներում՝ 30-ական թթ.-ից սկսյալ «հատվածականության» եւ «բաժանման առաջնորդող» գլխավոր «ազդակներից» է եղել եւ դեռ մնում է Հայ եկեղեցու տագնապը, ավելի ճիշտ՝ Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսությունը Մայր աթոռ Սբ. Էջմիածնին հակադրելու միջոցով սփյուռքահայ գաղթօջախներում Դաշնակցության համար քաղաքական, նյութական եւ մարդկային կռվաններ ստեղծելը: Հենց այդ հանգամանքն է եղել ՀՅԴ-ՌԱԿ հարաբերությունների լարման ամենագլխավոր պատճառներից մեկը: Իսկ հիմա, ըստ հայտարարության, երկու կուսակցությունները որոշել են... ոչինչ էլ չեն որոշել, եկեղեցական տագնապի մասին ոչինչ չեն արձանագրել նրանք, նույնիսկ փորձ չեն արել դիմագրավելու այդ մարտահրավերը: Մինչդեռ Հայ եկեղեցին սփյուռքում հայությունը միավորող գլխավոր ազդակն է հայ մշակույթի հետ:

Այդուհանդերձ, նման հանդիպումներն ու համաժողովները, թեկուզ ՌԱԿ-ի պարագայում ոչ լիարժեք ներկայացուցչականությամբ, օգտակար են եղել միշտ՝ սկսած 1923 թ.-ից եւ հետագայում Մեծ Եղեռնի 50-ամյակի, 60-ամյակի, լիբանանահայության ինքնապաշտպանության եւ այլ առիթներով: Պարզապես պետք է քաղաքական տարակարծություններին ու համահայկական խնդիրներին մոտենալ շիտակ, անկեղծ, պետականություն ունեցող ժողովրդի հասունությամբ:

Հ. ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

Ծանր է թոշակառուների վիճակը Հայաստանում

Ակամա այս բառերն եմ արտասանում, երբ հիշում եմ դպրոցի իմ պատմության ուսուցչին: Նա միշտ թեման սկսում էր «Ծանր էր գյուղացիների վիճակը ցարական Ռուսաստանում» նախադասությամբ: Բոլորը ծիծաղում էին, իսկ ես մի անգամ համարձակվեցի իմանալ պատճառը: Լավ հիշում եմ նրա պատասխանը. ամեն երկրում կատարվող բոլոր իրադարձություններն ուղղակիորեն առնչվում են գյուղացիների ծանր վիճակին. բոլոր ապստամբությունները, ռեֆորմները, ճորտատիրական իրավունքի վերացումը եւ ուրիշներ, ծնվում էին գյուղացիների վատ վիճակից: Հիմա նման վիճակում հայտնվել են կենսաթոշակառուները, որոնք ամենուր միայն դժգոհում են, բայց ապստամբել եւ ռեֆորմներ անցկացնել չեն կարող: Մեր բարեգութ իշխանավորները դեռեւս շատ երիտասարդ են եւ չեն ցանկանում անգամ պաշտոնից զրկվելու դեպքում հայտնվել երիտասարդ թոշակառուի վիճակում: Ինչ վերաբերում է 10-15 տարի հետոյին, ապա այդ հարցը երբեւէ նրանց հազիվ թե հուզի: Այժմ ներկայացնենք մի քանի դրվագ թոշակառուների թշվառ կյանքից եւ սկսենք ամենածանր պահից, երբ կենսաթոշակի անցած անձը նպաստ ստանալու համար անհրաժեշտ փաստաթղթեր է հավաքում:

Թե քանի դուռ է բախում, քանի ժամ է կորցնում աշխատակիցներին սպասելիս, տարբեր հիմնարկություններ վազվզելիս, թողնենք ընթերցողների երեւակայությանը: Զարմանաք, քանի որ չգիտես ինչու վերջին 17 տարիներին հատկապես անհետացել են շատ ուսումնական եւ այլ հաստատությունների արխիվները, փակվել են մանր ու մեծ շատ ձեռնարկություններ, տնօրենները եւ գործընկերները հեռացել են երկրից, ուստի չեն կարող հավաստել անձի աշխատելու փաստը: Ինչեւէ, եթե փողոցում հանդիպեք տեղից տեղ վազվզող, մտահոգ եւ զայրացած մարդկանց, մի հարցրեք պատճառը. նա գտնվում է տառապանքի ուղիների սկզբում եւ նրան պարզապես պետք է խղճալ: Մի անգամ սոցապ բաժնի մութ միջանցքներում տեսա թղթերը ձեռքին այս ու այն կողմ դեգերող մի նախկին նախարարի, որի մոտ ժամանակին ընկնելու համար ինքս բազում օրեր էի կորցրել: Սա եզակի դեպք է եւ չպետք է ընդհանրացնել:

Վերջապես ստացել եք կենսաթոշակային գրքույկ, բայց շարունակում եք աշխատել: Հիշեք, որ չեն վերջացել ձեր տառապանքները եւ երկու տարին մեկ նորից անցնելու եք այս ուղիներով: Դուք պետք է աշխատավայրից տեղեկանք վերցնեք աշխատելու եւ աշխատավարձի մասին, որը, հետո կպարզվի, սխալ է լրացված: Կգտնեք հատուկ ձեւը եւ նոր փաստաթղթերով կներկայանաք կենսաթոշակային հիմնադրամ, ուր պետք է հավաստեն ձեր տեղեկանքները: Մեծ դժվարությամբ կգտնեք անհրաժեշտ շենքը ու կպարզվի, որ ձեր աշխատած հաստատությունը տվյալ տարածքին չի պատկանում: Պետք է գտնել, դիցուք, Կենտրոն համայնքի սոցապ բաժնի շենքը, որը միայն վերջին 2 տարում թռիչքներ է կատարել Խանջյան փողոցից քաղաքապետարանի շենք եւ այնտեղից էլ Հանրապետության փողոց: Վերջապես գտնում ես բաղձալի շենքը, բայց ընդմիջման ժամ է: Մեկժամյա սպասումից հետո պարզվում է, որ չկա աշխատակիցը, եւ այսպես շարունակ՝ միայն քաշքշուկ: Ամենուր պահանջում են անձնագրային տվյալների ու սոցիալական քարտի (որի իմաստն ու նշանակությունն այդպես էլ չհասկացանք) պատճենները: Եթե մայրաքաղաքի որեւէ կետում 1 թերթիկը կրկնօրինակվում է 10 դրամով, ապա սոցապ բաժինների եւ պոլիկլինիկաների մոտակա վայրերում գինը տատանվում է 20-30 դրամի շրջանակներում: Ամենառեկորդային գինը սահմանել է Արովյան փողոցի մարզպետարանի ներկայացուցչության շենքի միակ պատճենահանողը, որը ամեն օրինակ թղթի համար պահանջում է 60 դրամ: Բայց սա դեռ ամենը չէ: Ի վերջո, հոգսերը կարծես թե մնացին հեռվում, եւ դու անհամբեր սպասում ես թոշակ ստանալուն: Որոշակի օր չկա, պետք է ճշտել փոստից կամ էլ ծանոթներից, բարեկամներից, որոնք, պարզվում է, արդեն ստացել են, իսկ դու՝ ոչ: Սպասում ես եւս 1-2 օր, դուրս չես գալիս տնից, որովհետեւ չգիտես, թե ո՞ր անպատեհ ժամին կարող է գալ փոստատարը եւ հետո արդարանալ, որ տանը ոչ ոք չի եղել: Եթե փորձես գնալ փոստ, չես գտնի փոստատարին, կամ էլ կբացակայեն ցուցակները: Այս բոլորն արվում է մի նպատակով. փոստատարը ծանրացնում է իր աշխատանքը, որպեսզի թոշակառուից ավելի շատ թեյավճար կորզի: Սկսնակ թոշակառուն պետք է իմանա, որ իր թոշակի գումարի վերջին 2 թվերը (թեկուզ 98 դրամ) իրեն չեն պատկանում, իր կողմից էլ պետք է վճարի եւս 100-200 դրամ (եթե չի ցանկանում, որ թոշակը մի քանի օր ուշացնեն): Ամենահամեստ հաշվարկներով ամեն թոշակառու փոստատարին է թողնում տարեկան 2000-ից ավելի գումար:

Եթե փորձառու թոշակառուների խորհրդին հետեւես, կարող ես խնայդրամարկղում գրքույկ ստանալ, հետո դիմում գրել կենսաթոշակային հիմնադրամի տնօրենին՝ խնդրելով քո թոշակը փոխանցել քո հաշվեհամարներով: Նորից քեզնից կպահանջեն բոլոր նշված փաստաթղթերի պատճենները՝ ավելացրած թոշակառուի գրքույկը: Կրկին սպասումներ, քաշքշուկ, հոգնություն եւ զարմանք, որ մի քանի օր առաջ այդ նույն փաստաթղթերը դու արդեն ներկայացրել ես: Մնում է միայն զարմանալ եւ հարցնել, թե որտեղ են այն արտոնությունները, որոնք նախատեսված են պետության կողմից, բայց որոնցից չեն օգտվում թոշակառուները: Դրանցից մեկին ուղղակի հնարավոր չէ չանդրադառնալ:

Որքան էլ մարդը ունենա երկաթյա առողջություն եւ երբեւէ չդիմի բժշկի (դրան ես հավատում եմ), կյանքում գեթ մի անգամ ստիպված կլինի դիմել գոնե ատամնաբույժի: Ահա այստեղ է, որ կսկսվի ամենացավալի գործընթացը, քանի որ ստոմատոլոգիական կլինիկաներում ասում են թոշակառուներին պետության սահմանած արտոնությունների համար: Նախ, պետք է բոլոր փաստաթղթերի կրկնօրինակով գնալ եւ հերթագրվել, դիցուք, «Վան» կլինիկայում, իսկ ընդունելության ժամանակ ամենից առաջ կշեշտեն, որ այդ ծառայությունը չի մտնում պետպատվերի մեջ եւ պետք է անպայման վճարել: Օրինակ, հանրապետությունում հայտնի պրոֆեսոր Կարեն Լալայանը ձեզ հետ կարող է խոսել քամահրանքով, կոպտորեն եւ կշեշտի, որ իր գործընկեր «բժիշկ-անասնաբույժների» սխալ բուժումներից տուժած բոլոր հիվանդները, ի վերջո, իր մոտ են գալիս եւ առանց գումարի չեն վիրահատվելու: Այսքանից հետո միթե ժամանակը չէ, որ մի նոր այլընտրանքային շարժում էլ սկսեն մեր թոշակառուները՝ տառապյալ եւ նվաստ:

ՄԵԼԻՆԵ ՀԱԿՈԲՅԱՆ

17 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2007 ԷՋ Ա

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

ՄՇԱԿՈՒՅԹ

Դարբեռականությունը`` երկշաբաթյա

Թիվ 22(41)

ՀԱՐՑ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԻՑ ԴԵՊԻ ԽՈՐՔԵՐ

Գեղանկարիչ Հակոբ Հակոբյանի արվեստանոցում

«Սփյուռքյան անցումը» երբ անհատապաշտության նշաններ է ցույց տալիս, եւ խավարը սկսում է ավելի թանձրանալ, հիշում ես, որ այս երկրում մարդիկ են դեռ ապրում, որոնց հետ շփում-հաղորդակցումը հոգեկան «կոլապսից» դուրս գալու հնարավորություն է տալիս. հոգեթերապիայի այս մեթոդը խոսքաբուժություն, նույնիսկ ձայնաբուժություն կարելի է անվանել, որի օբյեկտը՝ փնտրվող խոսակիցը ներքին ներդաշնակ վիճակում, մտային առողջ զարգացում ու տրամաբանություն, հոգեւոր մաքրություն ունեցող անձը միայն կարող է լինել: Նրանք այն մարդիկ են, ովքեր իրենց նկարագիրը ժամանակի «գույնի» փոփոխություններին հարմարեցնել չեն ուզում ու չեն կարող, ովքեր ապրում են իրենց համոզումով, իրենց ներքին ճշմարտության համաձայն ու սեփական հետաքրքրությունից դուրս ունեն մտային ավելի լայն ընդգրկում ու մտահոգություն. պետականության, երկրի, մարդու ճակատագրի, ժամանակի հանդեպ իրենց բաժին պատասխանատվության գիտակցում: Երեւանում այսպիսի սակավ վայրերից է գեղանկարիչ Հակոբ Հակոբյանի արվեստանոցը: Նկարիչն իր բնական վիճակում էր, մտքերի մշտական հոսքի մեջ. այս անգամ նրա հետ նկարչությունից, արվեստ-մշակույթից չխոսեցինք: Մեր զրույցն ընթացավ մարդ (ազգ)-մշակույթի շուրջը՝ օրվա «հոսանքի լարման» տրամաբանությամբ: Որո՞նք են հայ մարդու՝ անգամ իր երկրի հանդեպ ձեւավորված այս անտարբերության, որը դրսեւորվում է արհամարհանքի, տեղ-տեղ էլ չինծու հայրենասիրության պատճառները: Պատմության ո՞ր հատվածում հայն այսպես սայթաքեց, որի համար հարյուրամյակներ արդեն հատուցում է ու «պարտքը» չի սպառում... Այս հարցի շուրջն անցկացնում ենք մտավորական լուրջ քննարկումներ:

Հակոբ Հակոբյանը կնոջ Մարիի հետ

- Հիմնական վիճակի համար բացատրություն ուզում եմ գտնել ավելի վաղ ժամանակների մեջ, այս վիճակը չեմ կարծում, որ միանգամից ստեղծվեցավ, ուզում եմ ավելի հեռու տեղերեն գալ: Անկախությունը երկինքեն ինկավ, ինչպես խնձոր, դա մեզ տրվեցավ, մենք ոչ պատրաստված էինք, ոչ որեւէ ճիգ էինք արել: Պարզ մեկնակետ է: Հայ ժողովուրդը, որ 600 տարի կորցրել էր իր պետականությունը՝ 1375 թ. Կիլիկիայի թագավորության կործանի հետ, ապրել է իր բնօրրանի մեկ մասին վրա ոչ որպես տեր, դա պատկանել է ուրիշին, ընդհանրապես մտածե՞լ է անկախության մասին: Երբ ունեցանք այդ անկախությունը, ի՞նչ արեցինք այս 16 տարիներու ընթացքին: Պարզ երեւում է, եթե իսկապես հայ ժողովուրդը իր հայրենիքին կապված է եւ հայրենիքի հասկացողությունն իր մեջ կա, պետք չէր լքեր իր հողը: Երկրորդ վիճակը, որ բացահայտվեցավ՝ ամենավայրենի ձեւով փչացնում է իր երկիրը: Այս երկու վիճակները ցույց են տալիս, որ հայերը չեն ուզեցել անկախություն, ու վաղուցվանից չեն ուզել, պարզ օրինակ կա, որ մեր Հովհաննես Սմբատ թագավորը իր համաձայնությամբ Անի մայրաքաղաքը տալիս է բյուզանդացիներին եւ ինքը լքում է երկիրը:

- Այսինքն՝ լքելու, ուրիշին սեփական արժեքները զիջելու «սովորությունը» գենետիկորեն ժառանգե՞լ ենք:

- Մենք ուզեցել ենք ավելի լավ տեղ ապրել, դա մարդկային իրավունք է, երկրագունդը պատկանում է բոլոր մարդկանց: Այստեղ հարց է դրվում՝ հայրենի՞քն է այն տեղը, ուր պիտի ապրենք: Եվ առաջին առիթը անկախության ասենք ստեղծվեցավ. ըսին, որ իրենց սա պետք չէ. իսկական ժամանակն է հեռանալու եւ ավելի լավ տեղ ապրելու:

- Իսկ մարդկանց այն խումբը, որ ոչ ուզում է փչացնել ու ոչ էլ թալանել ու խաբել, եւ ոչ էլ հեռանալ, այլ ուզում է օրենք պահպանող ու իրականացնող երկրում ապրել, նրանք ի՞նչ անեն:

- Ես էլ նրանց մեջ եմ մտնում, դա մեր հարցն է, չենք կարող որեւէ մեկին դիմել, որ մեզանով զբաղվի: Երկիրը անցել է որոշ մարդկանց ձեռքը, վերացականորեն է հայ ժողովրդին պատկանում: Սովետական ռեժիմի տապալումով մեջտեղ եկավ մարդկանց մի խումբ, որոնք ըսին՝ մենք ենք տերը, ազատությունը այդ տերերին միայն օգուտ տվավ, ազատությունը դարձավ վերցնելու եւ կուտակելու հնարավորություն: Այդ անկախությունը հանկարծ հեքիաթի պես բան է դառնում: Ինչո՞ւ Խրիմյան Հայրիկը պիտի 120 տարի առաջ առանց երկաթի շերեփի վերցնելու, թղթի շերեփով հարիսա ուտելու երթար: Նա եթե իմանար, որ 120 տարի վերջ Հայաստանը պիտի անկախանար, դժվար թե տեղից շարժեր եւ դուրս գար երկրից: Գրեթե բոլոր մեր ազգային ազատագրական շարժման գործողությունները դառնում են ծիծաղելի ու զավեշտական, երբ տեսնում ենք, թե ինչպես ենք վարվում այս անկախ երկրի հետ: Հանկարծորեն սկսում ես մտածել՝ պատահականությո՞ւնն է որոշողը մարդկային պատմության, թե՞ մարդկային ճիգը: Բայց երբ նայում ես այդ մարդկային ճիգին, գրեթե ծիծաղելի է դառնում դա: Բայց նորեն վերադառնալով պատմությանը՝ հարց եմ տալիս. հայերն ուզեցե՞լ են անկախ պետականություն ունենալ: Պատմականորեն ամենք, որոնք հավակնել են ազգային-ազատագրական շարժում ստեղծելու-ղեկավարելու գործին, իրենց ամենամեծ հեռանկարը եղել է տերը փոխել, ավելի լավ տիրոջ ձեռքին տակ ընկնել եւ ավելի լավ տեր փնտրել: Այս անգամ արդեն փոխանակ տերը փնտրելու, մենք ենք գնում այդ տիրոջ մոտ: Ասկե անդին չենք անցել: Իսրայել Օրի, Հովսեփ Էմին, Դավիթ Բեկ, եթե նայես, հույսը ամբողջ այն էր, որ օտար իշխանությունն ավելի լավ կարող էր մեր երկիրը ղեկավարել: Այս բանը ունի երկու երես, եւ հայերը թերեւս խելոք էին այն իմաստով, որ չկարողանալով իրենց երկիրը ղեկավարել, ուզում էին ուրիշ մեկը ղեկավարման հարցը լուծի, իրենք էլ զբաղվեն իրենց աշխատանքով, բարեկեցիկ վիճակ ապահովելով:

- Հայը փաստորեն ինքնակառավարվող ժողովուրդ չի:

- Փաստն այն է, որ նույնիսկ շատ ավելի հին ժամանակներից հայերը դիմում էին պարսիկ թագավորներին: Խորենացին գրում է, որ հայերը դիմում էին պարսից Վռամ արքային, թե արի ազատե մեզ այս թագավորեն, տուր մեզի պարսիկ իշխանավոր, եւ խնդրում են հայոց կաթողիկոսին, որպեսզի միջամտի ու պարսիկներին հանձնի Արտաշիր թագավորին: Սահակ-Պարթեւ կաթողիկոսը նախարարներին պատասխանում է. «Ես իմ մոլորյալ ոչխարը առողջ գայլին չեմ տար»: Տեսնում ես, որ օտարին օգնության մեջ են փնտրել լուծումը:

- Ո՞րն է պատճառը:

- Ես գտնում եմ՝ տկարության՝ ֆիզիկական տկարության:

- Մեր բախտը բերեց, ստացվեց այնպես, որ ճակատագրորեն մեր սերունդն ապրեց այն ժամանակահատվածում, երբ անկախ պետականության մեր իդեալն իրականություն դարձավ: Դուք ասում եք՝ փաստն այն է, որ հայն անկախությունը իրացնել չգիտի կամ չի ուզում, բայց միաժամանակ հայի մեջ ի սկզբանե գենետիկորեն դրված է Հայկի ազատաբաղձ ոգին: Ահավասիկ մենք մասնակիցը եղանք այդ ոգու՝ 1988-ի հուժկու դրսեւորմանը: Ուրեմն, մենք երկվություն ունեցող ազգ ենք՝ մի կողմից օտարահաճ՝ օտար տեր փնտրողի (պատմականորեն ձեւավորված հոգեբանություն) մյուս կողմից՝ անկախ պետականության ձգտողի, համամարդկային բարձր իդեալներ (մարդու նախասեղծ վիճակի հոգեբանություն) կրողի հակադիր մղումներով: Ուրեմն հարկավոր է արթնացնել մեր ցեղի ներքին առողջ, բանական ուժերը (սա՝ կրթության ճանապարհով), այլ ոչ ցածր բնազդները, ինչպես հիմա է արվում:

- Այս բոլոր հարցերին ինքս փորձում եմ բացատրություն գտնել. նորեն Խորենացիին հիշենք, երբ ասում է՝ թեեւ ածու ենք փոքր, բայց քաջության շատ գործեր արել ենք, որոնք արժանի են հիշատակության: Ուշադրություն դարձրու «փոքր» բառի վրա: Այն ատեն ալ փոքր էինք, անցել է 1500 տարի, դարձյալ փոքր ենք մնացել: Փաստ մըն է, որուն պետք է անդրադառնանք: Որովհետեւ փոքրությունը որակ մըն է. դժբախտաբար ֆիզիկական աշխարհի մեջ խեղճի վիճակ մըն է: Գանք մյուս հարցին. երբ հայերը իրենց պետականությունը հարյուրավոր տարիներ կորցրին, ստեղծվեցավ գոյատեւման վիճակ: Պետք է հայ մարդը իր գոյությունը պահպաներ: Ուրեմն պետք է մշակեր հատկություններ եւ մեխանիզմներ իր գոյությունը օտար լուծին տակ պաշտպանելու: Այստեղ ընդմիջում անեմ: Երբեք մեր հայ մտավորականությունը տեսնելով մեր ֆիզիկական տկարությունը, մտածեց, որ հայուն պետք է ոչ ֆիզիկական մի զրահ, մի պաշտպանական սիստեմ, որով կարողանային պահել հայոց միասնությունը: Տրդատ թագավորը եւ Գրիգոր Լուսավորիչը, նաեւ իրենց համախոհները պետք է մտածած լինեին, որ քրիստոնեությունը այն կրոնքն է, որ կրնա օգնել հայերուն՝ պահելու իրենց միասնականությունը, եւ սա նաեւ այն պարագային, երբ հայերը կորցրել էին պետականությունը: Փաստն այն է, որ դա շարունակվեցավ մինչեւ XIX դար: Չեմ գիտեր՝ հեթանոսությունը հայոց մեջ ինչպե՞ս է եղել իբրեւ կրոնք, ի՞նչ դեր է ունեցել: Բայց պարզ է, որ հայոց եկեղեցին, երբ պետություն չկար, դարերու ընթացքին ստեղծեց ոչ միայն հավատք, այլ նաեւ ծեսերը եւ կարողացավ հայ կյանքը կազմակերպել իր շուրջը, մինչեւ XIX դարու կեսերը, երբ հայ տհաս մտավորականներ հարձակեցան հենց այդ կառույցին վրա, նոր, եվրոպական, մարքսիստական գաղափարներով եւ այլն:

Ուրեմն, հայ մարդը պետք է ստեղծեր ինքնապաշտպանական մեխանիզմներ՝ իր գոյությունը պահպանելու համար: Դա նա կարող էր անել միայն եւ միայն հիմնվելով իր անձնական ունակության, կարողության վրա: Այսինքն նա պետք չուներ ուրիշի օգնության՝ ո՛չ օտարին, ո՛չ իր հայրենակցին: Եվ սկսում է ինքզինքը, իր ընտանիքին, իր զավակին պաշտպանելու աշխատանքը: Եվ ինքը այդ իմաստով դարձավ շատ ինքնասեր, ինքնամփոփ եւ չէր ընդունում իր հայրենակցին օգնությունը եւ նկատում էր նրան իր մրցակիցը, այսու կարողացավ հասնիլ այն արդյունքին, որ իրեն ընդունեին իր կարողության համար եւ թույլ տվեցին՝ ապրի: Պոլսեցի մը ինծի կըսեր, որ Օսմանյան կայսրության մեջ հայերը եղել են ամենավստահելի համարվող խումբը: Բայց մի անգամ մի թուրք իրեն ըսեր է, որ ոչ թե ամենավստահելի, այլ հանդուրժելի, շնորհիվ իրենց ունակություններուն եւ կարողություններուն: Նույնիսկ եղեռնեն վերջ, երբ հայերն իրենց բնօրրանեն վռնդվեցան եւ ապրեցան օտար երկիրներու մեջ, չխեղդվեցան, շնորհիվ իրենց կարողություններուն, ոչ միայն օգտակար եղան իրենց, այլ ընդունող ժողովուրդին եւ ինքզինքին պաշտպանեցին: Ուրեմն այս ծայրահեղ ինքզինքնուն վրա կենտրոնանալը խանգարում էր հայերուն իրար միանալ, պետք չունին միանալու, միայն դպրոց ստեղծելու պարագային, այն էլ շնորհիվ եկեղեցիին: Եվ եկեղեցին պաշտպանելու պարագային, պատրաստ են նյութապես օգնելու: Ստեղծվեցավ զուտ անհատապաշտ մեկ ժողովուրդ՝ կազմված անհատներից: Սովետ Միության ստեղծվիլը ամենամեծ հարվածը տվավ հայերուն ունակություններուն, որովհետեւ անձնապես իրենց կարողությունները դրսեւորելու փոխարեն, ստիպված էին ենթարկվիլ պարտադրված տնտեսական եւ բարոյական ռեժիմին, որ բոլորովին հայերուն, հայ մարդուն կարողությունը այլասերում էր: Եվ անշուշտ, այդ պայմաններուն մեջ հնարավորություն չկար, որ հայերը իրարու հետ միանային եւ մտածեին անկախ պետության մասին: Ու երբ ընդունեցինք անկախությունը, տեսանք, որ այդ տնտեսությունը լրիվ փոշիացավ՝ միանգամից: Եթե սովետական ռեժիմը այնքան խելոք ըլլար թույլ տալու, որ փոքր երկրի մեջ տեղական արժեքներ ստեղծվեին, հայերը այսպես օդի մեջ չէին մնա: Հայ ֆաբրիկայի դիրեկտորը օրերից մի օր հանկարծ իմանում է, որ իր ղեկավարը գոյություն չունի, ո՞ւմ համար եւ ինչի համար պիտի պահեր տնտեսությունը: Նա մտածեց՝ թողնի, տանի: Ուրիշ իմպերիալիստական երկիրներ՝ Անգլիա, Ֆրանսիա, երբ իրենց գաղութներից քաշվում էին, այնտեղ թողնում էին մի մոդել՝ իրենց երկրի մոդելը, որ պիտի նրանց պահեր: Մենք ընդունում էինք մի երկրի մոդել, ուր անհատ մարդուն բարոյական արժեքը զերո էր: Այն ժամանակ, երբ ցույցեր էին կատարվում Հայաստանի մեջ, ես բոլորովին չէի հավատում, որ էդ ժողովուրդը էն նյութն է, որմե կարելի է որեւէ բան ստեղծել: Դա մի պահ էր, ուր մարդիկ լիցքավորվելու համար իրենց տարիներու զանգվածներեն հավաքվում ու ոգեւորվում էին, երբ մի հռետոր խոսում էր, իրենց լավ էին զգում, բայց դա համագործակցելու նշան չէր: Մեկ քառակուսի մետրի վրա երբ 10 հոգի կանգնած է կողք-կողքի, դա համագործակցության նշան չէ: Համագործակցությունը անկախ մարդոց գործ է. անկախ երկիր կրնա ստեղծվիլ, երբ իր ամեն քաղաքացին անկախ մարդ է, ունի իր աշխատանքը, իր ապրուստը: Ստրուկներով անկախ պետություն չի ստեղծվիր: Ես իբրեւ մի հայ մարդ, որ ապրում է այս ժամանակը, վերլուծություններ եմ անում մարդկային իմ հարաբերություններիցս ելնելով, իմ անհատական փորձառությամբ: Անշուշտ, քաղաքագետներ, սոցիոլոգներ, տնտեսագետներ, պատմաբաններ կարող են ավելի խոր վերլուծություններ ընել:

Տես էջ Դ

Նոր գիրք

ԵՐՎԱՆԴ ՔՈՉԱՐ «ԵՍ ԵՎ ԴՈՒՔ»

ՊՈՂՈՍ ՀԱՅԹԱՅԱՆ

Վերջերս «Երվանդ Քոչար» թանգարանում մեծն Մաեստրոյի հոդվածների ժողովածուի շնորհանդեսն էր՝ ճաշակով ձեւավորված փոքր գիրք (ձեւավորումը Վ. Ղալլաճյանի), սակայն բովանդակությամբ հարուստ եւ միաժամանակ արդիական հնչեղությամբ (գիրքը կազմել եւ խմբագրել են Անաստասի Հովհաննիսյանը եւ Լալա-Մարտիրոսյան Քոչարը): Այն ընթերցողին կօգնի առավել տարողունակ ըմբռնելու XX դարի խոշորագույն արվեստագետներից մեկի բարդ ու արդիաշունչ արվեստը:

Ինչպես վերջերս հրատարակվող շատ գրքեր, այս մեկը նույնպես լույս է տեսել Գալուստ Գյուլբենկյան հիմնարկության հովանավորությամբ, եւ եթե նկատել է ուշադիր ընթերցողը, այդ գրքերը մեծավ մասամբ համազգային հետաքրքրության են արժանացել, իսկ Երվանդ Քոչարի դեպքում նրա բանավոր եւ գրավոր խոսքը միշտ էլ փայլել է գիտականությամբ, արվեստի եւ իրականության խոր վերլուծումներով, արդիականությամբ, անհատականության ընդգծված շեշտերով:

Նրանք ովքեր տարիների ընթացքում սերտ հարաբերությունների մեջ են եղել Մաեստրոյի հետ, տպագրված գրի գրավոր եւ բանավոր շատ նյութերին ծանոթ են. սակայն այստեղ կան մի շարք անակնկալներ, որտեղ ուրվագծվում է մեծ արվեստագետի հետաքրքրությունների լայն շրջանակը, նրա արվեստաբանական հզոր ներուժը, նորին ու անհայտին միտված նրա խորիմաստ մտքերն ու գալիքի կռահումները: Տասնութամյա պատանու եւ հետագայում նրա արտահայտած մտքերի տարողությունն ու համարձակությունը այսօր էլ ապշեցնում են նորի ու անհայտի նախազգացումներով, իմացության հարուստ պաշարով, հստակ ձեւակերպումներով:

Գիրքը կազմողները խելամտորեն նյութերը խմբավորել են ըստ ժանրի ու տեսակի՝ «Դասախոսությունների համառոտագրություններ», «Ելույթներ», «Հոդվածներ», «Հուշեր», «Գրական գեղարվեստական ժառանգություն», «Փշրանքներ», «Մաղթանքներ»: Մաեստրոն գիտի խոսքի արժեքը, նրա բառը «նետի» պես է սլանում, ոչ մի պաճուճանք եւ ավելորդաբանություն, սեղմ, հակիրճ ոճը մանրանկարի ձեւ ունի, ավարտուն է, ամբողջական եւ կառուցիկ: Յուրաքանչյուր նյութի մեջ մշակութաբանի խորքը ակնհայտ է՝ մեծ դասականության կտրվածքով, սակայն նրան հուզողը նախ եւ առաջ արդիականության պարամետրեր են, ժամանակի շունչը:

Ընթերցողի մեջ երբեմն զարմանքն ու ապշանքը ուղեկցում են միմյանց. դեռ քսանը չբոլորած պատանին ինչպե՞ս կարող էր գեղարվեստի ֆենոմենի, այն էլ նոր գեղարվեստի մասին նման խոր եւ իմաստալից դատողություններ անել, ինչն է հինը, ինչն է նորը, հավերժը, արդիականը, ժամանակի հրամայականը, գեղեցիկի տարափոխությունները. *«Իսկական արվեստը հուզիչ է, ցնցող, շատ անգամ անողոք ու տանջող, այդպիսի արվեստի խնդիրն է իր հոյակապ ձգտումներին լուծում տալ իր ողբերգության բարձունքից: Արվեստը պաթոս է մարդկային հոգու՝ էներգիայի ծայրահեղ լարում, ահա մշտնջենավոր բովանդակությունն արվեստի:*

Պատերազմը, ռումբերն ու թնդանոթներն անցողիկ են, իսկ գեղարվեստը մշտնջենական է»: Այս խոսքերն ասվում է մի ժամանակ, երբ աշխարհը պատերազմների տենդի մեջ էր, իսկ իր հայրենիքը մղձավանջների հորձանուտում լինելիության կռիվ էր տալիս:

Նա ով մոտիկից գիտեր Մաեստրոյին եւ նրա արվեստային պաշտամունքներին, նույնիսկ առօրյա զրույցների ժամանակ Լեոնարդոյի անունը լսելիս աչքերը փայլատակում էին, ոգեշնչումի բարձրակետին էր հասնում նրա տրամադրությունը, թեւեր էր առնում՝ անկեղծորեն վառվելով դիմացինին նույնպես: Իտալացի մեծ նկարիչը նրա համար կուռք էր ու հավատամք, միաժամանակ կատարյալ արվեստի գագաթ, իմացության խորհրդանիշ: Անկարեւոր չէ նշել նաեւ, որ «Լեոնարդո դի Վինչի» դասախոսությունը պատանի Քոչարը կարդացել է Թիֆլիսի «Հովնանյան օրիորդաց դպրոցում» 1920-ին եւ այն տպագրվում է առաջին անգամ: *«Նա աստվածացնում էր բնությունը եւ նրա ուսումնասիրությունը դարձնում իր կոչը,- ասում է Քոչարը: Լեոնարդոն Ռենեսանսի հայելին է, եւ Ռենեսանսը՝ Լեոնարդոյի էությունը:*

Ռենեսանսը ճշմարտության եւ գեղեցկության անհագուրդ ծարավի շրջան էր՝ տարված հունական կուլտուրայով, մեծ եւ հոյակապ տիտաններով»:

Մաեստրոյի հետաքրքրությունների շրջանակը լայն է ու ծավալային՝ նախնադարից մինչեւ իր ժամանակները իմաստավորել ամեն մի երեւույթ – նրա աչքի մեջ է եւ գիտակցության ներքին շերտերում: Բուրգերից մինչեւ Վան Գոգը, Սեզանը, Պիկասոն, Սարյանը եւ ուրիշներ նրա հետաքրքրությունների շրջանակում են եւ չկա մեծ ու փոքր մի հոդված կամ ելույթ, որտեղ ակնհայտորեն չերեւա խոր անհատականության կնիքը: Լինի ռեալիզմի, վերածնության, մոնումենտալ քանդակի եւ բնանկարի, գույնի եւ ձեւի հարաբերությունների մասին, Մաեստրոյի տեսակետները հստակ են, համոզիչ, արդիականության ոլորտներում: Իսկ երիտասարդ տարիներին չի խնայել անգամ այնպիսի հանրահայտ անունների, ինչպիսիք են Սարգիս Խաչատրյանը, Թադեւոսյանը, Թերլեմեզյանը: Նրանց արվեստը դիտարկելով կոնկրետ ժամանակի մեջ՝ ժամանակ, երբ իրագործվում էին մտքի եւ ձեւի վերափոխիչ տեղաշարժեր:

Այստեղ մենք անհրաժեշտ ենք համարում ընթերցողի ուշադրությունը սեւեռել մի շատ կարեւոր երեւույթի վրա, երբ հոդվածների թիֆլիսյան եւ փարիզյան շրջանների նյութերը «շնչում» են ազատությամբ, մտքերի եւ ձեւակերպումների անկաշկանդությամբ, ինչը շատ դեպքերում «նվազում» է երեւանյան նյութերի պարագայում: Հայտնի է եւ բնական, որ տոտալիտար համակարգում Մաեստրոյի ազատությունները արհեստականորեն սահմանափակվել էին եւ դա ոչ միայն իր համար: Դա համատարած դաժան մթնոլորտ էր՝ թշնամի ամեն մի ազատ մտքի: Երբեմն նրա ասելիքը «շրջվում» էր այն աստիճան, որ անհասկանալի էր դառնում նույնիսկ մտերիմների նեղ շրջանակի անգամ: Ճակատագիրը նրան այնպիսի տխուր եւ ողբերգական անակնկալներ մատուցեց, որ ամենավատ երազում անգամ չէր կարող երեւակայել: Սակայն ՄԵԾԵՐԸ հենց նրա համար են այդպիսին, որ կարողանում են «ելքեր» գտնել անգամ ծանր իրավիճակներում, եւ ոչ միայն գտնում են, այլեւ շեդեւրներ են իրագործում (վկա՝ «Սասունցի Դավիթը»...):

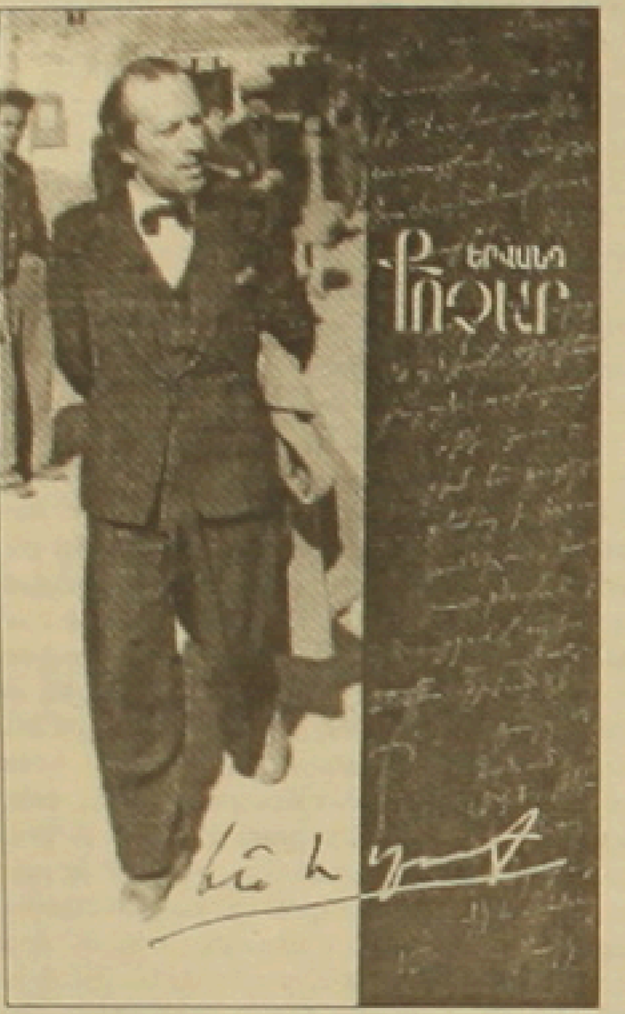

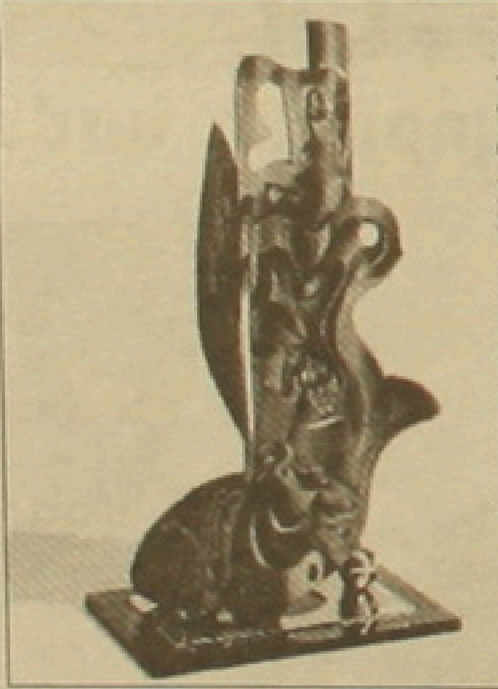

Տարածական նկար. 1934, Պոմպիդու կենտրոն, Փարիզ

Կերպարվեստի բոլոր ոլորտներում Մաեստրոն միշտ էլ դրսեւորվել է իմացության փայլուն պաշարով եւ չկա այնտեղ մի մեծ ու փոքր ասպարեզ, խնդիր, որի մասին չունենար իր ուրույն ու եզակի կարծիքը: Նա նաեւ փայլուն տեսաբան-քննադատ էր՝ բոլորը գիտեին այդ մասին: Ով գեթ մեկ անգամ լսել է քննարկումների ժամանակ նրա բանավոր խոսքը՝ համեմված սրամիտ եւ պատկերավոր արտահայտություններով, ամբողջ կյանքում չպիտի մոռանար այդ օրը, նրա իմաստալից մտքերը: Անտաղանդությունը, անգրագիտությունը, անսկզբունքայնությունը, անբարոյականության սահմանների հասնող կոմպրոմիսները ծաղրում էր անխնա, համոզիչ փաստարկներով, բարձր պրոֆեսիոնալ լեզվապաշարով: Այդ քննարկումները բոլորիս համար մի յուրօրինակ ակադեմիա էին, որոնց նշյալ շրջանում չէինք կարող հասու լինել որեւէ դասագրքով կամ հոդվածով: Իր կյանքի երեւանյան շրջանի արվեստի քննադատությունից դժգոհ Մաեստրոն մի անգամ չէ որ արտահայտվել է այդ մասին՝ գրավոր եւ բանավոր. ահա այդ նմուշներից, որը գրվել է չեխ հանրահայտ նկարիչ Մաքս Շվաբինսկու անհատական ցուցահանդեսի առթիվ (1950-60-ական թվեր) եւ տպագրվում է առաջին անգամ, քանզի իր ժամանակին մերժված պետք է լիներ «գրագետ» խմբագիրների կողմից: *«Իսկական քննադատը պետք է ի հայտ բերի, լույս աշխարհ հանի, ինչ թաքնված ու ծածկված է: Եթե նա չունի բանալիներ, ԻՆՉՊԵՍ ՈՐ Է ՄԵՐ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԳՐԵԹԵ ԱՌԱՆՑ ԲԱՑԱՌՈՒԹՅԱՆ (ընդգծումը իմն է՝ Պ.Հ.), ոչ թե բաց է անում փակվածը, այլ բավարարվում է գործի սյուժետային վերլուծությամբ, գույների եւ ձեւերի նկարագրությամբ, ծննդյան եւ մահվան թվականներով՝ կենսագրական տվյալներով: Նա երբեք չի թափանցում գործի ներհուն էության մեջ, մերժում եւ անտեսում է խորքը՝ առանց հասկանալու գործի արժեքը»:*

Իսկ Շվաբինսկու արվեստը մանրակրկիտ վերլուծելով՝ Մաեստրոն հանգում է իր գեղարվեստական չափանիշներին հարիր եւ պատճառաբանված եզրակացության. *«Շվաբինսկու նկարների մեջ ամեն ինչ ասված է. նրա նկարները չունեն գաղտնիք: Այդ նկարները ոչ մի տեղ չեն թողնում երազելու: Դրա համար այդ գործերի առաջ մնում ենք տարակուսած, չենք կարողանում կողմնորոշվել, եւ մեր վրա իջնում է մի տեսակ սառն անտարբերություն»:*

Տասնյակ տարիներ են անցել սույն հոդվածները լույս աշխարհ գալուց հետո, սակայն այսօր էլ դրանց այժմեականությունը շռայլորեն պահպանվել են: Գրքի նկարազարդում լինի, թե բեմանկարչական ձեւավորում, նկարչի մասին արված մենագրություն կամ ձեւական խնդիրներ, միեւնույն է, Մաեստրոյի քննական բարձրագույն ճաշակը եւ գնահատականները ստույգ են, գիտական, գեղարվեստա-գաղափարական հստակ դիրքորոշումների արտահայտություն: Արա Բեքարյանի «Պառնյանի երկերի նկարազարդումները» (1995, «Սովետական արվեստ», թիվ 2), Ռաֆայել Շիշմանյանի «Էդգար Շահին» մենագրությունը (1952, «Սովետական արվեստ», թիվ 4), Միքայել Առուտչյանի «Եգովրոս» ներկայացման մասին Մաեստրոյի քննական հոդվածները գեղարվեստական երկի վերլուծության բարձրագույն օրինակներ են՝ գեղագիտական, կառուցվածքային, ձեւական, բովանդակային ողջ կոմպլեքսի համադրությամբ, սուր եւ ճշգրիտ բնորոշումներով: Միքելանջելո եւ Էնգր, Պիկասո եւ Սարյան. այս հանճարեղ անունների մասին գրվել են բազում գրքեր եւ հոդվածներ, մանրակրկիտ ուսումնասիրվել են նրանց արվեստի գաղտնիքները, սակայն Մաեստրոյի գնահատականներն այնքան են ինքնատիպ, առանձնահատուկ, ընթերցողի մեջ առաջացնում են թաքնված լարվածություն եւ ինչ-որ տեղ քեզ համար անտեսանելին, անզգալին դառնում է տեսանելի եւ հոգեհարազատ: Անհնար է հուզմունքով եւ հիացմունքով չկարդալ իր մանկության ու պատանեկության ընկերների՝ Ալ. Բաժբեուկ-Մելիքյանի եւ Հովսեփ Կարալյանի մասին գրված հոդվածները. դրանք եզակի են, ոչ այնքան որ Մաեստրոն է գրել, այլ այն ներհուն տեսլականը, որով ուղղորդվել է նա, հոգու աչքերով տեսել այդ նկարիչների «ներքին տրոփյունը», նրանց ստեղծած նկարչական եզակի տարածությունը: Եվ ինչպիսի գնծությամբ է խոսում մեր դասականներից Վահրամ Գայֆեջյանի «Երեւանի» նկարի եւ նրա հեղինակի մասին, որը տեսել էր 1917-ին Թիֆլիսում բացված հայ արվեստագետների ցուցահանդեսում: Արդեն հետագայում, տարիներ անց, նկարչի անհատական ցուցահանդեսի կատալոգի համար գրված առաջաբանում (1972, որը մնացել է անտիպ) պիտի բարձրախոսեր. *«Վահրամ Գայֆեջյանը իր լիրիկական ջութակով, բարձր ոճով եւ վարպետությամբ նվագեց իր պարտիտուրան հայ արվեստի մեծ սիմֆոնիայում...»:* Ձեր աչքերի առջեւ վերակենդանանում են անզուգական գեղանկարիչ, մանկավարժ Եղիշե Թադեւոսյանի, Սպիրիդոն Մելիքյանի, բազմաշնորհ Կարո Հալաբյանի եւ այլոց հյութեղ վրձնահարվածներով արված դիմանկարները:

Թիֆլիսի նիստ ու կացը լավ գիտեր Մաեստրոն, ծանոթ էր իր ժամանակի մեծերին՝ ինչպես հայ, այնպես էլ վրաց եւ այլազգի մտավորականներին: Վրաց հանրահայտ գեղանկարիչ Լադո Գուդիաշվիլին բարեկամն էր: Խորքից գիտեր նրա արվեստը: Փարիզում ապրած տարիներին հետեւում էր նրա արվեստի զարգացմանը: Հետագայում, արդեն Երեւանում 1962-ին գրված սցենարանման գրությունը կարող էր դառնալ փայլուն վավերագրական ֆիլմ նկարչի ժամանակի, կենսագործության, արվեստի մասին, եթե, իհարկե, այն իրագործվեր փարաջանովյան մակարդակի արվեստագետի կողմից: Կարճ, կտրուկ, սլացիկ պատկերներ, տիպական միջավայր, ամենուր կինտոներ ու քեֆչիներ, կիսաեվրոպական սրճարաններ ու ռեստորաններ: Սակայն Մաեստրոն իր գրական երկերում այնքան լուրջ է ու խորիմաստ, որ «միջանցքներում» տվյալ նկարչի արվեստին ստույգ բնորոշումներ է տալիս՝ *«Լադոն իր կինտոներին տարել էր Փարիզ, եւ այնտեղ նրանք շուտով ծանծաղացան... Լադոն ձգնեց նրանց» փոխարինել Մոնմարտի, Մոնպառնասի մարդկանցով... իր ինչը պետք է կատարելագործեր Լադոն Փարիզում... Միթե՞ խնձորը կատարելագործվելով տանձ կդառնա...»:*

Մի խոսքով, Մաեստրոն ճշմարտության աստիճանի անողոք էր գնահատականների ժամանակ, նրա ընդգրկումները տարածաժամանակային էին, մեծ կտրվածքով, դա էր իր չափն ու կշիռը:

Մաեստրոյի հանդեպ իմ սերնդի երկյուղածությունը հիմնված է կոնկրետ նվաճումների վրա եւ երբեմն մեզ թվում էր՝ ինչին էլ նա դիպչեր, արդյունքը լինելու էր դրական: Արվեստագետի եւ գիտնականի սահմաններն իր անձի դեպքում միահյուսվում էին իրար, եւ եթե իր ստեղծած մոդելները քաղաքացիություն ստացան, կարելի էր ենթադրել, թե էլ ինչի էր ընդունակ այս արարչական մարդը: Ո՞վ է տեսել կամ կարդացել մեկ վայրկյանի տեւողությամբ, ընդամենը տասներկու տողում խտացված «Կայեն եւ Աբել» խոհափիլիսոփայական երկխոսություն դրաման՝ գրված դեռ 1920-ին, կամ նույն տեւողությամբ «Կալիոստրը» (1922-24 թթ.) մեկ գործողությամբ պիեսը, որը ժամանակին արժանացել է նաեւ Ավետիք Իսահակյանի դրվատանքին: Գրքի «Փշրանքներ» համեստ ենթավերնագիրը կրող էջերում Վարպետի խորիմաստ մտքերն են՝ արվեստի, արարչագործ մարդու, մտքի եւ հոգու ազատության, տիեզերքի անեզրության գաղտնիքների մասին. *«Արվեստը մի անավարտ կամուրջ է, որի մեկ ոտքը հենված է կյանքի վրա, իսկ մյուսը մեկնված է դեպի անեզրությունը... ամեն մի հանճար երկարացնում է այդ ոտքը, որպեսզի գտնի երկրորդ հենարանը... եւ այդպես անվերջ... Դրա համար արվեստը մարդկության լավագույն իղձերի անվախճան պատմությունն է...», «Ամեն արժեք գեղեցկություն է դառնում, բայց գեղեցկությունն ամեն արժեքից բարձր է...», «Արվեստն անիրական կյանք է, ու նրա ճշմարտությունն այլ է, քան կյանքի ճշմարտությունը...»:*

Եվ վերջապես սույն գրքի կարեւորագույն ենթավերնագրերից մեկը «Ես եւ Դու» առանցքային երկխոսությունն է՝ Մաեստրոյի «Գեղանկարչությունն ու քանդակագործությունը տարածության մեջ» գեղարվեստական մեթոդի հայտնագործության շուրջ, ինչը ժամանակին փաստագրել են մի շարք փարիզյան հանրահայտ արվեստաբաններ: Մաեստրոն վերին աստիճանի մատչելի ձեւով ընթերցողին պարզաբանում է իր սկզբունքի հեղափոխական բնույթը, գեղանկարչության եւ քանդակագործության տարածաժամանակային վերամարմնավորման առավելությունների եւ զարգացումների մեթոդաբանությունը. *«Մինչ այսօր նկարչությունը առարկան ներկայացնում էր միայն մի կողմից, դա կարծես ճակատագիր էր, մինչդեռ ես կարող եմ առարկան, մարդուն, պեյզաժը ներկայացնել տարբեր կողմերից միաժամանակ՝ առանց խանգարելու»,* կամ *«Տարածական նկարչությունը նոր զգայություն է՝ մեր դարի զգայությունը, ես ձեզ տալիս եմ կենդանի հացը, կերեք... դուք նայում եւ չեք տեսնում...»:*

Երվանդ Քոչարի վիթխարի ժառանգությունը XX դարի հայ եւ համաշխարհային գեղարվեստական մտքի նվաճումներից է, ցավոք՝ մասամբ ճանաչման արժանացած: Նրա դժվարին կյանքի ժամանակը եւ դրամաներով լեցուն ճակատագիրը խափանեց մեծ տեսիլներ ունեցող արվեստագետի երազանքների իրագործումը: Կարծում ենք՝ կգա օրը, ոչ միայն Երեւանում, այլ նաեւ այլ արվեստի համաշխարհային մեծագույն կենտրոններում կցուցադրվի Վարպետի ԻՐԱԿԱՆ նվաճումները՝ անտարակույս, պատիվ բերելով իր պաշտելի ժողովրդին ու հայրենիքին: ■

ԱԶԳ-ՆԵՐԴԻՐ

Գրախօսութիւն

ԴԻՏՈՒՄՆԵՐ ԴԱՏՈՒՄՆԵՐ

ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ

Հեղինակ՝ Երուանդ Ազատեան

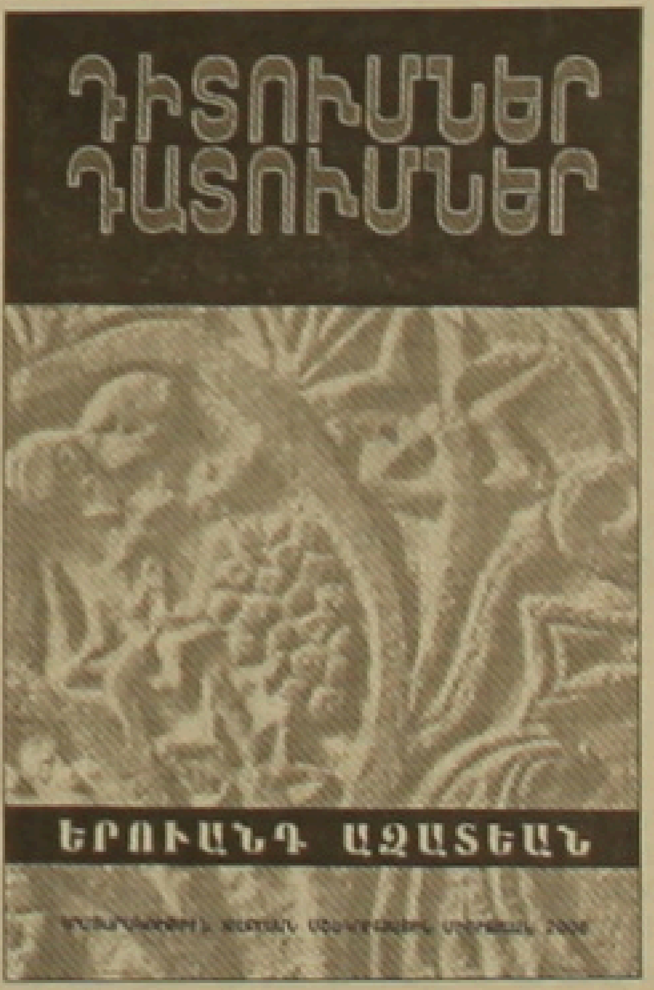

Երուանդ Ազատեանը յայտնի է հայ ընթերցողին ընդհանրապէս իր ստորագրած գրադատական յօդուածներով, ուր հեղինակը ցոյց կուտայ գրական նրբաճաշակ զգացողութիւն եւ անաչառ դատումի վերլուծողական մօտեցում:

Իր այս գիրքը սակայն ամբողջութեամբ որպէս նիւթ կ'ընդգրկէ ներկայի քաղաքական իրադարձութիւններու ֆոնին վրայ մեր ազգային շահերը պաշտպանելու հնարաւորութիւնները:

Նիւթերու հինգ շաղկապումներ ներկայացուած են հեղինակին երկու խօսքով, ուր շնորհակալութիւններ կը յայտնուին գործը կազմող ու խմբագրող՝ հրապարակագիր Վաչէ Սեմերճեանին եւ այլ բարեկամներու, որոնք օժանդակած են գիրքին լոյս ընծայման գործին:

Իր վեց էջանի նախաբանով Վաչէ Սեմերճեան կը ներկայացնէ յստակ պատկերը Երուանդ Ազատեանի հրապարակագրական կէս դարեայ աշխատանքներուն: Ու հիմա, ահա գիրքը, որ կը սկսի «Հայաստան Կովկասեան Բեմին Վրայ» բաժինով, առջինեկ նիւթ ունենալով Թուրքիոյ Հանրապետութիւնը՝ «Ամօթալի բան չունի» յօդուածը:

Ամբողջ յօդուածը գրուած է ըսելու համար. թէ թուրք պետութիւնը կը ջանայ հիմնաւորել իր ժխտողի քաղաքականութիւնը Հայոց ցեղասպանութեան նկատմամբ: Ահա Ազատեանին հարցադրում-պարզաբանումը այդ ժխտողականութեան դէմ, - «Ամերիկայի ժողովուրդը անգլիական գաղութատիրութեան դէմ ըմբոստանալով է, որ տիրացած էր իր ազգային ինքնորոշման: Ուրեմն, եթէ ամերիկացին իրաւունք ունէր յեղափոխութեան դիմելու իր անկախութիւնը ձեռք բերելու համար, չէր կրնար նոյն իրաւունքը զլանալ հայուն, որ անցեալ դարավերջին քառորդին դիմած էր միեւնոյն միջոցին, իր երեք հազարամեայ երկիրը ազատելու համար օսմանցի տիրակալներու արիւնոտ իշխանութենէն»:

Ու կամբողջացնէ իր միտքը Ազատեան այսպէս.-«Ըմբոստութիւնը մարդկային ամենէն բնական հակազդեցութիւնն է օտար բռնակալներու դէմ»:

1923-ին, Լօզանի մէջ, Լորդ Քըրզըն Իսմէթ Ինոնիւին հարց տուած է.-եթէ հայերն է, որ թուրքերը ջարդած են, ապա ինչպէ՞ս կ'ըլլայ, որ հայերն է, որ բնաջնջուած են:

Ուրեմն թող բացուին արխիւները», կը վերջացնէ յօդուածը Ազատեան:

Յաջորդ յօդուածով ամերիկեան օժանդակութիւններու հարցը արծարծելով, Ազատեան կ'առաջարկէ, որ Հայաստանի այժմու կացութիւնը ճշգրտօրէն ներկայացուի օտարներուն, որպէսզի պաշտպանուին մեր շահերը:

Նոր նիւթ՝ «Ատրպէյճանի շահերը «ապահով» ձեռքերու մէջ»:

Կայ հակընդդէմ կշիռ մը՝ Ատրպէյճանի քարիւղին եւ Արցախի թափած արիւնին համար:

Թուրքիան կը բռնադատէ մարդկային իրաւունքները:-Այս կշիռով «ապահով» ձեռքերու մէջ չի կրնար ըլլալ Ատրպէյճանը, եթէ ալիեւները երկրի քարիւղը սեփականացուցած են ու վաճառքի հանած:

«Միջին Արեւելք եւ Հայաստան» անունով յօդուածով Ազատեանը տուած է իրաւ վերլուծումը շրջանային դաշինքներու եւ հակամարտ ուժերու դիրքորոշումին եւ կարելի զգոյշ վերաբերումը Հայաստանին՝ տուեալ դիրքորոշումներու նկատմամբ: Այս կապակցութեամբ սակայն կարելի էր ակնարկել ռուսական կողմնորոշման մասին նաեւ. չէ՞ որ Ռուսիան Հայաստանի դաշնակիցն է:

Ղարաբաղի նախագահական ընտրութիւններուն շուրջ գրած իր յօդուածին մէջ, երբ հակառակորդ կողմերը անհամաձայնութիւն ցոյց կուտան առարկելով, թէ ազերի բնակիչներ բացակայ են այդ ընտրապայքարէն, Ազատեանը անմիջապէս կ'ըմբռնէ հակառակորդները, ըսելով, թէ ինչո՞ւ լռեցին Ատրպէյճանի ընտրական ակտի օրերուն, երբ Ատրպէյճանէն բացակայ դարձուեցան կէս միլիոն հայեր, մանաւանդ որ իրենց ապրած հողերէն դուրս եղող ազերիները միայն Լեռնային Ղարաբաղէն չէին: Ընտրութիւնները պէտք է տեղի ունենան, կը շեշտէ Ազատեան:

Իսկ «Թուրքական նոր գրգռութիւնը Կովկասի մէջ» յօդուածով հեղինակը կ'անդրադառնայ Թուրքիոյ անթացումերուն՝ նուիրուած Ատրպէյճանի ու նաեւ Էճէվիթի սպառնալիքներուն, ուղղուած Հայաստանի: Էճէվիթ, որ Աթիլա կոչուած ներխուժումով գրաւած եղաւ Կիպրոս կղզիին 38 տոկոսը այն պատճառաբանութեամբ, թէ պիտի պաշտպանէ Կիպրոսի թուրք փոքրամասնութիւնը: Աւելին, Թուրքիան կը փորձէ ծաւալիլ դէպի Արեւելք, դէպի թրքախօս հանրապետութիւններ...

Անցեալին, Հայաստանի Ա Հանրապետութիւնը վտանգուեցաւ: Նոյնը կարծէք կրկնել կ'ուզեն Գ Հանրապետութեան համար: Ահա թէ ինչու Թուրքիան սկսած է «մկանները ցոյց տալ»...

Ազատեանի եզրակացութիւնը. «Թուրքերը եկած եւ աքցանի մէջ առած են մեր հայրենիքը. միայն ներքին զօրացումով եւ գիտակցական միացեալ զօրաշարժով կրնանք դիմակալել ահեղալի այս կացութիւնը»:

Ամերիկայի պետական քարտուղարը՝ Փաուըլ «կը ծրագրէ ռազմական օժանդակութիւն ընձեռել Ատրպէյճանին», երկիր, որ շրջափակման ենթարկած է Հայաստանը ու կը սպառնայ Ղարաբաղին:

Այսպէ՞ս պիտի պայքարին ահաբեկչութեան դէմ: Չէ՞ որ Ղարաբաղեան պատերազմի օրերուն Բէն Լադէնի գործակից բազմաթիւ մուճահիտիններ (ահաբեկիչներ) կային ատրպէյճանական բանակին մէջ: Այդ ժամանակ ու՞ր էին ահաբեկիչներու դէմ պայքարի լոզունգներ բարձրախօսողները:

Ուաշինգթըն 907րդ յօդուածը վերատեսութեան ենթարկել տալու իր առաջարկով, ինչպէս կը գրէ Ազատեան, սխալ ազդանշան մը տուած կ'ըլլար՝ սխալ պահուն:

Թուրքիոյ զինուորական բռնապետութիւն մը ըլլալը կը հաստատէ Ազատեան, դնելով Մենդէրէսի կախաղան բարձրացուիլը ու 1997-ին պաշտօնազրկուիլը Էրբաքանին: Դեմոկրա՞տ է Թուրքիան, երբ անդին երկրին արեւելեան նահանգներուն մէջ ջարդի կ'ենթարկէ քիւրտերը:

Իսկ Ամերիկան կ'աշխատի ամրապնդել թուրք-իսրայէլեան գործակցութիւնը, հակակշռելու համար Միջին Արեւելքը, այսինքն Արաբական աշխարհը:

Անդին, Թուրքիան կը ջանայ վերականգնել օսմանեան կայսրութիւնը, իրագործել ջանալով Էնվէր փաշային երազը:

Քոմփլեմենթար քաղաքականութեան կարելի օգուտին մասին կը խօսի Ազատեան, օրինակ տալով Հայաստանը ու շեշտը կը դնէ Վրաստանի «Հեռուի սուրբին» ապաւինելու սխալ քաղաքականութեան վրայ, զոր կը կիրարկէր նախապէս Շեւարդնաձէն, որ ետդարձ մը կատարելով, փորձեց հետեւիլ Հայաստանի օրինակին:

Կը ծեծուի Եւրոպական ընտանիքին մաս կազմելու հարցը «Թուրքիա Եւրոպայի դռներուն առջեւ» յօդուածին մէջ, ուր հեղինակը մանրամասնօրէն քննելով երեւոյթը, կը հաստատէ խնդիրին անընդունելի ըլլալու պատճառները, մէջբերումներ կատարելով զանազան դիւանագէտներու ելոյթներէն. - փոքրամասնութիւններու հանդէպ Թուրքիոյ վարած քաղաքականութիւնը, բանտերու մէջ կատարուած խժդժութիւնները, քիւրտերու ջարդերը, հայոց ցեղասպանութիւնը մերժելու յամառութիւնը, երկրին Եւրոպա չըլլալու հանգամանքը, պատճառներ այս բոլորը, եւ առաւել դիւանակալական «պիւրոկրաթիք» ներքին ընթացքը երկրին, հեռու պիտի պահեն Թուրքիան մաս կազմելէ Եւրոպական ընտանիքին:

Այստեղ կը քննուի նաեւ լրագրող Տիգրան Նաղդալեանի սպանութեան պարագան, «որ քաղաքական հեռահաս անդրադարձներ ունեցող վտանգաւոր երեւոյթ մըն է»: Ու տակաւին, ինչպէս Հոկտ. 27-ի մեծ ոճիրի պարագային՝ «ոճրագործը միայն չէ, որ գլուխն է դաւադրութեան, լաւագոյն պարագային կրնայ դառնալ անոր պոչը...»:

«Թուրքիոյ նոր իշխանութեանց դիմակազերծումը յօդուածով վերստին քննութեան կ'ենթարկուին՝ Կիպրոսի հարցը, 30.000 քիւրտերու ջարդը, քրտական 3000 գիւղերու հրկիզումը, հայկական ցեղասպանութեան ուրացումը... Ոչինչ փոխուած է թրքական քաղաքականութեան մէջ...

Կը տրուի պատկերը Նախագահ Ջորջ Բուշի վարած սխալ քաղաքականութեան ի մասին Հայաստանի տրուելիք «օժանդակութեան», որ նուազում արձանագրած է:

Մեզի համար լուծուած, մեծ պետութիւններու համար չլուծուած Ղարաբաղի հարցը սեղանի վրայ է: Տակաւին շատ մելան պիտի հոսեցնէ այս խնդիրը, եւ իրաւունքը զօրաւորինն է սկզբունքը ի գործ կը դրուի:

Կովկասը, Ռուսաստանի շահերը, Վրաստանի ներքին հակասութիւնները, Ատրպէյճանը, ամերիկեան նկրտումները, միջազգային քաղաքական անլուծելի բոլոր հարցերը, Թուրքիան, Երուանդ Ազատեանի ոսպնեակին տակ են:

Իր աչքէն չեն վրիպիր, որ Վրաստանի պարագային.- «Աջարիան, Աբխազիան եւ Հարաւային Օսեթիան սպառնալիքներով չէ, որ պիտի ենթարկուին Թիֆլիսի կամքին եւ իշխանութեան»: Եւ թէ ինչպէս Բուշն ու իր խորհրդականները պատմութեան անտեղեակ մարդիկ են, երբ Թուրքիան կը ներկայացնեն որպէս ժողովրդավար երկիր:

Ուշագրաւ մօտեցումներ ցոյց տրուած են Հայաստանի քաղաքական մեկուսացումի շուրջ, երբ մէկ կողմէն Հայաստան պէտք ունի հզօր պաշտպանի մը եւ միւս կողմէն՝ ամերիկեան օժանդակութեան: Եւ երկիրը կը մեկուսացուի ամերիկայի օգնութեամբ, երբ ան իր շահերը գերադաս կը համարէ Կովկասի մէջ, եւ Բաքու-Ջէյհան քարիւղատարը՝ կ'անտեսէ Հայաստանը, բազմածախսօրէն գիծին մէջ ներգրաւելով Վրաստանը փոխանակ Հայաստանի:

Պատշաճ վերաբերում մը կցնենք թուրք գրող Քեմալ Եալչընի «Սիրտս քեզմով կը խայտայ» վէպին մասին, երբ Ազատեանը կը գրէ.-«Մեր սիրտը կը խայտայ կարդալով ձեր վէպը» տողը:

Ազդեցիկ թերթեր՝ ինչպէս New Your Times-ը տխուր յօդուածներ կը գրեն Հայաստանի մասին, վախճանական իմաստ մը տալով մեր երկրին, որուն դիմաց Ազատեանը անհրաժեշտ կը նկատէ.-«վերահաս վտանգին դիմաց միայն ուժերու լարում եւ գործակցութիւն անհրաժեշտ կը դառնան՝ պահելու ներքին կայունութիւնը» մեր երկրին:

Թուրքիան, Էրդողանի միջոցաւ ծուղակ մը լարել կ'ուզէ Հայաստանի դէմ, առաջարկելով.

- «Հայ-թրքական յանձնախումբ մը կազմել բաղկացած պատմաբաններէ՝ ուսումնասիրելու եւ յայտնաբերելու համար, թէ իրապէս ցեղասպանութիւն մը կատարուա՞ծ էր Ա. աշխարհամարտի ընթացքին...»:

Մենք պիտի չիյնայինք այդ ծուղակին մէջ: Նոր փաստերու պէտք չունէինք: Հայոց երկիրը պարպուած էր իր բնակչութեան վերջին հայերէն:

Ղարաբաղեան հարցը միշտ ներկայ է գիրքին մէջ:

Այս գործին «Մենք եւ մեր հոգերը» բաժինին մէջ հեղինակը արդար քննադատութիւն մը կը բանաձեւէ արտասահմանի հայութեան տնավարութեան նկատմամբ: Դուրսը, մենք կը մոռնանք, որ անկախ պետութիւն մը ունինք եւ թէ գիտնալու ենք պետական մօտեցումներ ցուցաբերել քաղաքական հարցերու շուրջ: Մենք բռնելու ենք ոչ թէ բաժանումի, այլ՝ համադրութեան ճամբան:

Հայաստանի գրողներու միութեան նախագահ Հրանդ Մաթէոսեանին յղուած նամակով մը Ազատեան կը գրէ, - «Հինգ տարիներու ընթացքին պատմական հսկայ ճանապարհ մը կտրեց Հայաստանը եւ մեր երկրի յաջողութեանց ճարտարապետը հանդիսացաւ նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանը: Տարական խոհեմութիւնը կը պարտադրէ մեզի, որ ըլլանք իրատես ու շարունակենք փաստուած ուղին, որովհետեւ այնտեղ է մեր հետագայ բոլոր հարցերու լուծումը»:

Ազատեան միշտ համաձայն է երկխօսութեան եւ ոչ առճակատումի սփիւռքի եւ հայրենիքի միջեւ: Կը շեշտուի այն իրողութիւնը, որ հայկական դատը կողմի մը մենաշնորհը չէ եւ այն, որ հայոց ցեղասպանութիւնը քաղաքական սակարանի համար մանրադրամ ըլլալու չէ:

Կը քննուին Հայաստանի խորհրդարանական ընտրութիւններուն հարցերը, նաեւ ցեղասպանութիւնը հաստատելու համար ձեռք առնուելիք միջոցները - այսինքն, հաստատուածը հաստատելու ճիգերը:

Թուրքերը կը շարունակեն յափշտակել մեր ինչքերը, յատկապէս Իստանպուլի մէջ:

Նոր գլուխի մը մէջ, «Եկեղեցական քաղաքականութիւն եւ քաղաքական եկեղեցականութիւն», Ազատեան պատմական հակիրճ ակնարկ մը նետելէ ետք կը յանգի մեր երկփեղկուած եկեղեցիին այժմու կացութեան ներկայացման վրայ: Գնահատանքի խօսք կայ Մխիթարեաններու երկու հատուածներուն միացումին շուրջ, 227 տարիներու բաժանումէ մը ետք:

Հռոմի Պապին Հայաստան այցը «օրհնաբեր» նկատուած է:

Երուսաղէմի մէջ կը սաստկանայ հակահայ պայքարը Իսրայէլի կողմէ: Կայ անդրադարձում հայ եկեղեցականներու կորուստին: Հայաստանեայց եկեղեցւոյ երկփեղկման մասին Ազատեան կը գրէ.-«անոնք որ կը մերժեն նուիրապետական կարգերը յարգել, իրաւունք չունին մեր ժողովուրդէն յարգանք ակնկալելու»:

«Հարցազրոյցներ բաց քարտերով» գլուխը այլազան եւ բազմաբնոյթ նիւթերու պարզաբանում մը կը յայտնաբերէ, ուր խօսք ունին Երուանդ Ազատեանի կողքին՝ Յակոբ Աւետիքեան, Յակոբ Չաքրեան եւ Մելանիա Բադալեան:

Երուանդ Ազատեանի հետ հարցազրոյցներու նիւթ դարձած են.-«Հայկական լոբբին իրաւունք չունի անմիաբան ըլլալու», Թուրք-ամերիկեան տարաձայնութիւնները ոչ այլ ինչ են, եթէ ոչ համաձայնուած անհամաձայնութիւն», «Մոսկուայում համագումար հրաւիրելը քաղաքական մեծ աքթ էր», «Տարանջատում, թէ՞ կամրջում», «Երանի ամէն մի էթնիկ խումբ այնքան հաւատարիմ լինէր իր ծագմանը, որքան հրեաները», եւ «Հայ-թրքական յարաբերութիւններում տեղաշարժ կը լինի»ն:

Գիրքին վերջին գլուխը կը կոչուի-«Եւ մասամբ նորին», որ կ'ընդգրկէ հետեւեալ նիւթերը.-«ՀՌԱԿ-ը Հայաստանի քաղաքական իրականութեան մէջ», «Լիբանանի երեսփոխանական ընտրութիւնները եւ մենք», «ԱԶԳ»-ի ազգային առաքելութիւնը», «Հայաստանի անկախացումը հնարաւորութիւն տուաւ մեզի օժանդակելու հայրենիքին», եւ «Ռոպերթ Մաւիսակալեանի կորուստն ու ժառանգը»:

Գիրքին վերջին էջին վրայ տրուած է հեղինակին կենսագրականը նկարով մը հանդերձ:

Երուանդ Ազատեանի «Դիտումներ եւ Դատումներ» երկը կեռադասուած, լուրջ դատումներու շարահիւսում մըն է, ուր պատմական փաստարկումներ նոր լոյս մը կը սփռեն ներկայ օրերու անցուդարձերուն վրայ, ամրագրելով հեղինակին մօտեցումները:

Օգտակար գործ մը արդարեւ, որ ցոյց կուտայ հեղինակին լրջախոհ մօտեցումները, ինչպէս իր երէկի գրական վերլուծումներուն, այդպէս ալ այսօրուան քաղաքական կանխատեսումներուն վրայ:

Հեղինակի խօսքերը երանի թէ նոյն ներգործութիւնը կարենային ունենալ իր իսկ պատկանած կուսակցութեան անդամներուն վրայ:

Երեւան, 1 Նոյ. 2007

ՀԱԿՈԲ ԾՈՒԼԻԿՅԱՆ

«THE ARMENIAD»

Հեղինակ Բորիս Բարասով

Գեղազանց տպագրությամբ, գեղեցիկ ու անզուգական լուսանկարներով հարուստ, 336 էջ պարունակող այս ստվարածավալ ալբոմը, որ ընդամենը մի քանի օրով է հանձնվել խմբագրության տրամադրությանը, իրոք ցնցող տպավորություն է թողնում առաջին իսկ հայացքից: Ժամանակի սղության պատճառով դրա թռուցիկ ընթերցումն անգամ առավել հիմնավորում է այդ տպավորությունը:

«The Armeniad-ը» հրատարակել է Մոսկվայի «Լինգվիստ» հրատարակչությունը: Տպագրվել է Իտալիայում: Հեղինակն է հայտնի սցենարիստ եւ ռեժիսոր Բորիս Բարասովը, արխիվային նյութերի ուսումնասիրությունը եւ տեքստի խմբագրական աշխատանքները կատարել է Աննա Պետրոսյան, իսկ գիրքը ռուսերենից անգլերեն է թարգմանել Նիկոլաս Քորը: Հեղինակն իր հատուկ շնորհակալությունն է հայտնել Ալեքսանդր Ալախվերդյանին, Արմեն Ղուկասյանին, Լավրենտի Բարսեղյանին եւ Գեւորգ Քեսոյանին:

Ըստ հատորի շապիկի տվյալների, Բարասովը հեղինակ է 10 ֆիլմերի, որոնցից չորսը՝ «Պարը», «Քարերը», «Կլոր սեղանը» եւ «Սուրբ Էջմիածինը» նվիրված է Հայաստանին: Համահեղինակ է Երեւանում «Սովետական գրող» հրատարակչության ընծայած «Բոգդան Սալթանով» (1986) եւ «Լեոնարդո դա Վինչի» (1987) գրքերի: 1989-ին Մոսկվայի «Պլանետա» հրատարակչությունը լույս է ընծայել նրա «Գնացքով դեպի անցյալը, ներկան եւ ապագան» հատորը: Մոսկվայում են հրատարակվել նաեւ («Լինգվիստ») «Արցախի հրեշտակը» (1992), «Ավերված դրախտը» (1998), «Երուսաղեմը եւ սրբազան վայրերը» (2000), ինչպես նաեւ «Հայ Առաքելական եկեղեցին-1700» (2001) հատորները:

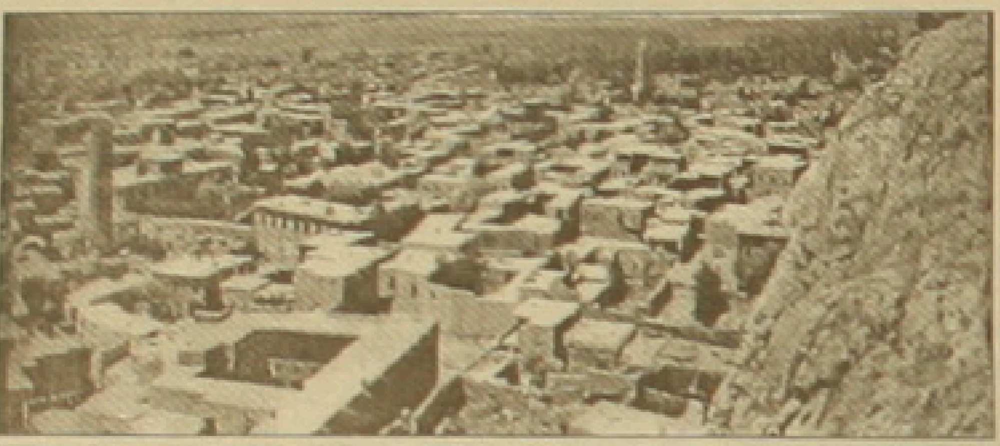

Վանի քաղաքամասը՝ երեկ եւ այսօր

Ալբոմը ներկայացնում է հայ ժողովրդի հնագույն քաղաքակրթությունը՝ հիմնված հայ պատմաբանների (Փավստոս Բուզանդ, Մովսես Խորենացի, Կիրակոս Գանձակեցի, Մխիթար Գոշ, Մատթեոս Ուռհայեցի, Կորյուն, Մովսես Կաղանկատվացի, Գ. Ղափանցյան եւ այլն), եվրոպացի գիտնականների (Լեհման-Հաուպտ, Կոսիդովսկի, Կլենգել-Բրանդտ, Բրոդսկի, Քեյգիլ, Ֆեդեն, Թոմսոն, Մայսներ, Լինչ, Լոյդ, Լանգլուա, Վեգներ, Վիրթովեր եւ այլն) ինչպես նաեւ ամերիկացի-ամերիկահայ հետազոտողների (Արլեն, Էդվարդս, Կրամեր, Ուիլեր, Բիբի եւ այլն) նորագույն ուսումնասիրությունների վրա:

Մանրամասն տրված է այդ քաղաքակրթության զանազան փուլերը, որոնք նպաստել են կազմավորելու հայկական ինքնությունը Վանա լճի, Արարատի եւ Մուշի հովիտների տարածաշրջանում՝ սկսած 4-3-րդ հազարամյակներից:

Գիրքը ընթերցողներին նաեւ տեղեկացնում է 19-20-րդ դարերում Փոքր Ասիայում կատարված հնէաբանական արշավախմբերի հայտնագործություններին, որոնք անվանում է «ակնհայտ փաստարկներ» հնագույն մի քաղաքակրթության, որ ամբողջ աշխարհին է զարմացրել:

«Միայն անցյալը ուսումնասիրելով է, որ մեր ժամանակակից աշխարհը կարող է իր ապագան կերտելու հնարավորություն ստանալ», համոզված է հեղինակը:

Ալբոմը բաղկացած է 17 գլուխներից:

1) Հայաստանը Աքեմենյան թագավորների սեպագիր արձանագրություններում:
2) Վանի Արարատյան հայկական թագավորությունը:
3) Նինվե: Աշուրբանիպալի գրադարանը՝ Ասորեստանի մարգարիտը:
4) Արմանի եւ Արատտա: Շումերների ժամանակակիցները:
5) Հայասա: Հայերի օրրանը:
6) Բաբելոն՝ լեգենդար Հայկի քաղաքը:
7) Կոմմագենե: Երվանդունիների թագավորությունը:
8) Արտաշատ եւ Գառնի: Հայ թագավորների նստավայրերը:
9) Տիգրանակերտ: Տիգրան Մեծի դարաշրջանը:
10) Եղեսիա: Աբգար թագավոր:
11) Էջմիածին-Քրիստոնեության ամրոցը:
12) Անի եւ Կարս: Հայ թագավորների նստավայրերը:
13) Աղթամար եւ Սբ. Խաչ եկեղեցին:
14) Հայերը Բյուզանդական կայսրության մեջ:
15) Կիլիկյան Հայաստան:
16) Հայաստան: 1915 թ.:
17) Մատենադարան-Հայերի տաճարը:

Վանի բերդաժայռը

Հելլենական ամֆիթատրոն Արտաշատ 2-րդի ժամանակներից

Վերջում բերված է օգտագործված գրականության ցանկը, որտեղից պարզ է դառնում, որ մեծ քանակությամբ արխիվային եւ պատմական հին աղբյուրներ են ուսումնասիրված: Նպատակ չունենալով անդրադառնալ պատմական բովանդակությանը, նշենք պարզապես, որ տասնվեցերորդ գլխում («Հայաստան:1915 թ.»), որը բացվում է Թալեաթ փաշայի գաղտնի հրամանագրի տեքստով, բերված է Սողոմոն Թեհլիրյանի դատավարության սղագրությունից մի հատված, իսկ վերջին գլուխը (հետեւաբար եւ ալբոմը) ավարտվում է հետեւյալ պարբերությամբ.

«Կարելի է շարունակել Մատենադարանում գտնվող եզակի նմուշների ցանկը, բայց ավելի կարեւոր է նշել, որ ընդհանուր կրթության ոչ մի ոլորտ չկա, որ արտացոլված չլինի այդ ձեռագրերի մեջ: Գիտնականները դրանցում կարող են գտնել անթիվ-անհամար նյութեր անտիկ աշխարհի, միջին դարերի պատմության, փիլիսոփայության, աստվածաբանության, երկրագիտության, տիեզերագիտության, աստղագիտության, իրավագիտության, մանկավարժության, քիմիայի, մաթեմատիկայի, երաժշտության եւ արվեստի մասին: Այս հանգամանքով էլ բացատրվում է դրանց նշանակությունը մարդկության պատմության համար: Ինչպես հայտնի չիլիացի պոետ Պաբլո Ներուդան է գրել տպավորությունների մատյանում. «Այստեղ իմաստության մասունքները շարունակում են ապրել ինչպես չորացած վարդեր՝ լի դեռեւս անտեսանելի սերմերով»:

Գիրքն անտարակույս մեծաքանակ աշխատանքի արդյունք է եւ լուրջ ու ծանրակշիռ դեր կարող է խաղալ հայկական քաղաքակրթությունը օտարներին ծանոթացնելու գործում:

Ծովային ամրոց Կիլիկիայում

Ա էջից

ՀԱՐԹ ՄԱԿԵՐԵՍՆԵՐԻՑ ԴԵՊԻ ԽՈՐՔԵՐ

Ես, դժբախտաբար, որեւէ ձեւով չեմ հավատում որեւէ լավ բանի հնարավորությանը, եւ սա էլ իր պատմությունն ունի: XIX դարից մեզ մնացել է հայ ժողովրդի քաղաքական միտքի մի կերպար՝ ընկ. Փանջունին, մարդու մի տեսակ, որ սկսում է գործունեություն ընել, առանց մտածելու հետեւանքներու մասին, որ կրնան պատահիլ իր ժողովուրդի գլխուն: Եվ տակավին միշտ կա հինեն եկած սովորությունը՝ հույսը օտարի վրա դնելու: Այսօր Ամերիկայի մեջ իրարանցում է, թե Բուշը ցեղասպանությունը ընդունում է, թե՞ չի ընդունում, արդյոք ԱՄՆ-ի նախագահը տիպի խառնվի՞ մեր գործերուն եւ տիպի մեր ուզածը իրագործի եւ մեզի տա նվեր: Դա բացարձակ շարունակությունն է իմ պատմության, երբ հույսը դնում ենք օտար պետության միջամտության վրա: Եվ դրանից մենք սարսափելի տուժել ենք: Որովհետեւ 1915-ի Եղեռնը շարունակությունն է այն վիճակին, որ հայ որոշ մարդիկ՝ ավանդապահներ, սպասում էին, որ անգլիացին, ռուսերը եւ այլն մտնեին մեր եւ թուրքերու արանքը: Դա լավագույն առիթը տվավ թուրքերուն, որպեսզի հայերուն պատժեն եւ կոտորեն: Նույնիսկ այս Արցախյան պատմության հիմքին մեջ էր դրված այն հույսը, որ օտարը մեզ է սիրում, եւ ոչ թե թուրքին եւ տիպի մեր կողմը ըլլար: Երկրին ղեկավարը երբ որեւէ ակցիայի մեջ է մտնում ու մինչեւ վերջ հաշվարկներ չի անում, թե ինքը ինչ տիպի վճարի եւ ինչ տիպի ժողովուրդը շահի, որեւէ հույս չկա: Ես այդպես եմ կարծում եւ չեմ կապում այս վիճակը այս կամ այն անձի վատ կամ լավ ըլլալուն հետ:

Ես գտնում եմ՝ ուրիշ մի արատավոր բան եղավ. ինչպես մարդու տեսակ մը կա՝ հիվանդ մարդու (անունը չգիտեմ, տիպի հոգեբանի մը հարցնեմ), այնպես էլ ժողովուրդ մը. ուրեմն մարդ կա, որ իր ձախորդության համար չի ուզում որեւէ բան անել՝ դուրս գալու իր ձախողված վիճակեն, այլ դրա համար մեղադրում է մեկ ուրիշի: Բայց երբ ասում ես՝ բայց քու պատասխանատվությունդ ի՞նչ է, դուն ինչո՞վ պատասխանատու ես, ասում է՝ հանցավորը ուրիշն է՝ գոնե ես կրնամ հայհոյել այդ մարդուն ու հանգստանալ: Էս հոգեբանությունը տարածվեցավ ամբողջ ժողովուրդին վրա՝ մեկ հոգիի կամ մի փոքր խումբի հետ կապել ամբողջ ձախորդությունը: Դա արդեն ցույց է տալիս այն արատավոր հոգեբանությունը, որ նստել է մարդոց մեջ, եւ դա պարզ մարդը չէ փողոցի, մտավորական մարդն է նաեւ: Եվ ուրեմն ես ոչ մեկ հույս ունիմ այդ մարդուն վրա, որ որեւէ բան կրնա ընել այս երկրին համար: Մարդու տեսակ մը կա, որ եթե իրեն համաձայն չես, ուրեմն իրեն թշնամի ես, եւ չի ուզում քննարկել քեզի հետ որեւէ բան:

- Այո, ամենածանրն այդ վիճակն է, երբ տարակարծության, այլ տեսակետների հանդեպ չկա հանդուրժողականություն, թեկուզ միմյանց հակադիր մտածողության իրավունքի տարրական հարգանք: Երիցս իրավացի եք, երբ գտնում եք, որ ազատվել է պետք քավության նոխազ փնտրելու արատավոր հոգեբանությունից: Յուրաքանչյուր նախեւառաջ պիտի իր ներսը նայի, սկսի իրենից, որքան էլ՝ դժվար է:

-Ութսունն անց մարդը ինչ հեռանկարներ կրնա ունենալ, բայց հակառակ ատոր մտածում եմ՝ պետք է մասնակցիմ, երբ ուզում եմ, պետք է գրեմ, նկարեմ: Չեմ կարող գրել, երբ գրվածքիս խորքը ժխտական ըլլա: Ես մինչեւ հիմա ժխտական որեւէ բան չեմ ասում: Ես վերլուծություն եմ անում՝ իմ տեսակետներեն ելնելով եւ ասածիս մեջ անպատվելու կամ վարկաբեկելու որեւէ խոսք չկա: Բայց երբ գաճաճ իրականություն ես տեսնում՝ ինչ գրես: Եթե հայ ժողովուրդը 2000 տարի առաջ ալ 2 մլն էր, հիմա էլ մնում է 2 մլն եւ եթե քովդ 2 միլիարդանոց ժողովուրդ կա, անոր կողքը ինչ ես, եթե ոչ՝ գաճաճ:

Մեր բոլոր ձախորդություններու պատճառը մեր մեջ պետք է փնտրենք, եթե ի վիճակի ենք: Այլապես, վիճակը նման է եւ դա հատուկ է հայերուն, երբ 10 հոգիով հարձակվում են մեկու վրա, ծեծում, կոխկրտում ու ջարդում են: Այս է մեր ժողովուրդի հոգեբանությունը:

Պետք է հաշվի առնենք, սա էլ չմոռնանք, որ մարդկությունը հասել է մի վիճակի իր զարգացման ընթացքին, որ ինքը տանում է աշխարհը կործանման, եւ այդ կործանման ամենաառաջատարները ամենազարգացած կոչված երկրներն են, որ իրականում ավելի սարսափելի բաներ են անում, քան թե մեր փոքր Հայաստանի ժողովուրդն է անում: Դա էլ չմոռնանք: Եթե այդքան շատ հեռուները երթանք՝ աշխարհը վերլուծելու, արդեն ալ իմաստ չունի խորքին մեջ. գիտնականներն են ասում՝ հեռու չէ, մոտ է ժամանակը, գրեթե տեսանելի է, որ մարդը կարող է անբնակելի դարձնել երկրագունդը: Հիմա, այդ պայմաններուն մեջ մեր խոսակցությունը բոլորովին արդեն կարող է ուրիշ ուղղություն ունենալ...

Զրուցեց
ՄԵԼԻՍԱ ԲԱՂԱՍՅԱՆ

Ուղեգրություն

ՆՍԵՎ ԻՄ ՓՈՔՐԻԿ ԱՐՇԱԼՈՒՅՍՆԵՐԸ

Արցախի մասին այսօր շատ են գրում: Ի՞նչ կավելացնի եւս մեկ գրությունը: Բայց չեմ կարող չգրել: Խոսքն Արցախի մասին է, որը շուտով արդեն քսան տարի է, մեր արյան, մեր շնչառության մեջ է:

Կփորձեմ գրել՝ առանց չարաշահելու ընթերցողի համբերությունը...

Մոշային նախաբան

Երբ հիշում եմ Արցախի բարեկարգ ավտոճանապարհները, առաջին բանը, որ միտս է գալիս, ճամփեզրերին ձգվող մոշի անվերջանալի թփերն են: Բայց քաղող չկա: Թերեւս հավաքող ձեռքերն են քիչ: Իսկ Լոռիում հակառակ պատկերն է. հավաքողը՝ շատ, մոշը՝ քիչ: Այնտեղ մարդիկ ժայռ ու ծերպերից, ձեռքերը ծակծկելով մի կերպ իրենց հավաքած հատապտուղը վաճառում են չնչին գներով: Իսկ այստեղ՝ ձեռքդ տար եւ քաղիր:

Եվ ես՝ չտես քաղաքաբնակս, հրճվանքով տրոկում եմ մոշի հատիկները եւ հիշում հայազգի ռուսագիր բանաստեղծուհի Մառլենա Մոշի տողերը՝

У моря имя мое,
В кустаь фиолетовой ягоды...

Եվ մտածում եմ՝ եթե միայն Արցախի իշխանությունները թույլ տային, որ մի գործարար հիմներ մոշի վերամշակման գործարան՝ տեղական եւ դրսի շուկան հեղեղելով մոշի բազմատեսակ պահածոներով... Օրինակ, Մերձավոր Արեւելքում հատապտուղներ չկան, վաճառում են գրամներով, թանկ-թանկ: Ինչո՞ւ Արցախը մոշ չարտահանի Սիրիա եւ Լիբանան... Եթե միայն հնարավոր լիներ Երեւան-Ստեփանակերտ օդային գիծը վերականգնել...

«Կգնանք-կվերաշինենք մեր քաղաքը...»

Շուշի տանող բոլոր ճանապարհներն ամբողջովին բարեկարգ են, միայն քաղաք չհասած մի փոքր հատվածն է մնացել քանդուքարափ... եւ հենց այս հատվածում էլ կախված է մի ցուցապաստառ՝ «Ամրապնդենք ԼՂՀ անկախությունը» մակագրությամբ...

ԱՐԾՎԻ ԲԱԽՉԻՆՅԱՆ

Շուշիի «Շուշի» հյուրանոցը՝ նոր, բարեկարգ, բարձր մակարդակով: Մշտապես լեցուն սփյուռքահայ զբոսաշրջիկներով: Եթե բախտդ բերել է եւ սենյակդ փողոցի կողմում է՝ լուսամուտից կտեսնես Ղազանչեցոց եկեղեցին: Բայց եթե բախտդ չի բերել եւ սենյակդ հակառակ կողմում է՝ ապա ավելի լավ է պատուհանից դուրս չնայել: Արցախում տեսածս ամենածանր բանը Շուշիի կիսավեր բնակելի տներն են: Ստեփանակերտի բարեկարգության եւ մաքրության հակապատկերն էր Շուշին: Երբեմնի 14 հազար բնակիչ ունեցող քաղաքում այսօր երկու հազարից էլ պակաս մարդ է ապրում, այն էլ՝ նման խղճուկ, չարքաշ պայմաններում: Ջուրը տալիս են երկու-երեք օրը մեկ: Դե արի եւ հանգիստ սրտով վայելիր հյուրանոցիդ համարում ցնցուղից խշշացող տաք ջուրը... «Շուշիի վերածնունդ» հիմնադրամի միջոցներով որոշ վերականգնողական եւ կառուցողական աշխատանքներ կատարվում են, սակայն ընդհանուր առմամբ քաղաքը լքված եւ կիսակենդան տեսք ունի: Թեեւ, ասում են, այս պայմաններում էլ բնակարանները թանկացել են նաեւ Շուշիում, քանի որ այն հիանալի ամառանոցային վայր է:

Շուշեցիները խոսում են Ռուսաստանում Ադրբեջանի դեսպան Փոլադ Բյուլբյուլօղլու՝ վերջերս Արցախ կատարած այցելությունից: Այս նախկին երգչի անունը լսելիս ակամա հիշում եմ, թե ինչպես նա մշակույթի նախարար եղած ժամանակ, արցախյան շարժման ամենասկզբում՝ 1988-ի փետրվարին, կոչ է արել կոտորել հայերին: Հիմա էլ այցելել է Հայաստան եւ Արցախ, եղել իր հոր ծննդավայր Շուշիում եւ այստեղ-այնտեղ հայտարարել, թե հայերը չեն կարողանում Շուշին պահել, չեն վերանորոգում քաղաքը... «Նրանք գիտեն, որ մի օր պիտի հեռանան այնտեղից ու մենք կգնանք ու կվերաշինենք մեր քաղաքը»:

Եվ ես ցավով մտածում եմ. «Երանի՜ այս անցած տասնհինգ տարիների ընթացքում դրսից հոսած անթիվ գումարները շատ ավելի ծախսվեին երկրաշարժի գոտու եւ Արցախի բնակավայրերի վերաշինման եւ ծաղկեցման վրա»:

Որ այսօր Շուշի այցելողները վերաշինված տեսնեին դեռ 1827 թվականին կառուցված տպարանը, դեռ 1838-ին հիմնված թեմական դպրոցը, որտեղ դասավանդել է Հրաչյա Աճառյանը, Խանդամիրյան թատրոնը, Գյանջունցենց հիվանդանոցը, վաճառական Առաքելյանի կառուցած ռեալական դպրոցը, Մուրացանի, Լեոյի, Հակոբ Գյուրջյանի տները... եւ այս ամենը՝ հայերեն եւ անգլերեն մակագրություններով, որպեսզի Բյուլբյուլօղլու եւ նրա նմանների բերանը լեզու չդնեին: Այո՛, թող մակագրություններից մեկն էլ վկայեր, որ հենց այստեղ 1904 թվականին հայ թատերական գործիչ Հովհաննես Աբելյանի նախաձեռնությամբ առաջին անգամ Շեքսպիրի «Օթելլոն» ներկայացվել է ադրբեջաներեն լեզվով...

Երեւանի պատմական անցյալը ջնջեցին-սրբեցին՝ փոխարինելով անճոռնի շինություններով, մինչդեռ այդ գումարներով Շուշին վաղուց կարող էր քաղաք դառնալ...

Անմոռանալի կմնա սեպտեմբերի 1-ի առավոտը Շուշիի Խաչատուր Աբովյանի անվան դպրոցում: Հանդիպումներ ավարտական դասարանների աշակերտների հետ: Նրանք պատերազմը չեն հիշում, ծնվել են Շուշիի ազատագրման տարում: Շատերի դեմքը հասունացած է: Լեռնաշխարհի տղաներից ոմանք, թվում է, հայացքով կարող են գազանին էլ ծնկի բերել: Դպրոցից դուրս գալով՝ զրույցի եմ բռնվում նրանցից երկուսի հետ: Հետաքրքրվում եմ, թե ինչով են զբաղվում ազատ ժամանակ: Ժամանցի ոչ մի վայր, ուստի տղաներին մնում է երեկոները փողոցում կանգնել ու խոսել՝ մեքենաներից ու բջջային հեռախոսներից: «Ու երեւի մեկ էլ աղջիկներից», ասում եմ ես: Տղաներն ամոթխած ծիծաղում են եւ բացասական պատասխան տալիս: Այդ տարիքի ամոթխած հայ տղա երեւի թե երբեք չէի տեսել:

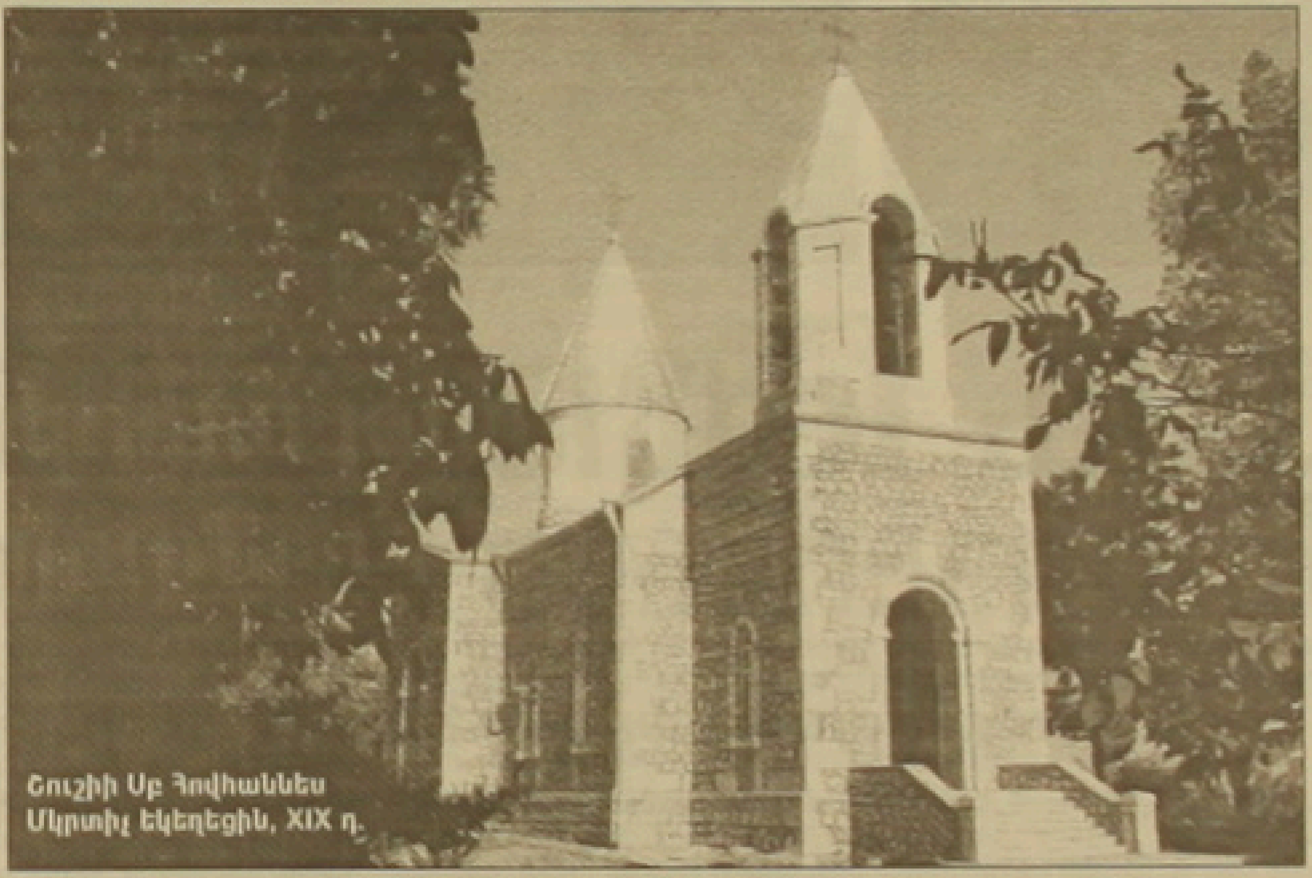

Շուշիի Սբ Հովհաննես Մկրտիչ եկեղեցին, XIX դ.

Գանձասար, X դ.

Երեք օր լինելով Շուշիում՝ ավելի եմ հիանում լիբանանահայ բարեկամիս՝ Զաքար Քեշիշյանի գործունեությամբ, որը դեռ 15 տարի առաջ եկավ նոր ազատագրված Շուշի քաղաքը եւ պատերազմի վերքերից չապաքինված այս քաղաքում մանկական երգչախումբ հիմնեց: Ապրել եւ գործել Շուշիում, այն էլ ոչ տեղացիի համար... իրավի հերոսություն է: Հիմա էլ ամեն տարի ամռանը Զաքարն առնվազն երկու ամիս ապրում է Շուշիում՝ շարունակելով աշխատել արդեն տասնհինգամյա իր, մեր, բոլորիս սիրելի «Վարանդա» երգչախմբի հետ...

Մեկ ծաղկով գարուն

Վանք գյուղի ֆենոմենի մասին տեղեկացել էի «Ղարաբաղյան հեքիաթ» վավերագրական ֆիլմից եւ «168 ժամ» թերթում տպագրված «Չինաստանի համը Ղարաբաղում» հոդվածից: Հիշեցնեմ, որ Վանքը, ըստ սոցիոլոգիական հետազոտության, ճանաչվել է Կովկասի ամենաերջանիկ վայրը, որտեղ մարդիկ չեն դժգոհում իրենց կյանքից: Շնորհիվ մեկ մարդու՝ մոսկվաբնակ, ծնունդով վանքեցի գործարար Լեւոն Հայրապետյանի, որը մեծ ներդրումներ է կատարել գյուղում եւ բնակիչներին ապահովել աշխատանքով: Գյուղացիները հպարտանում են «Տիտանիկ» կոչվող համալիրով, որտեղ կա հյուրանոց, սրճարան, ռեստորան, անգամ կենդանաբանական այգի: Նույնիսկ դիսկոտեկ կա Վանքում (գյուղում): Նույնիսկ չինացի խոհարարներ են բնակվում այստեղ, որոնք սկսել են արցախերեն խոսել...

Այսինքն՝ մեկ ծաղկով գարուն է եկել

Երանի թե Հայաստան աշխարհի յուրաքանչյուր անկյուն ունենար իր Լեւոն Հայրապետյանը...

Բայց արի ու տես, որ մենք ամենուրեք հավասարիմ ենք մնում «մեկ ձեռքը սարքող, մյուս ձեռքը քանդող» մեր նկարագրին: Գյուղացիներն ասում են, որ իշխանությունները փակել են տվել Լեւոն Հայրապետյանի հիմնած մանրատախտակի գործարանը, որի արտադրանքը մինչեւ Իտալիա եւ Ֆինլանդիա է արտահանվել...

Դարձյալ Լեւոն Հայրապետյանի նորոգած ավտոճանապարհը մեզ հասցնում է Գանձասար: Վերջապես առիթ եղավ տեսնել այդ հռչակավոր վանքը: Եվ ուրախանալ, որ ժամանակին Գուրգեն Գաբրիելյանի գրած «Ավաղ, ձեռք է տալիս սրբատունս» խոսքերն արդեն անցյալ են դարձել:

Այսօր Գանձասարը կանգնած է հպարտ եւ խնամված: Ոչ վաղ անցյալում նրա տեսած սարսափներից վկայություն է մնացել պատի մեջ խրված-մնացած ռումբը, որը ինչ-որ հրաշքով չի պայթել եւ այսօր դարձել է այդ վանական համալիրի ոչ պակաս դիտարժան մի մասը...

Մի մեծ ուսապարկ շալակած մի երիտասարդ եվրոպացի մոտենում է ինձ եւ անվարժ անգլերենով հարցնում. «Ֆրանսիացի՞ եք»: «Ոչ, հայ եմ, Երեւանից»: Զբոսաշրջիկն ուրախանում է եւ սկսում ռուսերեն խոսել: Մոսկվայից է, Կիեւից եկել-հասել է Արցախ... ավտոստոպով (ներեցեք ոչ հայերեն բառ օգտագործելու համար): Այ քեզ արկածախնդրություն... եւ ինչո՞ւ: «Շատ եմ սիրում այս մշակույթը: Պարզապես ցնցող է: Հիմա էլ Դադիվանք եմ գնում: Գյուղացիների տներում եմ քնում... ինչ լավ մարդիկ են»:

Մտածում եմ, թե ահա այս մոսկվացու տարեկից շատ ռուսներ ոհմակներ կազմած մետրոներում եւ էլեկտրագնացքներում հարձակվում են անմեղ հայերի վրա եւ հոշոտում են՝ միայն նրանց ազգային պատկանելության պատճառով, իսկ ահա այս մեկին սերը մեր մշակույթի հանդեպ բերել-հասցրել է հայկական բարձունքները... այն էլ ավտոստոպով, որպեսզի դրամ խնայի...

Մարդիկ

Որեւէ տեղ գնալիս ինձ համար ամենակարեւորը հանդիպածս մարդիկ են: Շենքերի ֆոնին լուսանկարվելու փոխարեն միշտ նախընտրում եմ մարդկանց հետ լուսանկարվել:

Ծանոթությունը Արցախ աշխարհի մարդկանց հետ սկսվեց շուշեցի մեքենավար վարպետ Սուրենից: Անսովոր կենսագրություն ունի ծնունդով մինգեչաուրցի այդ սրտաբաց եւ համեստ մարդը: Ծառայել է Միջերկրական ծովում տեղակայված խորհրդային նավատորմում, եղել Եգիպտոսի, Ալժիրի, Թունիսի նավահանգիստներում: «Հայերի հանդիպե՞լ եք այնտեղ», հարցնում եմ անակնկալի եկած, քանի որ վերջերս սկսել եմ նյութեր հավաքել նաեւ հյուսիս-աֆրիկյան հայ համայնքների մասին: «Հանդիպել եմ... բայց մեզ արգելված էր հարաբերություններ հաստատել տեղացիների հետ»: Տարիներ շարունակ Պետերբուրգում բնակված վարպետ Սուրենն ընտանիքին առել եւ հաստատվել է Շուշիում: Եվ պատերազմի դժվարությունները կրելուց հետո նա իր զավակներին մշտապես հորդորում է երբեք չհեռանալ Արցախ աշխարհից...

Արցախյան հանդիպումներիցս հիշողությանս մեջ հառնում են երեք հոգեւորականների հարազատ դարձած կերպարներ: Հաջողվեց տեսնել եւ զրուցել մեր օրերի Ղեւոնդ երեցի՝ Արցախի թեմի առաջնորդ Պարգեւ արքեպիսկոպոսի հետ: Պատկառելի հոգեւոր գործիչը նոր է վերադարձել Արգենտինա կատարած ուղեւորությունից: Զարմանալի՜ զգացողություն, հայտնվել Արցախի բարձունքներում եւ թարմ լուրեր լսել արգենտինահայ համայնքից... Շոտոկան կարատեի երբեմնի վարպետ Պարգեւ սրբազանը հպարտությամբ է պատմում Արգենտինայում մեր կարատեիստների արձանագրած հաջողությունների մասին...

Ուղղակի հիացմունք է պատճառում Գանձասարի վանահայր եւ հոգեւոր հովիվ, տեր Հովհաննեսը: Իր պարթեւ հասակով, խրոխտ դեմքով, ազատամարտիկի անցյալով, գիտական գործունեությամբ, չորս որդի ունենալու հպարտությամբ... Մեզ է նվիրում իր վերջին նախաձեռնությունը՝ Աղվանից կաթողիկոս Տ. Հասան-Ջալալյանցի «Պատմութիւն համառօտ Աղուանից երկրի» երկի նոր լույս տեսած հրատարակությունը՝ հայերեն, ռուսերեն եւ անգլերեն լեզուներով...

Երրորդ հոգեւորականը Շուշիի Աստվածածին (Ղազանչեցոց) եկեղեցու վանահայր տեր Գրիգորն է՝ նախկին երաժիշտ եւ ազատամարտիկ, որի անսպառ սրամտություններով լի խոսքը երբեք չպիտի մոռանամ:

Ինչպես նաեւ անմոռանալի պիտի մնա 14-ամյա Նարեկը Վանք գյուղից: Երկու տարի առաջ Վանքում հյուրընկալված հայրս պատահաբար ծանոթացել էր այդ գրասեր տղայի հետ, որը զարմացրել էր նրան հայոց պատմության եւ գրականության իր քաջիմացությամբ: Եվ ես էլ Վանքում փնտրում-գտնում եմ Նարեկին, ծանոթանում ենք: Ուրախությամբ ընդունում է Երեւանից հատուկ իր համար բերածս գրքերը: Ընտանիքում հինգ երեխա են: Տարիներ առաջ Արթիկից են տեղափոխվել Վանք: Նարեկի աչքերում աշխարհը ճանաչելու եւ սովորելու անհուն ծարավ կա: Խոսքի մեջ մեջբերումներ է կատարում Առաքել Դավրիժեցուց: «Ինչ ես ուզում դառնալ» հարցիս Նարեկն անմիջապես պատասխանում է՝ «Պատմաբան»:

Եվ ինձ պատում է մի խենթ ցանկություն՝ թողնել ամեն ինչ, գալ-հաստատվել Վանքում, ամեն օր ուժ առնել Գանձասարից, չինարեն սովորել այնտեղի չինացի խոհարարներից եւ հայագիտություն պարապել պատմաբան դառնալ փափագող ընթերցասեր Նարեկի հետ... ■

Վեռնիսաժ

Ժամանակակից հայ նկարչության խոշոր ներկայացուցիչներից մեկն է Լեւոն Թութունջյանը, թեեւ Ֆրանսիայում նրան այնքան էլ լավ չեն ճանաչում: Նրա ոճը տեղ է զբաղեցնում երկրաչափական աբստրակցիոնիզմի եւ ֆիգուրատիվ սյուռեալիզմի միջեւ: Նրա յուրօրինակ գործերը ցուցադրված են Փարիզի «Լը Մինոտոր» պատկերասրահում:

Լեւոն Թութունջյանը ծնվել է 1905 թ. նոյեմբերին Ամասիա քաղաքում (Փոքր Ասիա), ուսուցիչների ընտանիքում: Այդ ժամանակաշրջանում ծննդյան տարեթվերը հաճախ ճշգրիտ չէին արձանագրում, եւ Լեւոնի ծննդյան վկայականում նշված է 1906 թ. մարտի 15-ը: Ինչեւէ: Վաղ հասակից Լեւոնն սկսում է ջութակ նվագել եւ հետաքրքրվում է նկարչությամբ: 14 տարեկանում նա մեկնում է Ստամբուլ (Կոստանդնուպոլիս), որտեղ միջնակարգ կրթության դասընթաց անցնելուց հետո ընդունվում է Գեղարվեստի դպրոց: Լեւոնի հայրը դրանից մի քանի տարի առաջ՝ Ցեղասպանության ժամանակ զոհվել էր թուրքական թնդանոթների ռմբակոծությունից: Եվ քանի որ հալածանքները շարունակվում էին, Լեւոնի մայրը 1920-ական թթ. սկզբներին որոշում է նրան արտերկիր ուղարկել հայ երեխաներին օգնելու եկած ամերիկյան նավով:

Հունաստանի Լուտրեկի քաղաքում Լեւոնն ապաստան է գտնում մի որբանոցում: Շուտով նա վերագտնում է ազատությունը եւ սկսում է հացի փող վաստակել մի խեցեգործի արհեստանոցում, ապա՝ գործվածքի ներկերի արտադրությունում: Որոշ ժամանակ անց նա Հունաստանից մեկնում է Վենետիկ, որտեղ մի քանի ամիս անցկացնում է Սուրբ Ղազար կղզու վանքում:

1923 թ. Թութունջյանը մեկնում է նկարչության մայրաքաղաք Փարիզ, դա պարտադիր փուլ է երիտասարդ եւ հավակնոտ նկարիչների համար: Ապրուստի միջոց հայթայթելու նպատակով նա կրկին աշխատանքի է անցնում մի խեցեգործի մոտ, ինչպես նաեւ սկսում է հաճախել իր հայրենակից Երվանդ Քոչարի արվեստանոց: Քոչարը, որը Թութունջյանից 7 տարով մեծ էր, Փարիզ գալուց առաջ բարեբախտաբար եղել էր Մոսկվայում, որտեղ 1918-19 թթ. մոտիկից ծանոթացել էր ռուս ավանգարդիստների հետ «Ազատ արվեստանոցների» հաղթարշավի ժամանակ:

Քոչարի նման վարպետի շնորհիվ Թութունջյանն արագ առաջընթաց է ապրում: Ավելի լավ չէր կարող լինել: Քոչարի օգնությամբ նա ծանոթանում է Բրաքի եւ Պիկասոյի կուբիզմին: Թութունջյանը չի սահմանափակվում նկարելով եւ ցուցահանդեսներ այցելելով, նա ներկա է գտնվում գիտաժողովների, մասնակցում բանավեճերի: Հընթացս ծանոթանում եւ ընկերանում է աշխարհի տարբեր կողմերից Փարիզ եկած մի քանի տաղանդավոր արվեստագետների հետ: Քոչարի շնորհիվ Թութունջյանն առաջին [illegible] է:

1924 թվականին 19-ամյա Թութունջյանը շարունակում էր սովորել՝ ներշնչվելով նատյուրմորտներից եւ կուբիստական կոլաժներից, որոնց ֆոնը հաճախ ծածկված էր լինում բազմաթիվ կետերով ու նրբագծերով: Քոչարից փոխ առած այդ եղանակը նա համալրում է, նկարելուց առաջ ներկով թրջված սպունգով կտավը կամ թուղթը ճզմելով ըստ պահանջվող արդյունքի:

Որտեղի՞ց էր ծագել այդ գաղափարը: Գուցե Քլեեն կամ Միրոն էին մտահղացել, որոնց առաջին փորձերը տեսել էր Թութունջյանը: Կամ գուցե ինքն է մտահղացել գործվածքը ներկելու ժամանակ:

«L'Art concret» խմբի հիմնադիր անդամները: Լուսանկարը՝ Լեւոն Թութունջյանի, 1930 թ.:

ՎԱԼԵՐ ԲԵՐՏՐԱՆ

ԼԵՒՈՆ ԹՈՒԹՈՒՆՋԵԱՆ. ՄԻ ՄՈԴԵՌՆԻՍՏ ՓԱՐԻԶՈՒՄ

Թութունջյանը եւ հայ նկարիչները

Մախոխյան, Ադամյան, Շահին, Ալհազյան, Խաչատուրյան, Մութաֆյան, Պեշիկյան, Ժանսեմ, Բերբերյան... բազմաթիվ են 1915 թ. ահավոր իրադարձություններից հետո Հայաստանը ճարահատ լքած նկարիչները: Նրանց մեծ մասն այն ժամանակ ապաստանեց Ֆրանսիայում, մասնավորապես հարավում, որտեղ, ջերմացնող լուսավորության պայմաններում, կարողացավ ազատություն տալ գունանկարչի սեփական տաղանդին: Հայրենակարոտ սփյուռքին ծառայելով՝ նրանք զարգացրին այնպիսի բնանկարչություն, որտեղ գերիշխում են տաք գույները, ծովը եւ, իհարկե, երբեմն նկատվող Արարատի ձյունապատ գագաթները:

Համեմատաբար քիչ հայտնի այս նկարիչներից բացի, պատմությունը պահպանել է երկու անուն Հայաստանում մնացած «հայ մեծ նկարիչ» Մարտիրոս Սարյան (1880-1972) եւ սյուռեալիստների ուղեկից Գառնիկ Զուլումյան (1907-2000), որն ավելի շատ հայտնի է Գառզու անունով: Ավանգարդիստական խոշոր շարժումներին շատ մոտիկ կանգնած Թութունջյանը եւ Քոչարը ըստ երեւույթին միանալու էին նրանց, չնայած այն բանին, որ Քոչարը 1936 թ. վերադարձավ Խորհրդային Հայաստան, որտեղ նրա կերտած Սասունցի Դավթի հոյակապ արձանը մնում է մայրաքաղաք Երեւանի զարդերից մեկը:

«Connaissance des Arts»

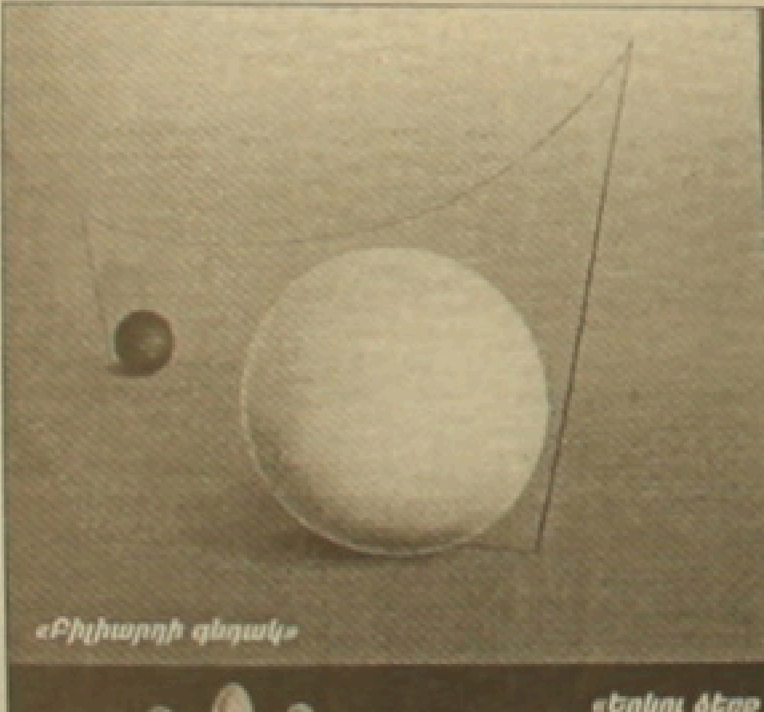

«Բիլիարդի գնդակ»

Մարդը երկրի վրա իր կեցության առեղծվածի դեմ հանդիման

«Երկու ձեռք անապատում»

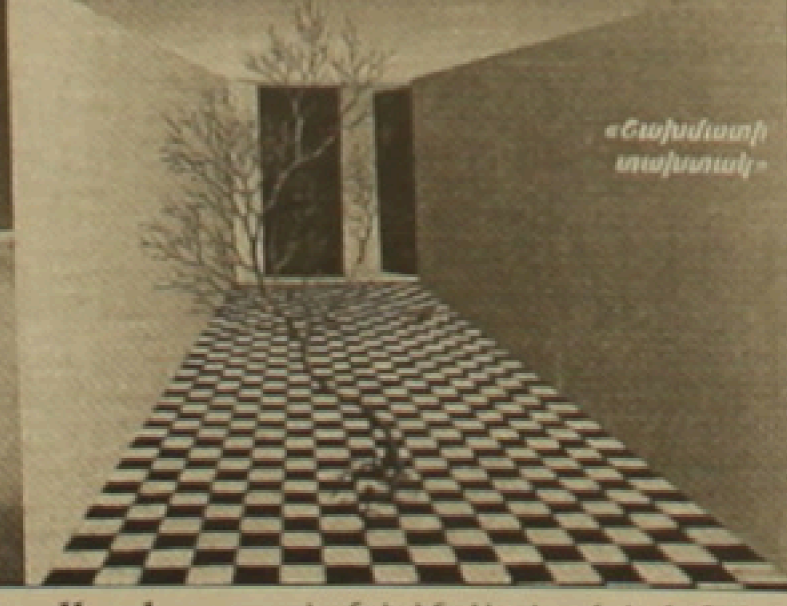

«Շախմատի տախտակ»

Իր գյուտը գիտակցելով՝ Թութունջյանը մեծ եռանդով կերտում է կուբիստական կոլաժներ եւ տարածքի ընդգծված դրսեւորումներով էքսպրեսիոնիստական գործեր, որոնցում կերպարներ ստեղծող գիծն ասես կլանված լինի ֆոնից: Ավելի ուշ այդ ոճը կզարգացնեն սյուռեալիստները:

Ըստ Թութունջյանի, տվյալ նորամուծությունը հնարավոր է միայն բաց եւ լավ կառուցված տարածության մեջ, որի հավասարակշռությունն իրագործելի է առեղծվածին եւ անկայունության դրսեւորմանը լայն տեղ հատկացնելու պայմանով միայն:

«Կոնկրետ արվեստի» խորքում

Իր ամբողջ կյանքում Թութունջյանը տատանվում էր այդ երկու բեւեռների միջեւ: Նրա գործերն առաջին անգամ Քոչարի նախաձեռնությամբ ցուցադրվեցին Փափազովի, Սեռվաժի, Վալմյեի, Լարիոնովի, Դոնեի, Ջակոմեթթիի, Էլիոնի, Էրբենի եւ Մարսել Կանի գործերի հետ մեկտեղ՝ «Անկախ նկարիչների» ցուցահանդեսում: Վերջին երեք նկարիչները Լեւոնի ընկերներն են եւ նրան առաջարկում են հաջորդ տարի մասնակցել «գերանկախների» ցուցահանդեսին: Այդ կարճ ժամանակամիջոցում նա հաջողությամբ մի շարք ցուցահանդեսների է մասնակցում Փարիզում, ինչպես նաեւ արտասահմանում (Ամստերդամ, Ստոկհոլմ, Ցյուրիխ), հանդիպումներ է ունենում Տորես-Գարսիայի, Կուպկայի, Շվիտերսի, Մոնդրիանի, Լեժեի, Մասոնի, Արպի, Վան Դոյսբուրգի եւ շատ ուրիշների հետ:

Թեեւ հասարակայնությունը եւ քննադատները լայնորեն չարձագանքեցին ցուցահանդեսին, բայց այդ միջոցառումները Թութունջյանին հնարավորություն տվեցին ցուցադրվել ամենամեծ նկարիչների գործերի կողքին: Ներկայացված փայտով ու մետաղով ուռուցիկ նկարները՝ Թութունջյանի ավանգարդիստական գործերը, ուշադրության արժանացան: Արպը, Վան Դոյսբուրգը եւ Քոլդերը, անկասկած, նկատեցին դրանք: Պատահական չէ, որ Թութունջյանին հրավիրեցին որպես հիմնադիր անդամ՝ մասնակցելու «L'Art concret» («Կոնկրետ արվեստ») խմբի եւ համանուն հանդեսի ստեղծմանը Էլիոնի, Վան Դոյսբուրգի եւ Օտտո Կառլսունդի ընկերակցությամբ:

Ցավոք, պատմությունը նրան կմոռանա. խմբի անդամների 1930 թ. հանրահայտ լուսանկարի վրա Թութունջյանը բացակայում է այն պարզ պատճառով, որ հենց ինքն է լուսանկարիչը...

Մոռացության մատնվելու մյուս պատճառը Թութունջյանի այն համոզմունքն է, որ կարեւորը միայն արվեստի գործն է եւ որ ոչ մի մանրամասնություն, մեկնաբանություն կամ անվանում չպետք է խանգարի դրա ընկալմանը: Ահա թե ինչու կատալոգներում եւ հանդեսներում, օրինակ՝ «Աբստրակցիոն-կրեացիոնի» թիվ 2 համարում, տեսնում ենք նրա ռելյեֆային գործերի ընդամենը երկու լուսանկար՝ առանց որեւէ վերնագրի կամ բացատրության: Դա հասկանալի խստություն է, բայց դիտողին դրդում է շրջանցել նման գործերը:

Այսօր թերեւս ասեն, թե Լեւոն Թութունջյանը չկարողացավ «հաղորդակցվել»: Եվս մի կարեւոր մանրամասնություն: Մինչ նա մասնակից էր դառնում «Կոնկրետ արվեստ» խմբի առաջին հաջողություններին, ավելի շատ մտահոգված էր մնում իր ներքին զարգացմամբ, քան սեփական կարիերայով, ուստի շարունակեց ստեղծել ֆիգուրատիվ գործեր: Հաջորդ տարվանից նա ընդունեց սյուռեալիստների նկարչական ոճը:

Դա յուրօրինակ «ինքնապաշտպանություն» էր, որը նրա առջեւ փակեց գրեթե բոլոր դռները: Միայն Էլիոնն էր առաջվա պես աջակցում Լեւոնին, խոստովանելով, որ ինքն էլ թուլություն ունի ֆիգուրատիվ արվեստի նկատմամբ:

Սկզբնական շրջանում հրապուրվելով Սալվադոր Դալիի հիմնած շլացուցիչ միությունների փայլով՝ Թութունջյանն ի վերջո որոշում է նվիրվել բացահայտորեն մետաֆիզիկական նկարչությանը: Շախմատային հատակը եւ արհեստավորի զանազան գործիքները (ուղղալար, կողմնացույց, կարկին) գլխավոր տեղեր են զբաղեցնում նրա կտավներում (ասես իմաստների դասավորման իդեալական միջոցներ լինեն) կանացիության խորհրդանիշ ճաքած նռան եւ դեպի աշխարհ բացվելիք դռան կողքին:

Դեպի տիեզերք շրջված այս կամավոր զարգացման նպատակը ոչ թե առեղծվածների միջոցով դիտողին զվարճացնելն է, այլ, ավելի լայն որոնման նկատմամբ հետաքրքրություն հարուցելը: Բայց նման գործերը չեն վաճառվում, եւ նկարչի միակ նեցուկ Լեոնս Ռոզենբերգը հենց հաջորդ տարում դադարեցնում է նկարների վաճառքը: Չնայած դրան, Թութունջյանը շարունակում է իր որոնումները, զուգահեռաբար զարգացնելով խեցեգործի իր արհեստը եւ ստեղծելով պերճանքի առարկաներ: Դա նրան չի խանգարում կապ պահպանել ավանգարդիստների հետ: Չհաստատված տեղեկությունների համաձայն, հենց նա է Դյուշանին միզամաններ մատակարարել նրա «Տուփը ճամպրուկում» գործի համար:

Գրեթե մոռացված Լեւոն Թութունջյանին, բարեբախտաբար, պաշտպանում են մի քանի հավաքորդներ: Նրանց կիրթ հետաքրքրասիրության շնորհիվ նկարչի գործերը [illegible] ֆոնդից հանվել են, որպեսզի աստղային աշխարհում զբաղեցնեն իրենց արժանի տեղը:

«Connaissance des Arts»

Թարգմանեց
ՊԵՏՐՈՍ ՔԵՇԻՇՅԱՆ

ՍՎԵՏԼԱՆԱ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Փառատոնը միավորում է բարեկամներին

Այս տարվա համերգաշրջանի սկիզբը նշանավորվեց «Վերադարձ» փառատոնի մեկնարկով, որը դեռ ավարտից առաջ ծնունդ տվեց եւս մի քանի փառատոների. «Կարեն Շահգալդյանը հրավիրում է», «Musica Sacra» եւ Առաջին երեւանյան երաժշտական փառատոն: Այդ փառատոները տեւեցին մոտ երկու ամիս, ինչը երաժշտասերների համար դարձավ լուրջ փորձություն. չէ որ, երաժշտությունից բացի, նույն ժամանակահատվածում Երեւանը ենթարկվեց երկու հետաքրքրական թատերական փառատոների («Armmono» եւ «Highfest») եւ նշանավոր կինոսցենարիստ եւ նկարիչ Տոնինո Գուերայի գալստյան հետ կապված առանձին տոնական շաբաթվա «հարձակմանը»:

Փառատոնը համերգային կյանքի շարժիչն է

Փառատոների այսքիսի առատությունը միշտ չէ, որ լավ կյանքից է: Բանն այն է, որ բարձրակարգ երաժիշտի մասնակցությամբ նույնիսկ մեկ համերգի կազմակերպման համար պահանջվում են առանձնահատուկ ֆինանսական ջանքեր: Հայաստանի ոչ համերգասրահները, ոչ էլ երաժշտական-կատարողական կոլեկտիվներն ի վիճակի չեն իրենց բյուջեով կազմակերպել օտարերկրացի արտիստի հյուրախաղեր: Ի դեպ, ոչ միայն արտասահմանցու, այլեւ արտերկրում ապրող եւ աշխատող մեր որեւէ հայրենակցի հյուրախաղերը:

Ինչ վերաբերում է Հայաստանի երիտասարդ եւ ավագ սերունդների ներկայիս երաժիշտներին, որոնք իրենց ամենօրյա ստեղծագործական աշխատանքով պահպանում են երկրի մշակույթը, նրանց արվեստը եւ տարիներով մշակված պրոֆեսիոնալիզմը մեզ մոտ ֆինանսապես որեւէ ձեւով չեն գնահատվում: Կատարողները նվագում ու երգում են, կոմպոզիտորները երաժշտություն են հորինում, երաժշտագետներն այդ եւ ուրիշ երաժշտության վերաբերյալ աշխատություններ են գրում, որպես կանոն, զուտ խանդավառությամբ: (Ըստ էության, հիմնարար մասնագիտական գիտելիքներով երաժշտագետների տեսակը երկու տասնամյակ հետո Հայաստանում իսպառ կանհետանա. ազգային երաժշտագիտության որակավորման գործընթացն այլեւ անհնար է թարմացնել ամեն տեսակ հավակնություններով...):

Արդ, որեւէ փառատոնի կազմակերպման գաղափարը որոշակի նախագծի համար ֆինանսներ ստանալու հնարավորություն է: Սա է մեր ժամանակի տխուր իրողությունը: Փառատոնի դրական կողմն այն է, որ նա կապող կամուրջ է դառնում տարբեր երկրների երաժիշտներին միավորելու համար: Դա նշանակում է, որ միասնական աշխարհագրական տարածքում միավորվում են տարբեր դպրոցների, ավանդույթների եւ վերջին հաշվով մտայնությունների ներկայացուցիչները: Փառատոնի բացասական կողմերը կապված են դրա ձեւի հետ: Սովորաբար թվում է, թե փառատոնը միմյանց անմիջապես կամ ընդմիջումներով հաջորդող 7-10 համերգներ են: Այլ կերպ ասած, համերգները գումարելով՝ կստացվի «փառատոն»: Ավա՜ղ, դա այդպես չէ: Իզուր չէ, որ Արեւմուտքում գոյություն ունի ներկայացման ուրիշ ձեւ, օրինակ՝ «երաժշտության շաբաթ» կամ «համերգային շարք»:

Ինչ վերաբերում է փառատոնին, բավական չէ, որ դա լինի կամերային կամ սիմֆոնիկ, հին կամ նոր երաժշտությանը նվիրված, միազգային կամ միջազգային եւ այլն: Փառատոնը պետք է լինի հայեցակարգային, ինչպես պահանջում է ժամանակը, ունենա կազմակերպման առանցքային գաղափար, որը հարկավոր է համոզչորեն ներկայացնել ունկնդիրներին: Գաղափարը կարող է լինել ծրագրային կամ ժանրային որեւէ ուղղվածության: Որոշ համերգներ կարելի է միավորել թեմատիկ մինի-շարքերի մեջ, պատրաստել համերգ-պրեմիերաներ կամ մոնոգրաֆիկ, այսինքն հեղինակային համերգներ եւ այլն: Մի խոսքով, կազմակերպական տարբերակները շատ են, միայն թե հարկավոր է դրանց լրջորեն վերաբերել: Եվ փառատոնը բնավ չի տուժի, եթե լինի տեւողությամբ խտացված, դինամիկ, բայց ձեւի տեսակետից առավել ամբողջական:

Համոզված եմ, որ Հայաստանում փառատոնային շարժումը վերջ ի վերջո կունենա պրոֆեսիոնալ մենեջերներ եւ համերաշխ գործող կազմակերպիչների խումբ, որոնք պատասխանատվություն կկրեն թե՛ գովազդի, թե՛ մամուլի, թե՛ ծրագրաթերթիկների որակի եւ թե՛ հայտագրված ստեղծագործությունների հերթականության պահպանման համար, ընդսմին դրանց մասերի նշմամբ, որպեսզի անտեղյակ ունկնդիրները չծափահարեն մասերի արանքում: Ի դեպ, կարծում եմ, հազիվ թե նպատակահարմար լինի ծրագրաթերթիկներում կատարողի կենսագրության մեջ մանրամասն թվարկել բոլոր դահլիճները, փառատոներն ու երկրները, որտեղ նա երբեւէ ելույթ է ունեցել կամ մտադիր է ելույթ ունենալ: Կատարողին դասեր (հաճախ մասնավոր) կամ պարզապես վարպետության դասընթացներ տված բազմաթիվ մանկավարժների թվարկումը հոգնեցնում է եւ շեղում խնդրի էությունից: Տեղեկատվության գերբեռնումը երաժշտության ունկնդրին ոչինչ չի տալիս: Ավելին, կատարողի կենսագրության չափազանց դետալացված ծավալուն նկարագրությունն առաջ է բերում նրա գեղարվեստական մակարդակի նկատմամբ ավելի բարձր պահանջկոտություն եւ... երբեմն հիասթափություն:

Առաջին երեւանյանը

Ցավոք, չհաջողվեց ներկա գտնվել վերոհիշյալ բոլոր փառատոների համերգներին: Մեզ ավելի շատ գրավեց Առաջին երեւանյան միջազգային երաժշտական փառատոնը (19 հոկտեմբեր-4 նոյեմբեր, 2007 թ.), որն ընդգրկեց 10 կամերային եւ սիմֆոնիկ համերգներ մայրաքաղաքի երկու առաջատար դահլիճներում եւ վարպետության դասընթաց Ա. Խաչատրյանի տուն-թանգարանում: Այդ փառատոնն իսկապես միջազգային եւ բազմաբնույթ դարձավ մասնակիցների կազմով, որոնցից ոմանք աշխարհահռչակ երաժիշտներ են:

Փառատոնի հայեցակարգին անցնելուց առաջ կուզենայի մասնանշել «առաջին» բնորոշման անճշտությունը: Տվյալ հյուրախաղողները Երեւան գուցեեւ առաջին անգամ էին եկել, բայց մեր քաղաքի եւ փառատոնը կազմակերպած Հայաստանի ֆիլհարմոնիկ նվագախմբի համար դա բնավ էլ առաջին փառատոնը չէր: Կարծում եմ, փառատոնի համարակալումը դրա կարգավիճակի բնավ էլ առաջին ձեւը չէ. վերջ ի վերջո դա մրցույթ չէ: Ավելի լավ է մտածել հիշվող անվանում, որպեսզի դյուրանա նաեւ Հայաստանից դուրս գովազդելը:

Բնականաբար, անվանումը պետք է պատշաճորեն արտացոլի երաժշտական փառատոնի ընդհանուր հայեցակարգը, իրենով կանխորոշի համերգային ծրագրերի եւ կատարողական ուժերի ընտրությունը:

Փառատոնի գեղարվեստական ղեկավարներն էին Ալեքսանդր Չաուշյանը եւ Էդուարդ Թոփչյանը, որոնք անձամբ մասնակցեցին շատ համերգների: Չաուշյանն ապահովում էր արտասահմանցի մենակատարների ընտրությունը, Թոփչյանը՝ երկու նվագախումբ (Ֆիլհարմոնիկը եւ կամերային «Սերենադը»), որոնց հետ հանդես էին գալիս կամ իրենք, կամ էլ հրավիրյալ դիրիժորները (Գերմանիայից՝ Յոնաս Ալբերը, Իտալիայից՝ Էմիլիո Պոմարիկոն): Հայկական մյուս կոլեկտիվների թվում հանդես եկան «Նարեկացի» կամերային նվագախումբը (գեղ. ղեկ. Արամ Թալալյան) եւ «Լինոս» լարային քառյակը (Երեւանում ակտիվորեն գործող իգական երկու քառյակներից մեկը):

Գոհացուցիչ էր փառատոնի բյուջեն. դրա կազմակերպիչները հենվում էին Հայաստանի մշակույթի նախարարության եւ մի շարք կազմակերպությունների աջակցության վրա, որոնց մեջ գլխավոր հովանավորը դարձավ մշակույթի բնագավառում մեկենասության լայն ոլորտով հայտնի St. Sarkis Charity Trust անգլիական բարեգործական հիմնադրամը: Եվ հարկավոր է պատշաճը հատուցել. փառատոնի ընդհանուր բուկլետն աչքի էր ընկնում բարձրորակ տպագրությամբ, իսկ երկլեզու ծրագրաթերթիկներում գրեթե չկային անճշտություններ (դրանցից մեկն է Ֆիլիպ Կասարը, մինչդեռ պետք է լինի Կասար): Ցավալի է, որ վատ գովազդը եւ արտասահմանցի արտիստների համերգների տոմսերի թանկությանն առնչվող չարդարացված վախը (դասական երաժշտության համերգների նման «չափազանցված» գներից տառապում է «21-րդ հեռանկարներ» փառատոնը) վանեցին բազմաթիվ հավանական ունկնդիրների, ըստ որում՝ դահլիճի հիմնական մասը կազմող հենց երիտասարդ սերնդի ներկայացուցիչների:

Կազմակերպման բացասական կողմերից է (անմիջապես նշենք թերությունները, որպեսզի չշեղվելով խոսենք արժանիքների մասին) համերգացանկը: Չգիտեմ, իրենք կատարողները մասնակցե՞լ են արդյոք ծրագրերի կազմմանը, թե՞ կատարել են կազմակերպիչների ցանկությունը, բայց տեղի ունեցավ ակնհայտ թեքում դեպի դասական ժամանակաշրջանը. Յ. Ս. Բախ, Մոցարտ, Բեթհովեն, Բրամս, երբեմն ռոմանտիկներ եւ 20-րդ դարի երաժշտության ընդամենը երկու ներկայացուցիչ՝ Ս. Պրոկոֆեւ եւ Հարություն Դելլալյան:

Փառատոնի նվագացանկային միօրինակությունը նաեւ դարձավ բազմաթիվ ունկնդիրների բացակայության պատճառ. չէ՞ որ անհնար է ներկա գտնվել տարբեր փառատոների (Երեւանյան... եւ «Վերադարձ» փառատոնի) համերգներին՝ ունկնդրելով միեւնույն ստեղծագործությունները: Եվ առհասարակ, եթե փառատոներն անցկացվում են միաժամանակ կամ իրար հետեւից, վատ չի լինի հոգալ դրանց նվագացանկի համակարգման մասին: Բացի դրանից, անհասկանալի է, թե ինչու եվրոպացի երիտասարդ կատարողները չեն նվագում պատշաճապես իրենց ներկայացրած երկրի ժամանակակից երաժշտությունը:

Միջազգային մի քանի մրցույթների դափնեկիր, փայլուն ձիրքի եւ գեղարվեստական խոր գիտելիքների տեր երաժիշտ, թավջութակահար Ալեքսանդր Չաուշյանը (տե՛ս մեր հոդվածը «Ազգի» 2007-ի մայիսի 18-ի համարում) Երեւանում հավաքել էր իր եվրոպացի բարեկամներին, որոնց հետ մշտապես համագործակցում է որպես մենակատար եւ անսամբլիստ, որպես կամերային երաժշտության մի շարք փառատոների ղեկավար եւ պարզապես Անգլիայի քաղաքացի:

Երեւանյան փառատոնի բրիտանական «շեշտադրումը» զգացվում էր բավական արտահայտիչ կերպով: Դրան նպաստում էր (նաեւ հայտնի ջութակահար Լեւոն Չիլինգիրյանի մասնակցությունը, որը մեծ դեր է խաղացել Լոնդոնում Հայաստանից եւ նախկին ԽՍՀՄ-ից արտագաղթած երաժիշտների մերձեցման մեջ: Հետաքրքրական է, որ Մոսկվայից եւ Սանկտ Պետերբուրգից մեկնած, Լոնդոնում կրթություն եւ նոր գրանցում ստացած շատ երաժիշտներ այս անգամ հանդիպեցին Երեւանի տվյալ փառատոնում, որպեսզի վերստին վկայեն երաժշտական արվեստի անսահմանությունը: Եվ դա կապված է ոչ թե գլոբալացման, այլ ընդհանուր լեզու ունեցող երաժշտության էության հետ: Բայց այժմ, ավելի քան երբեւէ, կատարողական դպրոցները կորցրել են երբեմնի անհատականացումը, այսինքն դադարել են լինել անջատ: Այսօր միայն կատարողի անձը, նրա տաղանդի ու վարպետության մակարդակն են դառնում կատարող երաժշտի արվեստի գնահատման միակ չափանիշը:

Դեսանտ Կենտրոնական Եվրոպայից

Երեւանյան փառատոնում Մեծ Բրիտանիայի, Գերմանիայի, Ֆրանսիայի, Իտալիայի դրոշներն են: Ա. Չաուշյանի հրավերով այդ երկրներից եկած երաժիշտները ապահովեցին կատարողական բարձր մակարդակ, թեեւ հատկապես նշանակալի էին անունները:

Նախ եւ առաջ, 27-ամյա Ջուլիա Ֆիշերը (Մայնի Ֆրանկֆուրտ)՝ փառատոնի խոշոր հայտնությունը, մենակատար էր Լ. վան Բեթհովենի Ջութակի ու նվագախմբի կոնցերտում: Նրա բացառապես գերմանական մտայնությունը Բեթհովենի երաժշտությանը հաղորդեց նախնականություն, ոճի բյուրեղային մաքրություն: Մանրամասնություններն անտեսելով՝ երաժշտական միտքը տղամարդու պես տրամաբանորեն առաջ մղելով, Ֆիշերը իր արտակարգ ձիրքի շնորհիվ օգտագործելով կանացի խառնվածքի զգայունությունը (երկրորդ մասը ինչ-որ հոգեւոր tabula rasa է), ասես ոչ թե նվագում, այլ գուշակում էր վագներյան նշանավոր վալկիրիաների նման:

Անգլիայից եկած եւս երկու տաղանդավոր ջութակահարուհիներ Նատալյա Լոմեյկոն եւ Քլոյե Հենսլիփը ունեին համանման գեղագիտական հենք եւ ինտելեկտուալ նվագի միտում: Լոմեյկոն փայլուն մենանվագ կատարեց (այստեղ Յու. Ժիսլինի հետ) Վ. Ա. Մոցարտի Կոնցերտային սիմֆոնիայում (նրանք բիսով կատարեցին Հենդելի «Պասսակալիան» դուետի համար Հալվորսենի մշակմամբ): Նրա կատարողական ոճի բնականությունն արտահայտվեց ձայնածան պլաստիկայում, նրբագեղ ֆրազներում, որոնք ոչ թե ձեւական էին, այլ զուտ կլասիցիստական: Հենսլիփն, ընդհակառակը, եռանդուն արտիստական կամքի եւ ներքին դինամիզմի տեր երաժիշտ է: Մենանվագ կատարելով Ս. Պրոկոֆեւի Ջութակի ու նվագախմբի 1-ին կոնցերտում, Լոմեյկոն վիրտուոզ կերպով տիրապետեց տեմբրային երանգավորված հնչողությանը՝ երաժշտությանը հաղորդելով ընդգծված միստիկական երանգ:

Տես էջ Ը

Նատալյա Լոմեյկո

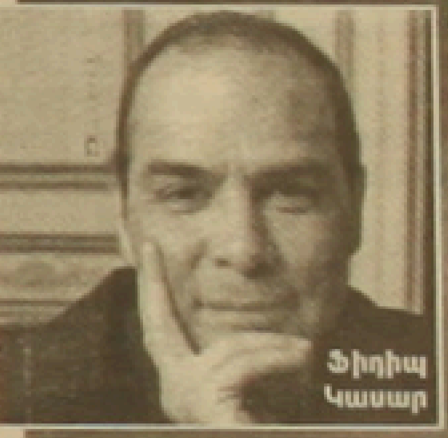

Ֆիլիպ Կասար

Քլոյե Հենսլիփ

Ալեքսանդր Չաուշյան

Ժողովածու

ՄՀԵՐ ՆԱՎՈՅԱՆ

«ԿՈՄԻՏԱՍ»

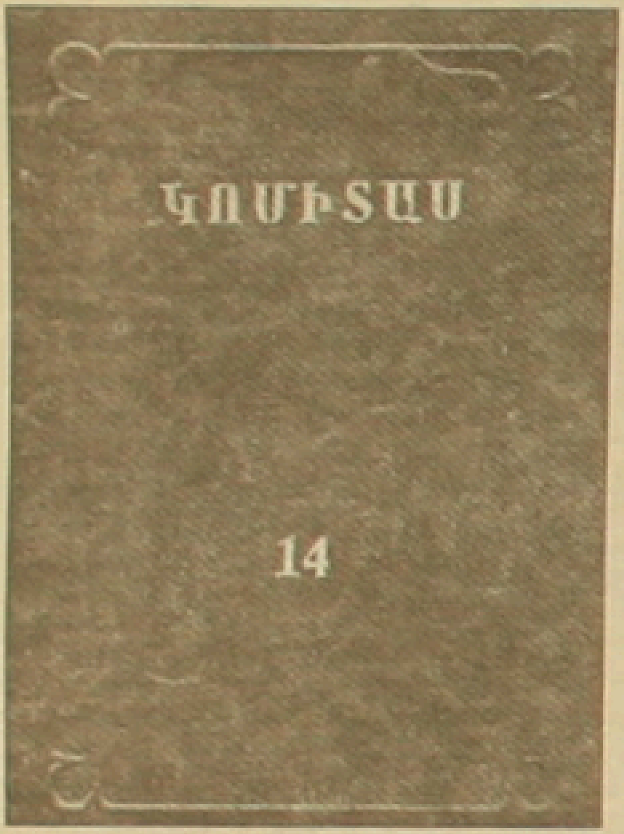

Քիչ ուշացումով ենք անդրադառնում Կոմիտասի երկերի ժողովածուի վերջին երաժշտական հատորների արդեն 2006-ին ավարտված ակադեմիական հրատարակությանը՝ նկատի ունենալով յուրաքանչյուր հիմնարար արժեքի նաեւ հրատարակչական-հասարակական կարեւոր նշանակությունը մեզանում այսօր եւ երեւի դեռ երկար ժամանակներ: Իհարկե, Կոմիտասի երկերի ժողովածուի հրատարակումը հայ երաժշտության պատմության մեջ առաջին հերթին դասական, ակադեմիական նշանակությամբ երեւույթ է: Արդեն առիթ ունեցել ենք անդրադառնալու այս հրատարակության պատմությանը, նկարագրելու դրա որոշ դրվագներ՝ շեշտելու երկու մասի բաժանված ընթացքը:

Քիչ ուշացած, քիչ ձգձգված այս հրատարակությունը, սկիզբ առած դեռեւս 1969-ին, ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտն ահա ավարտվեց 2006-ին XIV հատորով եւ ամփոփեց հայ ազգային դասական կոմպոզիտորական դպրոցի հիմնադրի զուտ երաժշտական ժառանգությունը: Հարեւանցիորեն նշենք, որ նախատեսված երաժշտագիտական աշխատությունները առայժմ չեն ընդգրկվել այս հրատարակման մեջ:

Սակայն, նախ՝ սույն հրատարակության վերջին հատորների մասին, որովհետեւ երեւույթն առաջին հերթին ակադեմիական է եւ իր համազգային նշանակությանը վայել՝ նաեւ գիտական պատշաճ մակարդակով իրականացված: Համազգային այս արժեքը, որը մեր քանի ներդրումներից է համաշխարհային արվեստի պատմության մեջ, հնարավորինս անխաթար եւ ներկայանալի են մատուցել ժողովածուի կազմողն ու խմբագիրները: Եթե պատկերավոր ասենք, ժողովրդից «Կոմիտասով փոխ առնված» բազում արժեքներ դոկտոր Ռոբերտ Աթայանն ու Գեւորգ Գյոդակյանը նույն Կոմիտասով մերձացած, շեղացած, նորոգված ահա վերադարձին մեզ՝ ի վայելումն հայ ժողովրդի, հետագա դարերում հոգեւոր կենսագրություն ապրելու պատգամ-մաղթանքով:

Կոմիտասի «երաժշտական-ազգագրական» ժառանգությունն, ինչպես ձեւակերպում է հրատարակության կազմող ու խմբագիր Ռ. Աթայանը, պահպանված ամբողջական կամ հարաբերականորեն ամբողջական շարերի՝ որոշակի սկզբունքով խմբագրված ցրիվ, տարանջատ միավորների հրատարակումն է՝ այսպես կոչված, տաշ հեղինակային ժողովածուներով: Վերջիններս էլ բաժանվել են երկերի ժողովածուի վերջին յոթ հատորներում: Մասնավորաբար՝ վերջին երեք հատորներով ամբողջացան V՝ «Ժանրային» ժողովածուն, VI՝ «Ազգագրականը», որ ժամանակին Ստ. Մելիքյանը հրատարակել է՝ ձեռքի տակ ունենալով 234 երգ, Ռ. Աթայանը այդ թիվը հասցրել է 377-ի: Ավելացված բաժիններով հարստացվել են մի քանի ժողովածուներ եւս: Հատկապես առանձնացվելու պատվի արժանի է «Ակնա շարը», որպես հայ միջնադարյան տաղային-գուսանական արվեստի եզակի կոթող:

Երկերի ժողովածուի XII հատորը ընդգրկում է «Ազգագրական» ժողովածուի Բ. մասի շարունակությունը՝ 1904 - 1906 թվագրմամբ եւ հավելումներ այդ ժողովածուներին՝ գրանցված 1907 - 1909 թվականներին (Երեւան, ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ, 2003): Հատոր XIII-ը (Երեւան, ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ, 2004) Ռ. Աթայանը անվանել է «Ձայնակարգային» (1907-1909): Այն հետաքրքրական է նաեւ նրանով, որ ամփոփում է Կոմիտասի ձեռքով մաքուր արտագրված նմուշների լրապատճենները: Չնայած իր վերնագրին՝ այս ժողովածուի ձեռագրերը վկայում են հայ երգարվեստի ժողովրդական, ի դեպ, նաեւ հոգեւոր ճյուղերի չափականության խնդիրների վերաբերյալ Կոմիտասի երկարամյա ուսումնասիրությունների մասին, որոնք, ցավոք, մասնակի են պահպանվել:

XIV հատորն (Երեւան, ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ, 2006) ամփոփում է հայ ժողովրդական, մասնավորապես՝ Վասպուրականի եւ այլազգի երգ ու նվագ, հայ աշուղական երգեր: Հեղինակի թվագրմամբ այստեղ են խմբված ութ, ինը եւ տասներորդ ժողովածուները՝ լրացված արեւելահայ եւ արեւմտահայ ժողովրդական եւ ժողովրդական-տաղային երգերով, գեղջուկ պարեղանակներով եւ նվագներով: Թվագրումները վերաբերում են Կոմիտասի կյանքի ամենատարբեր փուլերին՝ 1890-ից մինչեւ 1914 թվականները:

Թե՛ լրիվ եւ թե՛ «պակասավոր» ժողովածուները Աթայանը հավասարաչափ կարեւորել է «որպես կոմիտասյան ժառանգության, ինչպես եւ հայ երաժշտական ազգագրության պատմության պատկառելի հուշարձաններ» (հ. 9, էջ 33-34): Թերի ժողովածուների լրացումը նորահայտ նմուշներով, առավել եւս ցրիվ բեկորների հավաքումն ու խմբումը հրատարակիչները կատարել են բարձրագույն գիտական մակարդակով՝ փորձելով մեզ ներկայացնել հնարավոր եւ պատճառական ամբողջություն. հնարավոր՝ մինչեւ վերնագրերի եւ ենթավերնագրերի ճշգրտությունը: Առավելը Ռ. Աթայանն ու Գ. Գյոդակյանը թողնում են վաղվա երաժիշտներին: *«Հուսանք, որ այսօրվա թերի ժողովածուները մի օր կարող են հասնել իրենց երբեմնի լրիվ կամ համեմատաբար լրիվ վիճակի»*,- գրում է Ռ.Աթայանը: Կոմիտասի ժառանգությանն իր ողջ կյանքը նվիրած գիտնականը կարող է տեսնել իր ձեռքի տակ տարիների տքնանքով բեկոր առ բեկոր հավաքված երգաշարերի թերի վիճակը եւ հույսը դնելով վաղվա օրվա վրա՝ հավատալ, որ գալիք երաժիշտները կարող են անել այն, ինչ ինքը չավարտեց: Ըստ էության, Աթայանը վաղվա երաժիշտ-մշակին է թողնում այս ժառանգությունն ամբողջացնելու պատիվն ու բերկրանքը՝ հավատալով թե՛ վաղվա օրվան, թե՛ վաղվա երաժիշտներին:

Մեզ շատ կարեւոր թվաց խմբագրի այս ձեւակերպումը, որովհետեւ մեր այսօրվա երաժշտական կենցաղի, ընդհանուր մշակութային մակարդակի ձեւաչափով եւ որակով այդ վաղվա երաժշտական «կիրթ գոյությունը» վտանգված է, իսկապես վտանգված: Այդ ֆոնին սա ոչ միայն վաստակաշատ գիտնականների խոնարհությունն է, այլեւ հավատը այն բանի հանդեպ, որ Կոմիտասի երաժշտական ազգագրությունը մերն է, ու մենք գոյության մեկ ձեւ ունենք՝ ապագայում լինել հոգեւոր գոյություն՝ գիտական ու գիտակցված արժանապատվությամբ, որպես վայել է քաղաքակիրթ ազգերին:

Կոմիտասի երկերի ժողովածուի հրատարակությունը, եթե դիտենք որպես նրա կյանքի եւ գործունեության շարունակության մի ձեւ իրենից հետո, ապա հեղինակի կյանքի օրոք այդ գործին աջակցած անվանի հայերի կողքին կավելանան նաեւ նրանք, որ նպաստեցին այս հատորների հրատարակմանը: Կստացվի զարմանալի հնչեղ զուգորդում. Կոմիտասի կրթության ծախսերը հոգացած մեծ բարերար Ա. Մանթաշյանցի անվան կողքին դրվում է VIII-XII հատորների հրատարակման մեկենասի անունը: Խոսքը Գ. Գյուլբենկյանի անունը կրող հիմնադրության մասին է:

Այս վերջին երեք հատորները հրատարակվել են ամերիկահայ երաժիշտ, Երեւանի Կոմիտասի անվ. կոնսերվատորիայի պատվավոր դոկտոր Վաչե Պառոնյանի ֆինանսական աջակցությամբ: Կարծես թե ոչ մի զարմանալի բան չկա, որ պրն. Պառոնյանը սիրահոժար կերպով աջակցեց Կոմիտասի երկերի հրատարակությանը: Զարմանալի չէ,- որովհետեւ ամերիկահայ սփյուռքում շուրջ երկու տասնամյակ առաջ իր անձնական ջանքերով «Լար» մշակութային հաստատություն հիմնած եւ ցայսօր ակտիվորեն մշակութային գործունեություն ծավալող մարդը բնականորեն իր պարտքը պիտի համարեր ազգային մշակութային ժառանգության պահպանությունը: Բայց եթե հոգսը իրենն է, ապա պատիվն էլ իրենն է: Հետեւապես վաստակած պատիվ է, երբ Կոմիտասի կյանքի ու ճակատագրի տնօրինությամբ նրա անունը գրվում է պայծառ հայորդիների՝ Ալ. Մանթաշյանցի, Գ. Գյուլբենկյանի անունների կողքին՝ որպես ազգային բարերար: Մեր հոգեւոր հայրենիքը բարեկարգող այս երախտավորների վարձը մեր գոյությունն է որպես մշակութային ժողովուրդ:

Արդեն առիթ ունեցել ենք գրելու, որ իննսունականների երկրորդ կեսին Կոմիտասի երկերի վերսկսված հրատարակումները, առանց չափազանցնելու, կարող են համարվել հայ իրականության այդ ժամանակաշրջանի եզակի ձեռքբերում: Երաժշտական արվեստի ոլորտում դրանց արժեքն, իսկապես, եզակի է: Այլ խոսքով՝ կարող ենք չերկմտել, որ վերջին շրջանում հայ երաժշտության բնագավառում առավել արժեքավոր հրատարակում չի եղել: Ի դեպ, այս տեսանկյունից Կոմիտասի երկերի ժողովածուն կարող էր ներկայացվել պետական մրցանակի որպես ամենաարժանին իր ոլորտում եւ համապատասխան դաշտում սահմանել այդ մրցանակի համար իրոք պատշաճ բարձր չափանիշ՝ թե՛ իր բովանդակությամբ, թե՛ իր կազմող-խմբագիրներ Ռ. Աթայանի եւ Գ. Գյոդակյանի բարձրագույն պրոֆեսիոնալ աշխատանքով:

Կոմիտաս վարդապետի ժառանգության կապակցությամբ առավել քան տեղին է հիշել քրիստոնեական դրույթը, թե մշակն արժանի է յուր վարձին:

Արվեստագիտության թեկնածու, դոցենտ

Փառատոնը միավորում է բարեկամներին

► է էջից

Ն. Լոմեյկոն Յու. Ժիսլինի եւ Ա. Չաուշյանի հետ նվագեց Յ. Ս. Բախի «Գոլդբերգյան վարիացիաները» (լարային եռյակի համար Դ. Սիտկովեցկու մշակմամբ): Այդ ծավալուն ստեղծագործության ընթերցումը դարձավ փառատոնի յուրօրինակ մանիֆեստը՝ ուղղված անցյալի հիմնարար ավանդույթներին: Ավանդույթներից մեկը Բախի երաժշտությունն է (մեկ թավջութակի թիվ 1 Սյուիտը), որը Չաուշյանը նվագեց նույն համերգում: Վերջինս նվիրված էր նրա պապին՝ հայտնի ջութակահար, պրոֆեսոր Ալեքսանդր Հակոբի Չաուշյանին: Թոռը անսամբլային վարպետություն ցուցադրեց Ն. Լոմեյկոյի եւ Յու. Ժիսլինի հետ մեկտեղ: Ալտահար Յուրի Ժիսլինին կուզենայինք հատկապես առանձնացնել որպես նուրբ եւ խելացի երաժշտի, որի ձեռքին գործիքը (մասնավորապես Կոնցերտային սիմֆոնիայում) հնչում է մեղեդայնությամբ եւ տոնի անսովոր փափկությամբ:

Փառատոնի գլխավոր ժանրը գործիքային կոնցերտն է: Մասնավորապես, Մոցարտի Կլարնետի ու նվագախմբի կոնցերտում մենակատարը գերմանացի անչափ հմուտ երաժիշտ Վոլֆգանգ Մեյերն էր: Նա նվագում էր կլարնետի հին տարբերակ՝ բասսեթհորն, ունկնդրին մերձեցնելով 18-րդ դարի երաժշտության ոճաբանությանը: Իսկական վարպետի ինտելեկտուալ նվագը եւ հասունությունը դրականորեն ազդեցին Հայաստանի ֆիլհարմոնիկ նվագախմբի վրա (դիր. է. Թոփչյան), որն ուրախացրեց կատարման կուռ պրոֆեսիոնալիզմով: Նույն մոցարտյան երեկոյի ժամանակ (հոկտեմբերի 29-ին), երբ Կոնցերտային սիմֆոնիայում նվագում էին Լոմեյկոն եւ Ժիսլինը, տեղի ունեցավ 2 հրաշալի մոցարտյան ընթերցումներ՝ Դաշնամուրի ու նվագախմբի 12-րդ կոնցերտը (մենակատար Կասսար) եւ Երկու դաշնամուրի ու նվագախմբի կոնցերտը (մենակատարներ Կասսար, Վոս): Չնայած գեղագիտական սկզբունքների հակադրությանը, դաշնակահարները հանդես բերեցին զարմանալի երաժշտական համերաշխություն եւ ներդաշնակություն: Անգլիացի Ալեք Վոսը (քանիցս Երեւան եկած լոնդոնյան Royal Academy of Music-ի պրոֆեսոր Հեմիշ Միլնի սանը) զուտ մտքի եւ մանրակրկիտ մշակված ձայնի դաշնակահար է:

Ֆիլիպ Կասսարի ելույթները մեզ համար դարձան հայտնություն: Զուտ ֆրանսիական մտայնության երաժիշտ Կասսարն իրեն բնորոշ երաժշտական կառուցվածքի ու հղկված արտաբերման ռացիոնալիզմով յուրովի լուսաբանեց Մոցարտի երաժշտության վիրտուոզ հատկությունները:

Եթե ավանդական իմաստով խոսենք վիրտուոզության մասին, ապա Պետերբուրգում ծնված Եվգենի Սուդբինը դրանից գանգատվելու պատճառ չունի: Գերմանիայի (նա այստեղ ապրում է) եւ Անգլիայի տարբեր մանկավարժների ղեկավարությամբ նրա ստացած ուսումը հետք թողեց ոճի բազմազանության վրա: Եվ այդուհանդերձ, որպես մենակատար հանդես գալով Բեթհովենի Դաշնամուրի ու նվագախմբի 5-րդ կոնցերտում՝ Սուդբինը մարմնավորեց ողջ աշխարհում գնահատվող ռուսաստանյան մեծ ավանդույթի բազմաթիվ արժանիքները:

Վերջապես հետաքրքրություն առաջացրեց Բեթհովենի Ջութակի, թավջութակի ու դաշնամուրի եռակի կոնցերտի կատարումը մենակատարներ Լ. Չիլինգիրյանի, Ա. Չաուշյանի, Ֆ. Կասսարի մասնակցությամբ: Տարբեր սերունդների այդ ներկայացուցիչները, հանդես բերելով փոխադարձ հարգանք եւ անսամբլային բարձր մակարդակ, կանխորոշեցին հազվագյուտ ներդաշնակ միասնությունը:

Հայկական նշան

Երեւանյան փառատոնի ծրագրում նշված էր Հարություն Դելլալյանի (1937-1990) 70-ամյակին նվիրված համերգ: Այդ տաղանդավոր հայ կոմպոզիտորի արվեստն արդեն նրա կենդանության օրոք միջազգային լայն արձագանք գտավ: Գործունեության ընդամենը 19 տարում (Դելլալյանը ուշ սկսեց երաժշտություն հորինել) նա ստեղծագործության սրընթաց զարգացում ապրեց՝ իր հետաքրքրությունները կենտրոնացնելով գլխավորապես սոնորիստական (հնչյունակերտական) ոլորտում: Սակայն հնչյունային փորձարարությունը, որը հաճախ բնության տարերքին ականջալուր լինելու արդյունք է, Դելլալյանի մոտ զուգորդվում էր կոմպոզիցիայի ձեւի ու տեխնիկայի գիտակցված կատարելագործման հետ:

Համերգում կատարվեց հայտագրված ստեղծագործություններից միայն մեկը՝ Երրորդ սիմֆոնիան: Դա եռամաս համահավաք ստեղծագործություն է, որը հայեցակարգի առումով մոտ է 1980-ականների հայկական երաժշտությանը (երբ գրվեց սիմֆոնիան): Կոմպոզիտորին ներհատուկ նորարարական ոգին կանխորոշեց հայկական երաժշտության մեջ փայլուն էջ գրած Հարություն Դելլալյանի այդ եւ շատ ուրիշ երկերի կյանքը:

Արվեստագիտության դոկտոր

Ադրբեջանն ու Թուրքմենստանը հիասթափություն են պատճառում Թուրքիային

Առաջինը թուրքերեն է արգելում, երկրորդը հարաբերություններ է հաստատում Կիպրոսի Հանրապետության հետ

Նոյեմբերի 6-8-ը Թուրքիայի նախագահի պաշտոնում արտասահմանյան առաջին այցը կատարելով Ադրբեջան, Աբդուլլահ Գյուլն ընդգծել էր թյուրքալեզու հանրապետությունների հետ համագործակցության զարգացմանն Անկարայի տված առանձնակի նշանակությունը: Թերեւս այդ առումով պատահական չէին դեկտեմբերի սկզբներին Թուրքմենստան այցելելու Գյուլի պատրաստակամությունն ու վարչապետ Էրդողանի մասնակցությունը «Թյուրքական պետությունների ու հասարակությունների բարեկամության, եղբայրության եւ համագործակցության համագումարին», որը նոյեմբերի 16-ին հրավիրվել էր Բաքվում: Այսինքն, Թուրքիայի նախագահից հետո մի քանի օրվա տարբերությամբ թեկուզ համագումարին մասնակցելու առիթով Ադրբեջան է այցելում նաեւ վարչապետը:

Ավելին, վարչապետ Էրդողանը «Ազերիպրես» գործակալությանը տված հարցազրույցում, որը նոյեմբերի 15-ին հրապարակել են ադրբեջանական թերթերը, անդրադառնում է Հայաստանի հետ հարաբերություններին եւ Հայոց ցեղասպանության բանաձեւին: Նա հիշեցնում է պատմաբանների համատեղ հանձնաժողով ստեղծելու Հայաստանին հասցեագրված առաջարկը, ափսոսանքով է նշում, որ հայկական կողմը չի «արձագանքել» առաջարկին եւ «բարիդրացիական հարաբերություններին անհարիր» է համարում այս մոտեցումը:

Այնուհետեւ վարչապետ Էրդողանը կրկնելով նախագահ Գյուլի խոսքերը, թե «քանի դեռ Հայաստանը հետամուտ է 1915-ի իրադարձությունների մեկնաբանմանն այլ երկրների խորհրդարաններում, չպետք է առաջընթաց ակնկալվի հայ-թուրքական հարաբերությունների նորմալացման հարցում», ավելացնում է. «Մինչդեռ դրական մոտեցումները կարող են նոր հորիզոնների բացման նախադրյալներ ստեղծել երկու կողմերի համար»:

Էրդողանի «կողմերի առջեւ նոր հորիզոնների բացման» կանխատեսումն ինչ տպավորություն է ստեղծել Ադրբեջանում, չգիտենք: Պարզապես հայտնի է, որ վերոհիշյալ խոսքերով Գյուլը նախ մեծ ոգեւորություն էր պատճառել Միլի մեջլիսի պատգամավորներին, ապա եւ Գանձակում զգուշացնելով ադրբեջանցի լրագրողներին՝ «Հարավային Կովկասում սուրը միշտ պատյանում է, պատյանում էլ պետք է մնա», ցույց էր տվել ռազմատենչ հայտարարությունների սնանկությունը, թերեւս դրանով էլ ոգեւորությունը վերածել էր հիասթափության:

Ըստ երեւույթին, այս հիասթափությունը փոխադարձ է, ընդ որում դա Թուրքիային Ադրբեջանի հետ պատճառել է նաեւ Թուրքմենստանը: Որքան էլ Թուրքիայի ղեկավարները լռություն պահպանեն, նոյեմբերի 14-ին, ինչպես «CNN-Turk»-ն է նշում, Թուրքմենստանը դիվանագիտական հարաբերություններ է հաստատել Կիպրոսի Հանրապետության հետ, որին Անկարան հրաժարվում է ճանաչել: Հարաբերությունների հաստատման փաստաթուղթը Նյու Յորքում Թուրքմենստանի եւ Կիպրոսի Հանրապետության հարաբերությունների զարգացմանը նպաստելու պատրաստակամությամբ ստորագրել են ՄԱԿ-ում երկու երկրների մշտական ներկայացուցիչները:

Հատկանշական է, որ նույն Թուրքմենստանը շարունակաբար անտեսում է Կիպրոսի թուրքական հատվածը միջազգային մեկուսացումից դուրս բերելու համար վերջինի հետ թեկուզ առեւտրական կապեր հաստատելու Անկարայի համառ պահանջը: Ինչ վերաբերում է Ադրբեջանին, ապա «Վաթան» թերթի նոյեմբերի 14-ի համարի վկայությամբ, այսինքն՝ վարչապետ Էրդողանի Բաքու մեկնելու նախօրյակին, Ազգային հեռուստատեսության եւ ռադիոյի գերագույն խորհուրդը «ադրբեջանական լեզվին վնասելու» պատճառաբանությամբ արգելել է հաղորդումների, սերիալների եւ կինոնկարների թուրքերեն հեռարձակումը:

Նշելով Ադրբեջանի Հանրապետության ազգային հեռուստատեսության եւ ռադիոյի գերագույն խորհրդի որոշման մասին, որն ուժի մեջ է մտնելու հունվարի 1-ից, «Վաթանը» գրում է. «Մինչդեռ ադրբեջանական ժողովուրդը թուրքերին համարում էր ամենահարազատ ազգը, իսկ համանուն իշխանություններն անընդհատ ընդգծում էին, թե մենք երկու առանձին պետության մեկ ազգն ենք: Անկախ ադրբեջաներենին նմանությունից, երկրում վերջին 15 տարիներին գերիշխող է դարձել ոչ թե թուրքերենը, այլ՝ անգլերենը»:

ՏԻԳՐԱՆ ՉԱՐՐՅԱՆ

Այդ օրը վաս էր Վրաստանում

Աներկբա է, որ աշխարհն արդեն հոգնել է մոլորակի գերհզոր տերության ղեկավարի կառավարչական «համեստ» կարողություններից, հատկապես արտաքին քաղաքականության բնագավառում: Նույնքան ակնհայտ է, որ Վրաստանի իրադարձությունները հիանալի նվեր էին Կոնգրեսի դեմոկրատական մեծամասնությանը՝ նախագահական աթոռի համար մղվող անողոք գոտեմարտում: «Մեկ շաբաթում, գրում է «Վաշինգտոն փոստ» թերթը, Վրաստանի նախագահ Միխեիլ Սաակաշվիլին շատ ավելի վնաս բերեց դեմոկրատիային աջակցելու ամերիկյան գաղափարին, քան կարող էին անել Մուշարաֆի կամ Չավեսի նման տասնյակ այլ գործիչներ»:

Հարեւան երկրում տեղի ունեցած ընդվզումների միջազգային արձագանքները վկայում են, որ նույնիսկ Վրաստանի գլխավոր հովանավոր ԱՄՆ-ում ուժեղանում է կասկածամտությունը «Միշայի» դեմոկրատական նկարագրի եւ նրա իրական գործողությունների նկատմամբ: Ինչքան էլ Վաշինգտոնը եւ Բրյուսելը փորձում էին զուսպ արտահայտվել բացահայտ ջարդարարության մասին (պատկերացրեք, եթե նման բան պատահեր Մոսկվայում կամ Մինսկում), այդուհանդերձ, հնարավոր չէ չնկատել դժգոհությունն ու հիասթափությունը Սաակաշվիլուց: Ամենատարօրինակն այն է, որ նույնիսկ արեւմտյան մայրաքաղաքներն անլուրջ համարեցին նրա խռովություններում եւ «Մոսկվայի ձեռքը» մատնանշելու անհամոզիչ ճիգերը: Երբ նույնիսկ ամերիկացիներն են ընդունում Ռուսաստանի (Պուտինի) հարաճուն դերը համաշխարհային գործերում, Սաակաշվիլին շարունակում է միօրինակ հարձակումներ մեջքը շտկող «հյուսիսային արջի» նկատմամբ:

Որոշ ամերիկացի մեկնաբաններ նույնիսկ անխոհեմ համարեցին նախագահ Բուշի երկու տարի առաջ Վրաստան կատարած այցը, որի ընթացքում ամերիկացի հյուրը վրացի գործընկերոջը գովաբանեց «դեմոկրատական հասարակություն կառուցելու» մեջ, որտեղ, իբր, բարգավաճում է մամուլի ազատությունը, ողջունվում է ակտիվ ընդդիմությունը, միասնությունը ձեռք է բերվում խաղաղ ճանապարհով: Ինչ մնաց:

Իհարկե, ոչ ոք չի կարող աշխարհում կանխատեսել, թե ինչ հետեւանքների կհանգեցնի հեղափոխությունը որեւէ երկրում: Այդուհանդերձ, Մոսկվայում հաճախ են հարցնում՝ ինչո՞ւ Բուշն անձամբ ոչ մի ձեւով չմեկնաբանեց Սաակաշվիլու գործողությունները: Գոնե բացատրեր, սրամտել էր ռուսական թերթերից մեկը, թե ինչ կապ ուներ Ռուսաստանի հետ Ռուպերտ Մերդոկին պատկանող մասնավոր հեռուստակայանի տեխնիկայի «վնասազերծումը»:

Հիմա հարցերի հարցը Սաակաշվիլու ապագան է: Անկախ ամեն ինչից, այստեղ նրա վերընտրման խնդիրը մշուշապատ չի դիտվում: Սաակաշվիլու թիկունքին տակավին կանգնած են արտաքին քաղաքական (իհարկե, հակառուսական) հզոր ուժերը, բանակը, ոստիկանությունը, կլանային ու մաֆիոզ ուժերը եւ այլն: Մանավանդ որ ընդդիմության լիդեր ճանաչված գինեգործ օլիգարխն արդեն «անցունակ» չի համարվում:

Պուտինը տակավին անխոռով է Սաակաշվիլու նկատմամբ իր անձնական հակակրանքում: Վրացական գինու ներմուծումն արգելելու եւ դրանով Վրաստանի էկոնոմիկային հարված հասցնելու որոշումը վերանայելու հարցը չի էլ քննարկվում (ի տարբերություն մոլդովականի): Իսկ Վրաստանի անջատողական ուժերին խրախուսելու նրա քաղաքականությունն սպառնում է վերածվել իսկական հակակշռի ընդդեմ Արեւմուտքի կողմից Եվրոպայի մուսուլմանական ինքնավարությանն անկախություն շնորհելու քայլերի:

Իսկ այժմ Վրաստանի ներկան այնպիսին է, ինչպիսին ներկայացնում է այդ նույն «Վաշինգտոն փոստը», նկատի ունենալով ցուցարարներին ծեծելու եւ հեռուստասարքերը ջարդելու օրը. «Նույնիսկ այն մասնագետների համար, որոնք պրոֆեսիոնալ կերպով զբաղվում են ինքնաքայքայման հակումով երկրների ուսումնասիրությամբ, այդ օրը բացարձակ վաս օր էր»:

ՌՈՒԲԵՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ
Մոսկվա

«Սիդր» ցիկլոնից հարյուրավոր զոհեր Բանգլադեշում

Բանգլադեշի ափամերձ ցածրադիր շրջաններով անցած «Սիդր» արեւադարձային ցիկլոնը մեծ ավերածություններ եւ բազմաթիվ զոհեր է պատճառել: Զոհերի թիվը առնվազն 242 է: Տարհանված մոտ 650 հազար անձինք թաքնվում են հատուկ ապաստարաններում, հաղորդում է Ասոշիեյթեդ պրես գործակալությունը, վկայակոչելով տեղական իշխանությունների ներկայացուցիչներին:

Ընդգծվում է, որ սա ամենաուժեղ փոթորիկն է վերջին մի քանի տարում: Վնասված են հեռախոսակապի եւ էլեկտրամատակարարման գծեր, կտրված է կապը երկրի հեռավոր շրջանների հետ: Այդ պատճառով անհնար է գնահատել վնասի իրական չափերը:

Իշխանություններն արդեն հինգշաբթի օրը դադարեցրել էին Չիտագոնգ եւ Մոնգլա նավահանգիստների աշխատանքը: Ընդհատված են նաեւ օդանավերի թռիչքները: Կառավարության տվյալներով, 43 հազար կամավորներ օգնում են մարդկանց տարհանմանը եւ պատրաստվում որոնողական-փրկարարական աշխատանքներին:

Աղետյալ շրջաններ են հասցվում պարեն եւ այլ պաշարներ: Ցիկլոնն իր հետ բերել է հորդառատ անձրեւներ: «Կոխ բազար» հանրահայտ առողջավայրի տարհանված մոտ 200 հազար անձինք տեղավորվել են կառավարական եւ մասնավոր ապաստարաններում: Ուսումնական հաստատություններն ընդհատել են աշխատանքը:

Աշխարհի ամենաաղքատ պետություններից մեկը՝ Բանգլադեշը, կանոնավորապես ենթակա է դառնում թայֆունների ու մրրիկների հարվածներին: Միայն 1970-ին դրանք կես միլիոն զոհ պատճառեցին:

ՄԱԿ-ը կոչ է անում սառեցնել մահապատիժները

ՄԱԿ-ի հանձնախմբերից մեկը երեկ ընդունած բանաձեւով կոչ է անում աշխարհի երկրներում սառեցնել մահապատիժները: Ֆրանսպրեսը տեղեկացնում է, որ մահապատիժները սառեցնելու առաջարկությանը հավանություն է տվել 99 պետություն, 52 երկիր դեմ է արտահայտվել, 33-ն էլ ձեռնպահ է մնացել:

Բանաձեւի հակառակորդների մեծ մասը նոր զարգացող (առավելապես մահմեդական) երկրներ են, որոնց միացել է ԱՄՆ-ը: Ռուսաստանը հանդես է եկել բանաձեւի օգտին:

Փաստաթղթում նշվում է, որ մահապատիժը «ներհակ է մարդկային արժանապատվությանը»: Ուստի պետություններին առաջարկում է նախ սառեցնել եւ ապա արգելել տվյալ պատժամիջոցը: Բանաձեւի հեղինակները ՄԱԿ-ի անդամներին նաեւ կոչ են անում կրճատել մահապատժի ենթակա հանցագործությունների թիվը:

«Միջազգային ներում» իրավապաշտպանական կազմակերպության տվյալներով, աշխարհի 133 պետություններ օրենսդրական կարգով կամ փաստացի չեղյալ են հայտարարել մահապատիժը, 64 երկրներում առավելագույն պատժաչափը պահպանվում է, չնայած մահապատիժները կանոնավորապես ի կատար են ածվում ոչ ամենուրեք:

Ժամանակավոր վարչապետ Պակիստանում

Պակիստանի նախագահ Փերվեզ Մուշարաֆը վարչապետի պաշտոնակատար է նշանակել երկրի խորհրդարանի վերին պալատի նախագահ Մոհամմեդմիան Սոոմրոյին: Վարչապետ Շաուկաթ Ազիզի լիազորությունների ժամկետը լրացել է նոյեմբերի 15-ի կեսգիշերին:

Ֆրանսպրեսը հաղորդում է, որ 57-ամյա Սոոմրոն վարչապետի պաշտոնն ստանձնել է ուրբաթ առավոտյան: Նա անցումային կառավարությունը կղեկավարի մինչեւ 2008-ի սկզբներին կայանալիք վաղաժամկետ խորհրդարանական ընտրությունները:

Սոոմրոն երկրի նախագահ Մուշարաֆի կուսակցության անդամներից է: Անցյալում նա զբաղվել է բանկային գործով:

Նոյեմբերի 3-ից Պակիստանում հաստատված արտակարգ դրության պայմաններում դադարեցված է սահմանադրության գործողությունը: Նախագահ Մուշարաֆը արտակարգ դրությունը պատճառաբանում է արմատական իսլամիզմի վտանգով: Օրերս տնային կալանքի առնված նախկին վարչապետ Բենազիր Բհուտոն երեկ ազատ է արձակվել:

Կորեաների երկաթուղային հաղորդակցությունը վերականգնվում է

Դեկտեմբերի 11-ից վերսկսվելու են բեռնափոխադրումները ԿԺԴՀ-ն Հարավային Կորեային կապող երկաթգծով: Այդ մասին երեկ հայտարարել են երկու երկրների վարչապետները: Ֆրանսպրեսը հաղորդում է, որ Սեուլում համապատասխան համաձայնագիր է ստորագրվել եռօրյա գագաթաժողովի վերջին օրը:

Կողմերը նաեւ համաձայնության են հասել 2008-ի առաջին կեսին Դեղին ծովում ձկնորսական ընդհանուր գոտու ստեղծման շուրջը: Ակնկալվում է, որ մինչ այդ ծովային սահմանների հետ կապված վեճերը վերջ կգտնեն:

Ասոշիեյթեդ պրես գործակալության տվյալներով, Հարավային Կորեան համաձայնել է նավաշինարաններ կառուցել ԿԺԴՀ-ում, այնտեղ նորոգել երկաթգիծը եւ ավտոմայրուղիներից մեկը:

Վարչապետները երեկ համաձայնագիր են ստորագրել վստահության ամրապնդման միջոցների եւ տնտեսական համագործակցության վերաբերյալ: Համագործակցություն կծավալվի բնապաշարների մշակման, գյուղատնտեսության, առողջապահության, մշակույթի եւ արվեստի զարգացման ոլորտներում:

Վարչապետներն այսուհետեւ հանդիպումներ կունենան տարեկան երկու անգամ: Բանակցությունների հաջորդ փուլը նախատեսված է անցկացնել Փհենյանում 2008-ի առաջին կեսին: Ծրագրվում է նաեւ երկու Կորեաների միջխորհրդարանական կապերի հաստատում:

Կարմիր ադամանդը վաճառվեց 2,7 միլիոնով

Ժնեւում՝ «Քրիստիզ» աճուրդում 2,26 կարատանոց հազվագյուտ կարմիր ադամանդը վաճառվել է 2,7 մլն դոլարով: Բլումբերգ գործակալության տվյալներով, դա երբեւէ աճուրդներում ցուցադրված ամենամեծ կարմիր ադամանդն է: Տվյալ քարի մեկ կարատը գնահատվել է 1,18 մլն դոլար: Նախորդ ռեկորդը տվյալ կարգում սահմանվել էր 1987-ին:

«Քրիստիում» վաճառված քարը, ըստ երեւույթին, հայտնաբերված է վերջերս Ավստրալիայում: Նույն աճուրդում չորեքշաբթի օրը բացառիկ մաքուր եւ խոշոր (84,37 կարատ) մի ադամանդ վաճառվել էր 16,2 միլիոնով: Իսկ առհասարակ թանկարժեք քարերի վաճառքի գների բացարձակ ռեկորդը սահմանվել է 1995-ին, երբ «Տարեշրջանի աստղ» քարը վաճառվեց 16,5 մլն դոլարով:

ԱԶԳ

Մշակոյթ

Ռաֆայել Դանիելյանց՝ տաղանդաւոր քանդակագործ

Էստոնիա՝ Տալլին մեկնել էի մասնակցելու «Ծիծեռնակ» հայկական մեսական ռադիոժամի 15-ամյա հոբելյանին նվիրված հանդիսությանը: Մեկնել էի որպես պատվոնական հյուր՝ ՀՀ ԱԳՆ կողմից գործուղված՝ Տալլինի Ռադիո-4 խմբագրության տնօրինության հրավերով, նաեւ հայ համայնքի հետ հանդիպելու առաքելությունն ունեի:

Ռաֆայել Դանիելյանցի հետ իմ առաջին ծանոթությունը հեռակա էր: Էստոնիայի հայ համայնքի փոխնախագահ, «Ծիծեռնակի» հիմնադիր տնօրեն Յուրի Վար-

դանյանը եւ խմբագիր Գոհար Վարդանյանն ինձ հրավիրեցին հայ մշակույթի տուն: Հայ տունը, որը մի ժամանակ ծառայել էր նաեւ որպես Հայաստանի պատվո հյուպատոսարան, եւ այդ պատճառով էլ դեռեւս կրում է հայկական դրոշը, գտնվում է քաղաքի հենց կենտրոնում, Ռատուշայի հրապարակին կից քառահարկ մի շենքում, զբաղեցնում է մի ողջ հարկաբաժին եւ կահավորված է գեղեցիկ ու ժամանակակից ձեւով: Այն ունի նաեւ դասասենյակ եւ ցուցասրահ: Եվ հենց այդ ցուցասրահում էլ ես...

Սենյակի մի անկյունում երկու մետրանոց խաչ էր՝ պատված տիկնիկներով: Գեղեցիկ, վառ գույներով այդ տիկնիկներից եւ ոչ մեկն ամբողջական չէր. մեկի գլուխն էր միայն, մյուսի ձեռքն էր պոկված, երրորդի փորն էր պատռված: Խաչը երկու կողմից պատած հարյուրից ավելի բոլոր տիկնիկներն արյունոտ էին:

Այս քանդակը մեր մեծ ցավն էր, այսպես էր տեսել ու արտահայտել հայոց ցեղասպանությունը Ռաֆայել Դանիելյանցը:

Ես կանգնել էի անշարժ, անկարող մեկ բառ անգամ արտասանելու: Նման ցնցում ապրել էի Դեր Զորի անապատում՝ Մարգադե կոչվող վայրում, ուր հողի վերին շերտը հետ էին տանում ու հայի ոսկորներ էին վաճառում արաբ տղեկները: Ուրեմն սա է արվեստի ուժը, մեկ քանդակն այս ինչքան բան կարող է ասել: Իսկ ինչ ներաշխարհ, ինչ զգացողություն պիտի ունենա նման գործի հեղինակը, ո՞վ է նա, աշխարհի ո՞ր կետում է նրա ծննդավայրը, ինչ է ապրել այդ արվեստագետ մարդ անհատը՝ այսպես զգալու ու այդպես ուժեղ ցնցել կարողանալու համար:

Մեր ծանոթությունն անպայմանորեն պիտի կայանար:

... Հանդիսության կազմակերպիչներն ինձ խնդրեցին սպասել հյուրանոցի սրահում, մինչ կգան իմ հետեւից: Սպասասրահի փոքրիկ սրճարանում սուրճ էի խմում եւ դիտում ներսուդուրս անողներին: Շատ սիրում եմ այդ զբաղմունքը, հասկապես օտար քաղաքում: Իրեն նկատեցի, երբ դեռ փողոցում էր: Այդպիսի աչքեր միայն հայը կարող էր ունենալ, այն էլ արվեստագետ հայը: Թախիծ ու մտահոգություն... հայացքից, շարժումներից, բարձր հասակից, քայլվածքից անգամ ծորում էր թախիծը, այն թախիծը, որը մի օր ցասումի էր փոխարինվել ու պատռել գեղեցիկ տիկնիկները:

Ժամանակ ունեինք ու զրուցեցինք իբրեւ հին ծանոթներ: Իր մասին խոսել չէր սիրում, ավելի շատ Հայաստանի մասին էր ուզում իմանալ: Ասաց, որ Էստոնիայում է ապրում 1977-ից: 24 տարեկան հասակում եկել է Տալլին՝ կրթությունը շարունակելու եւ հաստատվել է այստեղ: Հիմա էստոնացի է, ազատ տիրապետում է այդ լեզվին, շատ սիրում է երկիրն ու իրենը համարում: Էստոնիայի արվեստների ակադեմիայի դասախոս է, նկարիչների միության անդամ: Բազմաթիվ ցուցահանդեսների դափնեկիր է, բազմաթիվ մրցանակների, այդ թվում նաեւ համաեվրոպականի մրցանակակիր: Բայց ամենամեծ մրցանակը որ ունի, իր հայ լինելն է, պապերից լսած պատմությունների կրող եւ խաչի նկատմամբ հատուկ վերաբերմունք ունեցող լինելը:

Եվ իրոք, ավելի ուշ, երբ այցելեցի Ռաֆայել Դանիելյանցի արվեստանոց- ցուցասրահը, առաջին գործի առաջին ազդեցությունը կրկին զգացի: Այս քանդակագործի բոլոր գործերի հիմքում խաչ կա: «Ինքնաքանդակ» լինի, թե «կնոջ գլուխ», «Զոհաբերություն» կկոչվի գործը թե «Հանգիստ», «1992-ի Տալլինի դեպքերը» լինի թե «Անվակառք», բրոնզե, պլաստիկ, մետաղե, փայտե՝ բոլորն ունեն երկու ընդհանրություն՝ մեծածավալ են եւ հիմքում ունեն խաչ:

Ու երբ մեկ անգամ տեսնում ես այս յուրօրինակ ստեղծագործողի մեկ-երկու աշխատանքը, վստահ ես, որ աշխարհի որ ցուցասրահում էլ տեսնես նրա որեւէ գործ, այն քեզ ծանոթ ու հարազատ է լինելու, որովհետեւ անմիջապես հասկանալու ես, որ դա քո տաղանդավոր հայրենակից Ռաֆայել Դանիելյանցի ստեղծածն է: Սա է բարձր արվեստի առհավատչյան:

Էստոնիայի տիտղոսակիր արվեստագետին առաջարկեցի ցուցադրություն կազմակերպել Երեւանում, որտեղ չի եղել 25 տարի: Հրաժարվեց գործերի մեծածավալ լինելու եւ տեղափոխման անհարմարությունների պատճառով: Ասաց միայն, որ մտադիր է մեկ-երկու տարով գալ Երեւան, ստեղծագործել, եւ բոլոր գործերը նվիրել Երեւանին:

Հուսանք եւ սպասենք: Սպասենք, որովհետեւ մենք իրավունք ունենք ճանաչելու մեր տաղանդավոր հայրենակիցներին:

ՆԵԼԼԻ ՄԱԹԵՒՈՍՅԱՆ
ՀՀ ԱԳՆ սփյուռքի հետ կապերի գործակալության խորհրդական

Ազգային գրադարանը դրօշ եւ հիմն ունի

175-ամյա Հայաստանի Ազգային գրադարանն արդեն ունի իր օրհներգն ու դրոշը: Գրադարանում կազմակերպվող յուրաքանչյուր պաշտոնական միջոցառում այսուհետ կսկսվի օրհներգի հնչյուններով: Այս մասին ասաց գրադարանի տնօրեն Դավիթ Սարգսյանը՝ օրհներգի եւ դրոշի օրերս կայացած շնորհանդեսի ժամանակ:

- Այսօր ամբողջ աշխարհում Ազգային գրադարանները համարվում են մշակութային կարեւոր հենասյուներ, նրանցից մի քանիսն ունեն իրենց խորհրդանիշերը: Որպես մշակութային, տեղեկատվական կենտրոն անհրաժեշտ համարեցինք, որ Հայաստանի Ազգային գրադարանը եւս ունենա իր օրհներգն ու դրոշը, նշեց գրադարանի տնօրենը:

Օրհներգի երաժշտության հեղինակը գրադարանի Նոտային-երաժշտական գրականության բաժնի աշխատակցուհի Լուսինե Գրիգորյանն է, նա նաեւ բառերի համահեղինակն է Դավիթ Սարգսյանի հետ:

Օրհներգը գործիքավորվել եւ ձայնագրվել է Սպայի տան «Զորական» համույթի օգնությամբ: Վերջինիս կատարմամբ էլ հանդիսականները ծանոթացան օրհներգին: «Հայեցի, կենդանի, գեղեցիկ երգ է: Երգի բարեմասնություններից է նաեւ օրհներգի պահանջած հանդիսավորության զուգակցումը երաժշտական պարզ, հիշվող ելեւէջներին: Երգը կարող է ծառայել իր նպատակներին՝ զարդարելով Ազգային գրադարանի հանդիսավոր օրն ու պահը», գրել է կոմպոզիտոր Տիգրան Մանսուրյանը:

Գրադարանի դրոշը ծիրանագույն է եւ խորհրդանշում է հայոց ծիրանին, ձեւավորումը կատարել է գրադարանի նկարիչ Երվանդ Մկրտչյանը: Դրոշի վրա պատկերված է Երկիր մոլորակը՝ իր միջօրեականներով, վրան բաց փաթաթվող գիրք է՝ ՀԱԳ (Հայաստանի Ազգային գրադարան) մակագրությամբ:

- Այդ պատկերն իր բացատրությունն ունի. գիրքն է աշխարհի ժողովուրդներին միավորողը,- համոզված է Դ. Սարգսյանը, որն այդ միջոցառումը դրոշօրհնեք անվանեց: Իսկ փոխտնօրեն Ռաֆիկ Ղազարյանը ներկայացրեց գրադարանի պատմական անցյալը, նշելով, որ գրադարանի գոյության 175 տարիների ընթացքում սա արդեն երրորդ դրոշն է:

ԱՐՄԻՆԵ ՂԱԶԱՐՅԱՆ

ՆՅՈՒ ՅՈՐՔ

Վերադարձ Մետրոպոլիտեն՝ Նորմայով

Համասիկ Պապյանը երկրորդ անգամ Նյու Յորքի Մետրոպոլիտենի ունկնդիրներին հիացրեց իր Նորմայով, արժանանալով հոտնկայս ծափերի ու մեծ ընդունելության: Մամուլի գնահատականները դեռ սակավ են (դրանց կանդրադառնանք առաջիկայում), բայց դրանցում վերաբերմունքը ջերմ է. նոյեմբերի 12-ին կայացած առաջնախաղից հետո «Նյու Յորք փոստի» քննադատը նկատում է. «հայազգի սոպրանոն, հեսաքրքրական, դրամատիկ, հագեցած գույներով ձայն ունի: Նրա կերտած Նորման այնքան համոզիչ է, որքան հնարավոր էր դոփիների քրմուհուն ներկայացնելու համար»:

Համաշխարհային մամուլի արձագանքներին հետեւելով ակնկալելի էր, որ 1999-ին Աիդայի դերերգով Մետրոպոլիտեն առաջին անգամ ոտք դրած, այնուհետեւ եւս երկու անգամ նույն դերերգով հիշյալ բեմ վերադարձած սոպրանոն՝ Նորմայի՝ աշխարհի տարբեր բեմերում հաղթանակով պսակված իր երթը հանգրվանային էր դարձնելու Մետրոպոլիտենում:

Երաժշտագետները համոզված են, որ 11 օպերաների հեղինակ 33 տարեկանում մահկանացուն կնքած Բելլինիի (1801-1835) ստեղծագործությունները մարդկային ձայնի գեղեցկության մասին են պատմում: Նորմայի դերերգը բարդագույնն է՝ վոկալ, երաժշտական եւ դրամատիկ իմաստով: Մի անգամ հիշում եմ, որ Վաշինգտոն օպերային թատրոնը «Նորմայի» բեմադրության մասին պատմող իր էջում այսպիսի համեմատություն էր արել՝ սոպրանոյի համար Նորմայի դերերգը նույնն է, ինչ դրամատիկ դերասանի համար Համլետի դերը:

Տեղեկացնենք, որ Մետրոպոլիտենում Մաուրիցիո Բենինիի ղեկավարած Պապյանի Նորման կարելի է ունկնդրել նաեւ նոյեմբերի 19-ին, 23-ին: Հաջորդ ներկայացումները՝ նոյեմբերի 26-ին, 30-ին դեկտեմբերի 4-ին եւ 7-ին երգելու է ուկրաինոմի հանրահայտ սոպրանո Օլգա Գուրյակովան:

Ա. Հ.
Գերմանիա

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Մյունխենի կամերայինը ներկայացնում է Մանսուրյանին

Նոյեմբերի 17-ին, ժամը 22-ին Մյունխենի կամերայինը իր՝ «Մոդեռնի գիշերերգեր» միջոցառումների շարքի հինգերորդ համերգին հանդես կգա Տիգրան Մանսուրյանի ստեղծագործությունների կատարմամբ: Արդի արվեստի պատկերասրահում կայանալիք համերգին կհնչի «Չորս երգ ըստ Կոմիտասի» թավջութակի եւ լարային նվագախմբի համար գրված ստեղծագործությունը, մենակատարներ Անյա Լեխներ (թավջութակ), Պատրիսիա Կոպաչինսկայա (ջութակ): «Մոդեռնի գիշերերգեր» շարքն ամեն անգամ կենտրոնանում է մեկ կոմպոզիտորի ստեղծագործության վրա: Ինչպես ծանուցում է Մյունխենի կամերայինի կայքէջն իր ծանոթագրության մեջ, 1939-ին Լիբանանում ծնված, Երեւանում բնակվող Մանսուրյանը նախկին Խորհրդային Միության երկրների երաժշտական հայտնություններից է: Մանսուրյանն իր ստեղծագործություններում ժամանակակից կոմպոզիցիոն տեխնիկայով է հայրենի ժողովրդական ավանդական երաժշտությունը կամրջում եկեղեցականին: Եվրոպայի ու Ասիայի սահմանագծին գտնվող Հայաստանը միավորում է երկու մայրցամաքների մշակութային ժառանգությունը, Մանսուրյանի ստեղծագործություններում առկա է այդ երկու աշխարհի ինտենսիվ զրույց-քննարկումը:

Շարքի հաջորդ համերգները նվիրված կլինեն Վիտոլդ Լուտոսլավսկուն (մարտի 1, 2008), եւ Ալֆրեդ Շնիտկեին (28 հունիսի, 2008):

Նվագախմբի 2007-08 համերգաշրջանին ի թիվս հայտնի մենակատարների հանդես կգա մեր հայրենակիցը՝ ալտահար Քիմ Քաշքաշյանը:

Ա. Հ.
Գերմանիա

Դրախտը յուրաքանչյուրի ներաշխարհում

Հեսաքրքրական եւ գեղեցիկ փորձություն հայ արվեստագետների համար:

«Արեւ արտ» սրահում կազմակերպված ցուցահանդես-վաճառքին, որը տեղի ունեցավ օրերս, ներկայացված էին մոտ 30 աշխատանք՝ եւ գեղանկար, եւ քանդակ:

«Սա համատեղ ցուցահանդես է, այսինքն՝ ներկայացված են Հայաստանի վաստակավոր արվեստագետների եւ երիտասարդ, սկսնակ սերնդի նկարիչների գործերը, ինչը եւ շատ կարեւոր է: Ինչքան հաճախ այսպիսի միջոցառումներ կազմակերպվեն շատ ավելի լավ, թող սա օրինակ ծառայի», ասում է Նկարիչների միության երիտասարդական միավորման նախագահ, ցուցահանդեսի կազմակերպիչ, նկարչուհի Աննա Հարությունյանը:

Դրախտային կյանքն առավել պատկերավոր էր կանաչով պատկերված կտավներում, ինչը եւ ավելի թափանցիկ ու զգացմունքային էր դարձնում աշխատանքները: Դրախտը ներկայացվում էր թռչունների, մարդկանց աբստրակցիայի միջոցով: Շատ գրավիչ էր աշխատանքներից մեկը, որում պատկերված մարդու ոտքը երկու աշխարհը կապող օղակ էր:

«Ամեն մեկիս ներաշխարհի մի անկյունում ինչ-որ մի բան իր դրախտն է, որը եւ այսօր ներկայացվում է շատ յուրօրինակ ձեւով, անգամ նկարները դիտելիս յուրաքանչյուր աշխարհը պատկերացնում եւ ընկալում է յուրովի», ասում է քանդակագործ Հայկ Թոքմաջյանը:

Երիտասարդ նկարչուհի Հռիփսիմե Մարգարյանի դրախտային աշխարհն արտահայտվում էր գծերի եւ գույների համադրությամբ: «Իմ նկարներում ավելի շատ շարժում կա, հույզեր եւ տպավորություններ, եւ ամենակարեւորը, ինձ ոգեշնչում է բնությունը», ասում է երիտասարդ նկարչուհին:

ՄԱՐԻՆԵ ԽԱՉԻԿՅԱՆ

Հայերը կրկին կարող են խոչընդոտել պորտուգալացիների ուղեգրի նվաճմանը

Այսօր կեսգիշերին՝ Պորտուգալիա-Հայաստան

Երբ ֆուտբոլի Հայաստանի ազգային հավաքականը Երեւան-Փարիզ-Լիսաբոն-Լեյրիա չվերթով մեկնեց Պորտուգալիա, որտեղ այսօր Եվրո-2008-ի ընտրական մրցաշարի հերթական խաղում ուժերը կչափի տեղի ընտրանու հետ: Խաղը մեծ հետաքրքրություն է առաջացրել երկու երկրներում էլ եւ կարեւոր նշանակություն ունի: 30 հազարանոց մարզադաշտի բոլոր տոմսերը գրեթե սպառվել են: Ինչպես հայտնի է, պորտուգալացիները պայքարում են «A» խմբում եզրափակիչի ուղեգրի նվաճման համար: Անցկացրած 12 հանդիպումներում պորտուգալացիները վաստակել են 23 միավոր եւ ընթանում են 2-րդ տեղում: Առջեւում 24 միավորով լեհերն են, իսկ 20-ական միավորով պորտուգալացիներին հետապնդում են Սերբիայի եւ Ֆինլանդիայի հավաքականները: Ընդ որում, ֆինները պորտուգալացիներին հյուրընկալելու են նոյեմբերի 21-ին: Այնպես որ Պորտուգալիայի ընտրանին լավ հնարավորություն ունի կրկին հանդես գալու Եվրոպայի առաջնությունում: Հիշեցնենք, որ 2004-ին Պորտուգալիայում անցկացված Եվրոպայի առաջնությունում Լուիս Ֆելիպե Սկոլարիի սաները հասան մինչեւ եզրափակիչ, որտեղ զիջեցին հույներին (0-1):

Պորտուգալիայի հավաքականը ֆինների հետ ոչ-ոքի (1-1) արդյունքով մեկնարկեց ընտրական մրցաշարում: Հաջորդ խաղում հյուրընկալելով ադրբեջանցիներին, պորտուգալացիներն անդրանիկ հաղթանակը տոնեցին (3-0): Նույնիսկ հաշվով Պորտուգալիայում պարտություն կրեցին նաեւ ղազախները, իսկ մինչ այդ պորտուգալացիների համար անհաջող էր ավարտվել ուղեւորությունը Լեհաստան, որտեղ առաջին պարտությունն էին կրել (1-2): Բելգիայի հավաքականն էլ Պորտուգալիայում ջախջախիչ պարտություն կրեց (0-4): Այնուհետեւ պորտուգալացիները արտագնա խաղերում նախ ոչ-ոքի (1-1) ավարտեցին հանդիպումը սերբերի հետ (1-1), ապա՝ կրկին հաղթեցին բելգիացիներին (2-1):

Օգոստոսի 22-ին Պորտուգալիայի ընտրանին հյուրընկալվեց Երեւանում եւ միայն Քրիստիանու Ռոնալդուի վարպետության շնորհիվ ու մեր պաշտպանների անփույթ խաղի պատճառով կարողացավ մեկ միավոր վաստակել: Իսկ տնա լեհերի (2-2) ու սերբերի (1-1) հետ հանդիպումներում պորտուգալացիների բախտը չբերեց: Նրանք հաղթանակը ձեռքից բաց թողեցին վերջին րոպեին: Սերբերի հետ հանդիպման վերջում Լուիս Ֆելիպե Սկոլարին չկարողանալով տիրապետել իրեն՝ հարվածեց մրցակից խաղացող Իվիցա Դրագուտինովիչին, որի համար ՈւԵՖԱ-ի կարգապահական կոմիտեի կողմից սկզբից որակազրկվեց 4 խաղով, այնուհետեւ պատիժը մեղմեցին՝ կրճատելով մեկ խաղով: Այնպես որ այսօրվա խաղում Սկոլարին զրկված կլինի իր սաների գործողությունները պահեստայինների նստարանից ղեկավարելու հնարավորությունից:

Ընտրական մրցախաղին նախապատրաստվելիս պորտուգալացիները կազմի հետ կապված որոշակի դժվարությունների են հանդիպել: Վնասվածքներ ունեն Դեկուն, Լուիս Միգելը, Ռիկարդու Կարվալյուն եւ Պաուլո Ֆերեյրան: Սկոլարին թիմ է հրավիրել հավաքականի նորեկներ, «Սպորտինգի» 28-ամյա աջ պաշտպան Աբելին եւ Մադրիդի «Ռեալի» կենտրոնական պաշտպան, 24-ամյա բրազիլացի Պեպեին:

Հայաստանի հավաքականում վնասվածք ունեն Եղիշե Մելիքյանը, Ռոբերտ Զեբելյանը եւ Արա Հակոբյանը, որոնք Պորտուգալիա չեն մեկնել, իսկ Արտավազդ Քարամյանն անձնագրի հետ կապված խնդրի պատճառով թիմին կմիանա Պորտուգալիայում: Նշենք, որ առաջիկա երկու հանդիպումներին ազգային հավաքականը նախապատրաստվում է Վարդան Մինասյանի եւ Արմեն Գյուլբուդաղյանցի գլխավորությամբ: Ինչպես երեւում է, Թոմ Յոնսի ծառայություններից ֆեդերացիան որոշել է հրաժարվել:

Այսօրվա հանդիպումը Հայաստանի հավաքականի համար եւս կարեւոր նշանակություն ունի 6-րդ հորիզոնականում ամրապնդվելու համար: Խաղը կայանալու է Լեյրիայում Երեւանի ժամանակով գիշերվա 1-ին եւ ուղիղ հեռարձակմամբ ցուցադրվելու է հանրային հեռուստատեսությամբ:

Հայաստանի եւ Պորտուգալիայի հավաքականները չորրորդ անգամ են ուժերը չափելու: Առաջին հանդիպումը կայացել է 1996-ի օգոստոսի 31-ին «Հրազդան» մարզադաշտում: Դա 1998-ի աշխարհի առաջնության ընտրական մրցաշարի անդրանիկ հանդիպումն էր, որում մեր հավաքականը Խորեն Հովհաննիսյանի գլխավորությամբ ոչ-ոքի խաղաց ահեղ մրցակցի հետ: Հավաքականում նորամուտը նշած Ռոման Բերեզովսկին անառիկ պահեց դարպասը, թեեւ 86-րդ րոպեին պորտուգալացիները սպացել էին 11 մ հարվածի իրավունք: Բայց պորտուգալացի Օսեանուի հարվածը դիպավ ձողին: Բացի Բերեզովսկուց, այդ խաղին հավաքականի ներկա կազմից մասնակցել են նաեւ Սարգիս Հովսեփյանն ու Համլետ Մխիթարյանը: Ի դեպ, այդ խաղում կորցրած երկու միավորը հետագայում ճակատագրական եղավ պորտուգալացիների համար, որոնց չհաջողվեց եզրափակիչի ուղեգիր նվաճել:

Գրեթե մեկ տարի անց՝ 1997-ի օգոստոսի 20-ին Սետուբալի «Բոնֆիմ» մարզադաշտում պորտուգալացիները 3-1 հաշվով հաղթեցին մեր հավաքականին: 22-րդ րոպեին հաշիվը բացեց Օլիվեյրան, 8 րոպե անց Ֆիգուն 2-րդ գոլը խփեց: Ընդմիջումից անմիջապես հետո Էրիկ Ասադուրյանը կրճատեց հաշվի տարբերությունը, սակայն 54-րդ րոպեին Բարբոզան կրկին հաստատեց երկու գնդակի առավելությունը: Այդ խաղում մեր հավաքականի դարպասը պաշտպանում էր Հարություն Աբրահամյանը, իսկ ներկա կազմից հանդես եկավ միայն Սարգիս Հովսեփյանը:

Ի դեպ, այսօրվա խաղում մեր հավաքականի երկու ֆուտբոլիստներ՝ Ռոման Բերեզովսկին ու Ռոմիկ Խաչատրյանը կարող են անցկացնել ազգային հավաքականում իրենց հոբելյանական՝ 50-րդ խաղերը: Իսկ անցկացրած խաղերի քանակով հավաքականի ռեկորդակիր Սարգիս Հովսեփյանի համար հանդիպումը կլինի 94-րդը:

Պորտուգալացիներն աչքի են ընկնում տեխնիկական բարձր վարպետությամբ, որի համար նրանց հաճախ կի եվրոպական «բրազիլացիներ» են անվանում: Ինչ խոսք, հավաքականի խաղում բրազիլական ֆուտբոլին բնորոշ հատկանիշներ է փորձում ներարկել նաեւ բրազիլացի մասնագետ Լուիս Ֆելիպե Սկոլարին: Նա բրազիլական ֆուտբոլի համար ճգնաժամային պահի գլխավորեց երկրի ազգային հավաքականը եւ թիմին չեմպիոնական բարձունքին հասցրեց: Աշխարհի չեմպիոնի տիտղոսը նվաճելուց հետո Սկոլարին հեռացավ Բրազիլիայից եւ գլխավորեց պորտուգալացիներին, որոնք էլ հաջող են հանդես գալիս: Հավաքականի երկրպագուները վստահ են, որ այս անգամ էլ իրենց սիրելիները հանդես կգան Եվրոպայի առաջնության եզրափակիչ փուլում: Իսկ դրա համար պորտուգալացիներին այսօրվա խաղում հաղթանակ է անհրաժեշտ:

Մրցաշարային աղյուսակ

	Խ	Հ	Ո	Պ	Գ	Մ
1. Լեհաստան	12	7	3	2	20-10	24
2. Պորտուգալիա	12	6	5	1	23-10	23
3. Սերբիա	12	5	5	2	19-9	20
4. Ֆինլանդիա	12	5	5	2	11-6	20
5. Բելգիա	12	4	3	5	13-14	15
6. Հայաստան	10	2	3	5	4-11	9
7. Ղազախստան	12	1	4	7	10-20	7
8. Ադրբեջան	10	1	2	7	5-25	5

Ոչ-ոքի ընկերական մրցախաղում

Ֆուտբոլի Հայաստանի երիտասարդական հավաքականը ոչ-ոքի (1-1) է ավարտել Ֆրանսիայի իր հասակակիցների հետ ընկերական հանդիպումը: Մեր թիմից գոլի հեղինակ է դարձել Գեւորգ Նռանյանը: Այս հանդիպումը մեր երիտասարդ ֆուտբոլիստների համար ուժերի լավ ստուգատես էր նոյեմբերի 20-ին Լիխտենշտեյնում տեղի հավաքականի հետ ընտրական մրցախաղից առաջ:

Ըմբիշները կրկին մրցագորգ դուրս կգան

Բաքվում անցկացված ըմբշամարտի աշխարհի առաջնությունից հետո որոշ ժամանակ հանգստանալով, հայ ըմբիշները շուտով կրկին մրցապարեգ դուրս կգան: Առաջինը մրցավեճի կբռնվեն հունահռոմեական ոճի ըմբիշները, որոնք կմասնակցեն նոյեմբերի 22-25-ին ֆրանսիական Նիս քաղաքում կայանալիք միջազգային մրցաշարին:

Մեր ազատ ոճային ըմբիշները Հրանտ Ենոքյանի գլխավորությամբ դեկտեմբերի 2-ին կմեկնեն Կրասնոդար, որտեղ եւս անցկացվելու է միջազգային մրցաշար: Իսկ դեկտեմբերի 12-ից Հայաստանի հունահռոմեական եւ ազատ ոճի ըմբշամարտի հավաքականները ուսումնամարզական առաջին հավաքը կանցկացնեն՝ սկսելով օլիմպիական մրցաշրջանի նախապատրաստությունը:

Փարիզը հյուրընկալել է գեղասահորդներին

Հայաստանը ներկայացնող Անաստասիա Գրեբյոնկինա-Վազգեն Ազրոյան պարային զույգը մեկնել է Փարիզ, որտեղ կմասնակցի գեղասահքի աշխարհի գավաթի խաղարկության առաջին փուլին: Մեր գեղասահորդները գլխավոր մրցանակը կվիճարկեն պարային 9 զույգերի հետ: Մրցաշարի ընդհանուր մրցանակային հիմնադրամը 180 հազար դոլար է:

Տղամարդկանց մենասահքի մրցումներից հրաժարվել է Եվրոպայի կրկնակի չեմպիոն, ֆրանսիացի Բրայան Ժուբերը: Կանադայից հայրենիք վերադառնալուց հետո Ժուբերն իրեն վատ էր զգացել եւ դիմել էր բժիշկների օգնությանը: Առայժմ պարզ չէ նրա հիվանդության պատճառը:

Կիսաեզրափակիչի մասնակիցները հայտնի են

Շանհայում ընթացող թենիսի մրցաշարում «Ոսկե» խմբի մասնակիցներն առաջինն ավարտեցին մրցավեճը:

Կիսաեզրափակիչում պայքարը կշարունակեն իսպանացիներ Ռաֆայել Նադալն ու Դավիթ Ֆեռերը: Վերջինս ուժեղագույնը ճանաչվեց խմբում՝ հաղթելով բոլոր մրցակիցներին: Ավարտական խաղում նա միեւնույն 6-1, 6-1 հաշվով պարտության մատնեց ֆրանսիացի Ռիշար Գասկեին: Պայքարը կշարունակի նաեւ Ռաֆայել Նադալը, որը միեւնույն 6-4, 6-4 հաշվով առավելության հասավ Նովակ Ջոկովիչի նկատմամբ:

«Կարմիր» խմբից պայքարը կշարունակեն Էնդի Ռոդիկն ու Ռոջեր Ֆեդերերը: Դա հայտնի դարձավ այն բանից հետո, երբ Նիկոլայ Դավիդենկոն հաղթեց Ֆեռնանդո Գոնսալեսին (6-4, 6-3):

Բեքհեմը կգովազդի «Ջորջիո Արմանիի» ներքնազգեստները

Աշխարհի ամենաբարձր վարձատրվող ֆուտբոլիստը՝ Դեյվիդ Բեքհեմը շարունակում է իր հաջող գործունեությունը գովազդի բնագավառում: Օրերս նա եւս մեկ շահավետ պայմանագիր է կնքել «Ջորջիո Արմանի» նորաձեւության ֆիրմայի հետ, ըստ որի 20 մլն ֆունտ ստեռլինգ կստանա: Արդեն հաջորդ տարվա սկզբից ներքնազգեստով Դեյվիդ Բեքհեմի լուսանկարները կհայտնվեն թերթերում ու ամսագրերում: Ըստ լրատվամիջոցների, Բեքհեմի թեկնածությունն ընտրել է հենց ինքը՝ Ջորջիո Արմանին, որը ֆուտբոլիստին համարում է ամենանորաձեւն ու սեքսուալը:

Ինչ խոսք, ԱՄՆ տեղափոխվելով, Դեյվիդ Բեքհեմի գումար վաստակելու հնարավորություններն ավելի են մեծացել: Նա «Լոս Անջելես Գելեքսիում» շաբաթական 500 հազար ֆունտ ստեռլինգ է վաստակում: Բացի այդ, Բեքհեմը դեռեւս գովազդային պայմանագրեր ունի «Ադիդաս», «Պեպսի», «Մոտորոլա» եւ «Կոտի» ֆիրմաների հետ: Ամուսնուց հետ չի մնում նաեւ Վիկտորյա Բեքհեմը, որը վաղուց է գովազդում կանացի ներքնազգեստ:

Իբրահիմովիչը լավագույնն է Շվեդիայում

Իտալական «Ինտերի» հարձակվող Զլատան Իբրահիմովիչը ճանաչվել է Շվեդիայի 2007-ի լավագույն ֆուտբոլիստ: Սա նրա երկրորդ նվաճումն է: Նույնիսկ պատվի Իբրահիմովիչն արժանացել էր 2005-ին:

Շվեդ ֆուտբոլիստը հիանալի հանդես եկավ Իտալիայում: Անցած մրցաշրջանում նա դարձավ Իտալիայի չեմպիոն եւ «Ինտերի» կազմում անցկացրած 27 խաղում խփեց 15 գոլ: Ընթացիկ մրցաշրջանում նա 10 խաղում արդեն 7 գոլի հեղինակ է դարձել:

«Ես շատ հպարտ եմ նորից լավագույնի կոչմանն արժանանալու համար: Սակայն դա ոչ միայն իմ հաջողությունն է, այլեւ շվեդ երկրպագուների շնորհիվ է», նշել է Իբրահիմովիչը: Նա ճանաչվել է նաեւ Շվեդիայի լավագույն հարձակվող: Լավագույն դարպասապահի մրցանակը կհանձնվի «Ֆրեդրիկստադի» խաղացող Ռամի Շաբանին: Ֆրանսիական «Ռեննի» ֆուտբոլիստ Պետեր Հանսոնը ճանաչվել է լավագույն պաշտպան, իսկ «Գալաթասարայում» հանդես եկող Թոբիաս Լինդերոտը կստանա լավագույն կիսապաշտպանի մրցանակը:

Լավագույն մարզիչ է ճանաչվել երկրի չեմպիոն «Գյոթեբորգի» գլխավոր մարզիչ Յոնաս Օլսոնը: Իսկ «Գեֆլեի» հարձակվող Յոհան Օրեմոյին կհանձնվի տարվա լավագույն երիտասարդ ֆուտբոլիստի համար սահմանված մրցանակը:

Հայտարարություն

2007 թվականի նոյեմբերի 16-ին հրապարակվել է ՀՀ ֆինանսների եւ էկոնոմիկայի նախարարության Գանձապետական պարտատոմսերի N 12(109) հանդեպ, որում հրապարակվել են.

- թվով 89 հատ բաց մրցույթների մասին հայտարարություններ
- թվով 2 հատ ուղղում

ՀՀ ֆինանսների եւ էկոնոմիկայի նախարարություն

Տեր-Պետրոսյանի առաջադրումը շարունակում է ոգեւորել թուրքական մամուլին

Դրա վկայությունը «Թուրքիան կռվախնձոր է դարձել Հայաստանում» վերնագրով «Միլլիեթ» թերթի նոյեմբերի 16-ի համարում հրատարակված հոդվածն է: Դա մեկնաբանության կարիք չի զգում, հետեւաբար ներկայացնում ենք աննշան կրճատումներով.

«Անկարայի հետ տնտեսական հարաբերությունների զարգացման Հայաստանի նախկին նախագահ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանի կոչը տարիներ անց պատճառ դարձավ, որ Երեւանում բանավեճ սկզբնավորվի Թուրքիայի շուրջը:

Իշխանության ներկայիս ղեկավարների կազմակերպած հեղաշրջման հետեւանքով 1998-ին տապալված եւ շուրջ 10 տարի քաղաքականությունից հեռացած Տեր-Պետրոսյանի փետրվարի 19-ի նախագահական ընտրություններին մասնակցելու որոշումը երկրում խախտեց առկա հավասարակշռությունները:

Ռուսական եւ հայկական գործակալությունների վկայությամբ, Երեւանում Տեր-Պետրոսյանը երիտասարդության հետ հանդիպմանը հայտարարել է. «Նորմալ պայմաններում մեր հարեւանները, այսինքն՝ Ադրբեջանն ու Թուրքիան պետք է դառնային առեւտրական բուն գործընկերները»: Հայ առաջնորդը նաեւ նշել է, որ խնդրո առարկա երկրների հետ տնտեսական հարաբերությունների զարգացման դեպքում հայ արտադրողի ներկայումս 3 միլիոն դոլար կազմող արտահանության ծավալները կարելի է բարձրացնել 15 միլիոնի: Երեւանում 10 տարվա ընդմիջումից հետո առաջին անգամ Թուրքիայի հետ հարաբերությունների զարգացմանն ուղղված կոչը բախվել է նախագահ Ռոբերտ Քոչարյանի եւ կոշտ դիրքորոշման այլ կողմնակիցների հակազդեցությանը: Քոչարյանն ասել է. «Մեր երկրում քաղաքական այնպիսի ուժերի առկայությունը, որոնք մտածում են, որ Հայաստանի բուն գործընկերները պետք է լինեն Թուրքիան եւ Ադրբեջանը, խիստ զարմացրել էր ինձ: Չեմ մտածել, որ Հայաստանը երբեւէ կընկնի Թուրքիայի գիրկը: Եթե կան այդպես մտածողներ, թող միանան»:

Հանրապետական կուսակցության նախագահի թեկնածու, վարչապետ Սերժ Սարգսյանն էլ հարձակվել է Տեր-Պետրոսյանի վրա, ասելով. «Տնտեսության կազմալուծման պահին մարդկանց հիասթափության եզրին կանգնեցրած Տեր-Պետրոսյանն անցյալի սխալների համար պետք է ներողություն խնդրի ժողովրդից»: Սերժ Սարգսյանը նշել է, որ նախագահի ընտրվելու դեպքում Թուրքիային եւ Ադրբեջանին թույլ չի տալու պայմաններ թելադրել Երեւանին:

Կոշտ դիրքորոշման կողմնակիցները Տեր-Պետրոսյանին տապալել էին այն պահին, երբ վերջինը պատրաստվում էր Ադրբեջանի հետ ստորագրել հաշտության պայմանագիր՝ հայկական օկուպացիայի ենթարկված Ղարաբաղի առնչությամբ: Հայ առաջնորդի տապալման պատճառներից մեկն էլ այն էր, որ նա Թուրքիայի հետ սերտ հարաբերություններ հաստատելու ցանկություն էր հայտնել»:

Վերջում «Միլլիեթը» ներկայացնում է Տեր-Պետրոսյանի հակիրճ կենսագրությունը, նշում է, որ նա տիրապետում է 10 լեզուների, ներառյալ թուրքերենը, ունի հրատարակված շուրջ 70 գիտական հոդվածներ:

Հ. Չ.

VIVA cell
Ձեր ընտրանքը

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ալո կանխավճարային քարտերի գրանցմանը նվիրված միջոցառման արդյունքները

Վիվասելը խոստանում է եւ կատարում:

Նոյեմբերի 15-ին, ժամը 19.15-ին Հայաստանի հանրային հեռուստատեսությամբ հեռարձակվեց Ալո կանխավճարային քարտերի գրանցմանը նվիրված խրախուսական միջոցառումը: Մինչեւ նոյեմբերի 1-ն իրենց կանխավճարային քարտերը գրանցած բաժանորդների հեռախոսահամարներից, համակարգչային պատահական ընտրության սկզբունքով ընտրվեց 100 հեռախոսահամար, որոնց բաժանորդները Վիվասելի կողմից արժանացան նվերների:

Վիվասելը տեղեկացնում է, որ նոյեմբերի 19-ից սկսած, այն 100 հաջողակները, ում հեռախոսահամարները նշված են ստորեւ, կարող են ստանալ իրենց նվերները ընկերության գլխամասային գրասենյակից՝ Արգիշտի 4/1 հասցեով: Նվերները ստանալիս անհրաժեշտ է ունենալ անձնագիր:

Ստորեւ բերված են հաջողակ հեռախոսահամարները ու համապատասխան նվերները.

Տնային կինոթատրոն				
93 586691	93 618781	94 395569	94 518812	94546710
Հեռուստացույց				
94369123	94 371286	94 390336	94 542733	94 999779
Nokia N70 բջջային հեռախոս եւ Ալո քարտ արծաթե հեռախոսահամարով				
93 121428	93 442771	94 327563	94 365322	94 523367
93 126393	93 543849	94 340559	94 367773	94 529359
93 140580	93 593968	94 342076	94 375988	94 531560
93 245653	93 672666	94 342116	94 380475	94 543019
93 254013	93 693307	94 346993	94 391848	94 565414
93 269589	93 718033	94 352028	94 397295	94 571097
93 315805	93 827631	94 358124	94 454565	94 591842
93 329221	93 978381	94 359497	94 504967	94 635107
93 355551	94 070743	94 364587	94 514523	94 678881
93 371415	94 314642	94 365039	94521592	94 705602
Նվեր-քարտ՝ 50 հազար դրամ				
93 022161	93 301270	93 694942	94 328934	94 531716
93 156543	93 309218	93 856154	94 336687	94 552811
93 227131	93 387032	93 967570	94 340576	94 578392
93 266576	93 457890	93 976646	94 502472	94 588056
93 276577	93 538936	94 230300	94 512578	94 592829
93 281841	93 642491	94 319978	94 516956	94 617625
Երաժշտական կենտրոն				
93 111089	93 362817	93 861591	94 344652	94 507389
93 301572	93 758095	94 320357	94 357703	94 748342

armentel

Ուշադրություն

2007 թվականի ապրիլի 1-ից մինչեւ հոկտեմբերի 31-ը Արմենտելը ֆիքսված հեռախոսակապի հանված հեռախոսագծերի բաժանորդներին հնարավորություն էր ընձեռել իրենց հեռախոսագծերը վերականգնել ժամանակավոր իջեցված սակագնով՝ 1200 դրամով:

Արմենտելը տեղեկացնում է.
Վերը նշված ժամկետը երկարացվում է
մինչեւ 2007թ. դեկտեմբերի 31-ը

Մինչեւ 2007թ. դեկտեմբերի 31-ը ներառյալ հանված հեռախոսագծերը ենթակա են վերականգնման՝ ժամանակավոր սակագնի վճարման եւ առկա պարտքերը մարելու պայմանով:

Իջեցված սակագինը գործելու է մինչեւ 2007թ. դեկտեմբերի 31-ը:

Հանված հեռախոսագիծը կվերականգնվի նշված սակագնով, եթե հեռախոսագծի վերականգնման համար Բաժանորդը դիմել է մինչեւ 2007թ. դեկտեմբերի 31-ը:

Արմենիա Տելեֆոն Կոմպանի

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՄՐՑԱԿՑԱՅԻՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

«Պետական գնումների գործակալություն» ՊՈԱԿ-ն (պատվիրատու) «ՊԳԳ-ՄԲԱՊՁԲ-07/56 ծածկագրով կազմակերպում է մրցակցային բանակցություններ՝ **ՀՀ ԱԳՆ «Պետական արարողակարգի ծառայություն» գործակալության կարիքների համար ավտոմեքենայի ձեռքբերման նպատակով:** Հրավեր ստանալու համար անհրաժեշտ է 725 ՀՀ դրամ փոխանցել «Արդշինինվեստբանկ», «Բեջ-գալ» ՍՊԸ -ի 247230066158 հաշվեհամարին եւ սույն հայտարարության հրապարակման օրվան հաջորդող 8 աշխատանքային օրվա ընթացքում դիմել պատվիրատուին հետեւյալ հասցեով՝ ք. Երեւան, Կոմիտասի պ., 54/բ, հեռ.՝ 28-93-25, Կ. Դրամբյանին:

Հրավերն անձին տրվում է անձը հաստատող փաստաթղթի, իսկ կազմակերպության անունից հանդես գալու դեպքում՝ նաեւ անձի լիազորությունները հավաստող համապատասխան փաստաթղթի հիման վրա: Հայտերը պետք է ներկայացնել մինչեւ դրանց բացման պահը՝ սույն հայտարարության հրապարակվելու օրվան հաջորդող օրվանից հաշված 10-րդ աշխատանքային օրվա ժամը 14.30-ն:

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԳՆԱՆՇՄԱՆ ՀԱՐՑՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

«Պետական գնումների գործակալություն» ՊՈԱԿ-ն (պատվիրատու) «ՊԳԳ-ԳՀԱՊՁԲ-07/81» ծածկագրով կազմակերպում է գնանշման հարցում՝ **«ՀՀ Տավուշի մարզպետարանի կարիքների համար բժշկական սարքավորումների ձեռքբերման» գնման պայմանագիր կնքելու նպատակով:** Գնանշման հարցման հրավեր ստանալու համար անհրաժեշտ է 700 ՀՀ դրամ փոխանցել «Արդշինինվեստբանկ», Հ/Հ 247230066158 «Բեջ-Գալ» ՍՊԸ -ի հաշվեհամարին եւ սույն հայտարարության հրապարակման օրվան հաջորդող 8 աշխատանքային օրվա ընթացքում դիմել պատվիրատուին հետեւյալ հասցեով՝ ք.Երեւան, Կոմիտասի պ., 54/բ, հեռ.՝ 28-93-25, հանձնաժողովի քարտուղար Լ.Ավանեսյանին:

Հրավերն անձին տրվում է անձը հաստատող փաստաթղթի, իսկ կազմակերպության անունից հանդես գալու դեպքում՝ նաեւ անձի լիազորությունները հավաստող համապատասխան փաստաթղթի հիման վրա: Հայտերը պետք է ներկայացնել մինչեւ դրանց բացման պահը՝ գնանշման հարցման հայտարարության հրապարակման օրվան հաջորդող օրվանից հաշված 10-րդ աշխատանքային օրը, ժամը 15:00:

«Պետական գնումների գործակալություն» ՊՈԱԿ-ն (պատվիրատու) «ՊԳԳ-ԳՀԱՊՁԲ-07/82» ծածկագրով կազմակերպում է գնանշման հարցում՝ **«ՀՀ պետության կարիքների համար գույքի ձեռքբերման» գնման պայմանագիր կնքելու նպատակով:** Գնանշման հարցման հրավեր ստանալու համար անհրաժեշտ է 825 ՀՀ դրամ փոխանցել «Արդշինինվեստբանկ», «Բեջ-գալ» ՍՊԸ -ի 247230066158 հաշվեհամարին եւ սույն հայտարարության հրապարակման օրվան հաջորդող 8 աշխատանքային օրվա ընթացքում դիմել պատվիրատուին հետեւյալ հասցեով՝ ք.Երեւան, Կոմիտասի պ., 54/բ, հեռ.՝ 2893-25, հանձնաժողովի քարտուղար Հ. Սարգսյանին:

Հրավերն անձին տրվում է անձը հաստատող փաստաթղթի, իսկ կազմակերպության անունից հանդես գալու դեպքում՝ նաեւ անձի լիազորությունները հավաստող համապատասխան փաստաթղթի հիման վրա: Հայտերը պետք է ներկայացնել մինչեւ դրանց բացման պահը՝ գնանշման հարցման հայտարարության հրապարակման օրվան հաջորդող օրվանից հաշված 10-րդ աշխատանքային օրը, ժամը 16.00:

ASHB ARDSHININVESTBANK

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

Տեղեկացնում ենք, որ ՀՀ կենտրոնական բանկի 13.11.2007թ. թիվ 1/1385Ա որոշմամբ գրանցվել է «Արդշինինվեստբանկ» ՓԲԸ «Ավանգարդ» մասնաճյուղի գործունեության դադարեցումը:

Տեղեկատու հեռախոս՝ 54-04-04, ինտերնետային կայք՝ www.ashib.am:

Մրցույթի հրավեր-175/07

UNDP

ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագրերի հայաստանյան գրասենյակը հայտարարում է մրցույթ՝

1. գազի հաշվիչների,
2. տաք ջրի հաշվիչների

մատակարարում: Ցանկացողները կարող են ձեռք բերել մրցույթին մասնակցելու անհրաժեշտ բոլոր փաստաթղթերը, այցելելով ՄԱԿ-ի հայաստանյան գրասենյակ՝

Պետրոս Ադամյան 14, դիմել Գրիգոր Ախնոյանին՝ 56 60 73 լր. 126, ժամը 14:00-16:00:

Փաստաթղթերի ներկայացման վերջնաժամկետը՝ 2007, 22 նոյեմբերի, ժամը 17:00:

ԳՈՎԱԶԴԻ ՀԱՄԱՐ ԶԱՆԳԱՀԱՐԵԼ՝ 58-29-60

Լրատվական գործունեություն իրականացնող՝ «Ազգ օրաթերթ» ՍՊԸ, Երեւան, Հանրապետության 47: Պետական գրանցման վկայականի համար՝ 02 Ա Ն 047261, տրված՝ 17.02.00 թ.:
Թողարկման պատասխանատու, գլխ. խմբ. Հակոբ Ավետիքյան: Տպաքանակ՝ 3000, ստորագրված է տպագրության՝ 16.11.2007, գինը՝ 100 դրամ, տպագրվում է «Տիգրան Մեծ» հրատարակչության տպարանում՝ Արշակունյաց 2: